

Ν Ε Ο Σ
Ε Λ Λ Η Ν Ο Μ Ν Η Μ Ω Ν

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

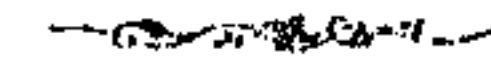
ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

---

*Ἡξιώθη τοῦ Ζαπκείου βραβείου ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίαις Συλλόγου
πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.*

ΤΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
1913

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΕΠΙ ΤΗ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ,

Ἵμνήθη τοςάκις ἡ μεγάλη ἡμέρα, ἣν ἑορτάζομεν σήμερον, ἀντήχησαν ὑπὲρ αὐτῆς παιᾶνες ἀπανταχοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔτη ἤδη μακρὰ, ὀλίγον πλέον ἀπέχοντα τῆς ἑκατονταετήρου ἑορτῆς, καὶ ὁμῶς ὁ Ἕλληνας αἰσθάνεται πάντοτ' ἐκ νέου τὴν ἀνάγκην νὰ στρέφῃ πρὸς αὐτὴν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς δὲν παύεται ὁ Χριστιανὸς ἑορτάζων κατ' ἐνιαυτὸν τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Τὸ γένος οἶονεὶ ἀναγεννᾶται καὶ ἀναβαπτίζεται τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς νέαν κολυμβήθραν, καὶ, ὅταν σημάνῃ τὸ ἑωθινὸν ἐκάστης 25 Μαρτίου, ἡ φυλὴ ὅλη, ἣν περισκέπει ὑπὸ τὰς πτυχὰς αὐτῆς ἡ γαλανόλευκος, βαυκαλᾶται μὲ τὰς ἐπιφθοῦς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, καὶ σκιρτᾷ ἡ καρδία, καὶ ἀναπάλλεται κατενώπιον ἡμῶν ἡ μαγικὴ φαντασμαγορίᾳ τοῦ ἔθνους, περιχορευόντος ζαλόγγειον χορὸν θανάτου καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ὄρυμαγδοῦ τῶν δῦλων χαιρετίζοντος, ὡς οἱ οἱ ἀρχαῖοι ποτε τῆς Κρήτης Κουρήτες τὸν νεογέννητον Δία, τὴν ἀρτιγενῆ θεὰν Ἐλευθερίαν. Οἶονεὶ πλήττει τὰ ὦτα ἡμῶν ἀκόμη ἕναυλος, ὡς ποτε τῶν εὐφραντάσιων ἀγροτῶν τοῦ Μαραθωνίου ἄλσους ἑπτακόσια ὄλα ἔτη μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην, ἡ κλαγγὴ τῶν δῦλων καὶ ἡ βοή ἱππῶν χρεμετιζόντων καὶ ἀνδρῶν μαχομένων. Οἶονεὶ βλέπομεν δι' αὐτῶν ἡμῶν τῶν ὀφθαλμῶν ἀναθρώσκουσαν ἐκ τοῦ λύθρου καὶ τῶν ἐρειπίων γῆς αἱματοβρέκτου, ἐκ τοῦ βάθους τῶν τάφων μαρτύ-

ρων ἀθανάτων δαφνοστεφῆ τὴν Νίκη, ἐν μέσῳ τῶν λαχῶν τῆς γηθοσύνης καὶ τῶν ὠσαννά τοῦ θριάμβου ἔθνους ἀποτινάξαντος τὸν ζυγὸν δουλείας ἐπονειδίστου.

Ἄλλὰ δὲν φέρεται μόνον ὁ νοῦς ἡμῶν εἰς τὰς ἥρωικὰς ἅμα καὶ ἐπωδύνους ἐκείνας ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ τέως δοῦλος ὤρθωσεν ἐλευθέραν τὴν κεφαλὴν, καθ' ἃς τὸ ἔθνος ἀνέστη παλίνζων, καθ' ἃς ἐπλάσθη καὶ πάλιν Ἑλλάς ἐκεῖ ὅπου χθιζὰ καὶ πρῶιζα ὑπῆρχον μόνον Ἕλληνας κλίνοντες τὸν αὐχένα. Ἡ φυχὴ ἡμῶν πλανᾶται εἰς τὰ βᾶθη τῶν μακρῶν αἰώνων καὶ ζητοῦμεν νάν-τλήσωμεν ἐξ αὐτῶν φρόνημα καὶ θάρρος, νὰ πορισθῶμεν ἐξ αὐτῶν διδάγματα ἐξηγοῦντα τὸ θαῦμα, ἐνθαρρύνοντα τὸ γένος, ἐπιρρωννύοντα τὴν πίστιν τῆς φυλῆς εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεις. Ἡ 25 Μαρτίου δὲν εἶνε μόνον ἡ ἀμφιετηρὶς τῆς παλιγγενεσίας, ἡ πανήγυρις τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ σύμβολίζει τὴν ἀθανασία τοῦ ἑλληνισμοῦ, μᾶς παρουσιάζει τὸ διὰ τῶν λαθυρίθων τοῦ χρόνου αἶδιον καὶ αἰωνόβιον τοῦ ἔθνους.

Τὴν ὠραίαν ἐκείνην, τὴν ἀλησιμόνητον ἐκείνην πρωίαν, καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου ἐκάλεσε τὸ πρῶτον τοὺς πιστοὺς ἐλευθέρους εἰς ναὸν ἐλεύθερον διὰ νὰ εὐλογήσωσι τὸν Κύριον, τὸν δωρησάμενον τὴν ἐλευθερίαν, ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους, ὅστις εἶχεν ἀπορρίψει τὰ βιβλία χάριν τοῦ ὄπλου, ἐπιστρέφων εἰς τὰς μελέτας αὐτοῦ, ἠδύνατο οὐ μόνον νὰ πανηγυρίσῃ συνορτάζων, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀπελευθερωθέντας. Ἡδύνατο νὰ δείξῃ διὰ τοῦ δακτύλου τὴν πατριὸν ἐκείνην γῆν, ἣν δὲν ἐμίλυνε πλέον τοῦ Ἀγαρηνοῦ ὁ ποῦς, καὶ, ἀναπολῶν τῆς μακρᾶς δουλείας τοῦ ἔθνους τὰ δεινὰ, τῶν πολλῶν τοῦ παρελθόντος αἰώνων τὰς δοκιμασίας, τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν τὰς δυσβαστάκτους τύχας, καὶ, συνεκφωνῶν μετὰ τοῦ λευίτου τὸ «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα», ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ τὸ μέγεθος τοῦ ἀπροσδοκῆτου θεϊκοῦ δώρου τῆς ἀπολυτρώσεως. Αὐτὴ ἡ γῆ, ἣν πατεῖτε σεῖς σήμερον ἐλεύθεροι, ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, εἶνε γῆ μαρτυρικῆ, εἶνε γῆ βρεγμένη μὲ τὸ αἷμα, ἐζυμωμένη μὲ τὸ δάκρυ

γενεῶν ἀναριθμήτων, αἵτινες τὴν εἶδον περιπίπτουσαν ἀπὸ κατακτητοῦ εἰς πορθητὴν, ἀπὸ δυνάστου εἰς δεσπότην. Μαζὶ μὲ τὰ κόκκαλα τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων σας, ἅτινα τώρα σκιρτῶσι σπαρταριστὰ ἐντὸς τῶν τάφων, ὡς νὰ ἤρθάνοντο καὶ ἐκεῖνα νέαν ζωὴν, τρίζουσιν ὡς ἐκ τοῦ τρόμου τὰ ὄστᾶ πολυ-αριθμῶν ξένων, οἵτινες τοὺς εἶχον δουλώσει, τοὺς εἶχον ταπεινώσει, τοὺς εἶχον τυραννήσει, τοὺς εἶχον θανατώσει. Ὁ ἥλιος αὐτὸς ὁ φωτίζων τώρα τὰ ἐρείπια τῶν κάστρων, ἅτινα σεῖς ἐξεπορθήσατε, τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὅπου σεῖς ἐνικήσατε, τοὺς ἀγροὺς, οὓς σεῖς ἀπηλευθερώσατε, εἶδεν ἐδῶ πανσπερμίαν ἔθνων, ἅτινα ἤλθον καὶ ἐδούλωσαν τοὺς προγόνους σας, ἀλλ' ἤλθον καὶ παρῆλθον, καὶ ἀφῆκαν σᾶς πάλιν νὰ σας χαιρετίσῃ ὁ κόσμος ἐλευθέρους χειριστὰς τῶν τυχῶν σας, αὐτονόμους κυρίους τῆς χώρας, εἰς ἣν οἱ προπάτορές σας ἔδωκαν τὴν ἀναφαίρετον δύναμιν ἑλληνικὴν νὰ μένῃ διὰ τῶν αἰώνων.

Καὶ φυλλομετρῶν μὲ τρέμοντας τοὺς δακτύλους ὁ γηραιὸς διδάσκαλος τοῦ γένους τὰς σελίδας τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ βιβλίου, τὰς σελίδας ἐκείνας, ὅσαι δὲν εἶχον χρησιμεύσει εἰς αὐτὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀγῶνος διὰ νὰ περιτυλίξῃ τὰς σφαίρας, ἃς εἶχε τοξεύσει μὲ τὰς γηραιὰς τοῦ χεῖρας ἐναντίον τῶν στέρνων τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος, ἐβύθισε τὸ πνεῦμα εἰς τὸ παρελθόν. Ἐκ τοῦ σκότους τῶν αἰώνων ἀνέσχε σκηναὶς θλιβερᾶς δουλείας, εἰκόνας ἐρημώσεων φεβερῶν, ὑποτυπώσεις ἡμερῶν, καθ' ἃς ἡ γενέτειρα τῆς ἐλευθερίας εἶχε μεταβληθῆ εἰς πρατήριον ἀνδραπόδων, τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ κάλλους ἐσαβανώθη μὲ πέπλον θανάτου, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας μετεβλήθη εἰς Ἄδου κευθμῶνα.

Πράγματι ὁ διεξερχόμενος τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας ἐκπλήσσεται πρὸ τοῦ φαινομένου πλήθους ἐπιδρομῶν καὶ πορθητῶν, δηωσάντων ἢ δουλωσάντων τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Αὐτὴ ἡ ἐπίκαιρος θέσις τῶν χωρῶν, ἃς ἦκησε διὰ τῶν αἰώνων ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, μετέβαλεν

αὐτὰς εἰς γέφυραν, ἐξ ἧς διήλθον ἔνοπλοι ἐκ τῆς Ἀσίας οἱ κατακτηταί, οἱ ἐπιχειροῦντες νὰ εἰσρομήσωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἐξ ἧς διέβησαν οἱ ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ὀρμῶντες εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὡς ἔθνη μεταναστῶν ἢ φέροντες ἐπὶ τοῦ στήθους τὸν σταυρὸν χάριν ἀπελευθερώσεως τοῦ τάφου τοῦ Σωτήρος ἢ ὡς ἐπίμαχοι μνηστῆρες τῆς ἀνὰ τὴν Μεσόγειον θαλασσοκρατίας. Αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἐχρησίμευσαν ὡς ἡ κονίστρα τῶν ἀγώνων, ὡς τὸ στρατηγικὸν ὀρμητήριον καὶ τούτων καὶ ἐκείνων. Πᾶσα μεταναστευτικὴ πορεία, πᾶσα κατακτητικὴ στρατεία ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς καὶ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς εὕρισκεν ἀνοικτὴν καὶ ἀναγκαίαν τὴν διάβασιν διὰ τῶν χωρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πᾶσα λαίλαψ ἐκρηγνυμένη ἐκ τῶν ὀριζόντων τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου συμπαρέσυρεν εἰς τὰς δίκας αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα. Πᾶς κυκλῶν ἀφορμώμενος ἐκ τῆς Ἑσπερίας συνεκλόνει καὶ συνέσπα δίκην ἄλλου σεισμοῦ σύρριζον τὴν πάτριον χθόνα τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' εἰς τὰ χεῖλη τῶν ἀθύρων, ἃς διήνοιγεν ὁ ἐννοσίγαιος στρόβιλος, ἀνεφύοντο ἐκάστοτε νέα ἄνθη, ἅτινα καὶ πάλιν ἐμάραινεν ἢ πνοὴ νέου λιθοῦ. Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο προωρισμένη εἰς θάνατον, καὶ ἔβρεχε πάλιν μάννα ὁ οὐρανὸς, καὶ διετηρεῖτο πάντοτε εἰς τὰς ῥωγμὰς τῶν ἡρημωμένων βράχων μία δρόσου σταγὼν, καὶ διεσώζετο ἀείζων τὸ σπέρμα τῆς ἐλευθερίας, ἕως κομώσῃ αὐτὸ εἰς δένδρον ἀειθαλὲς ὁ ἥλιος τῆς παλιγγενεσίας, ὑφ' οὗ τὰς ζωογόνους ἀκτῖνας ἀρετῶσι λαοί.

Μὴ αὐτὴ αὕτη ἡ πόλις ἡμῶν, ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπου ὑφούται ὁ θρόνος τῆς ἑλληνικῆς βασιλείας, δὲν ὑπέστη κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας ἐπανειλημμένας ἀλώσεις ὑπὸ ἀλλοφύλων, δὲν ὑπέκυψεν ἐκ περιτροπῆς εἰς ξένους κυριάρχους, πρὶν ἐπιστῆ ἡ μεγάλη τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμέρα; Δὲν ἐκυρίευσεν αὐτὴν ὁ Ξέρξης καὶ δὲν ἔκαυσεν αὐτὴν ὁ περσικὸς δαυλός; Δὲν ἠπειλήσαν αὐτὴν ὡς τὴν βορειοτέραν Ἑλλάδα οἱ Γαλάται, ἀφ' ὧν σωθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐμελοποίησαν τὸν ὕμνον

τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν εὐρεθέντα ἐν Δελφοῖς; Δὲν ἐξεπόρθησεν αὐτὴν ὁ Σύλλας, ὅτε τὸ αἷμα ἔρρευσε ἀπὸ τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν τόπων μέχρι τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ ἐξεχύθη διὰ τοῦ Διπύλου εἰς τοὺς ἀγρούς; Δὲν κατέλαβε τὴν πόλιν τὸ γερμανικὸν φύλον τῶν Ἑρούλων, οὓς ἐξεδῶξεν ὑπὸ τὸν ἱστορικὸν Δέξιππον ἢ φοιτητικὴ νεολαία τῶν Ἀθηνῶν; Δὲν ἐλακπάτησαν τὸ ἔδαφος αὐτῆς οἱ Γότθοι τοῦ Ἀλαρίχου, καὶ δὲν ἐμυθεύθη, ὅτι ὁ ἀκάθεκτος Γότθος στρατηλάτης εἶδεν ὡς ἐν ὀράματι τὸν Ἀχιλλέα ἱστάμενον πάνοπλον πρὸ τῶν τειχῶν καὶ τὴν Πρόμαχον Ἀθηναῖαν περιπολοῦσαν ἐν ὀπλοῖς τὴν Ἀκρόπολιν; Καὶ ἔπειτα, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἐδυνάστευσαν τῶν Ἀθηνῶν οἱ γαλλικοὶ οἰκοὶ τῶν Δελαρὸς καὶ τῶν Βριεννίων, καὶ, ὅτε ἡ τόλμη τοῦ τελευταίου Γάλλου δουκὸς ἐθραύσθη ἐν τοῖς τέλμασι τοῦ βοιωτικοῦ Κηφισοῦ ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἐκ Καταλωνίας Ἰσπανῶν, δὲν ἤρξαν τῆς πόλεως οἱ ἀκάθεκτοι ἐκεῖνοι Καταλώνιοι, ὧν τὴν μνήμην διετήρησεν ὁ ἑλληνισμὸς ἐπὶ ἔτη μακρὰ, δίκην κατάρας ἐκτοξεύων εἰς τὸν μισούμενον τὴν ἀπειλήν νὰ πέσῃ ἕς ἐ Καταλάνου χεῖρα; Καὶ, ὡς εἰ μὴ ἤρκει μία καὶ μόνη κατάκτησις ἐξ Ἰσπανίας, δὲν ἐπέδραμον ἔπειτα τὸ ἀθηναϊκὸν δουκᾶτον ἄλλοι οὐχ ἦττον τῶν Καταλωνίων ὀρμητικοὶ πορθηταί, οἱ Ναβαρραῖοι; Καὶ δὲν διεδέχθησαν ἔπειτα τοὺς Ἰσπανοὺς οἱ Ἰταλοὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχῆς τῶν ἐκ Φλωρεντίας Ἀτζαῖωλῶν, καὶ δὲν ἐστήθη ἐπὶ βραχὺ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἡ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου πρὶν ἢ τέλος κυριαρχήσῃ ἐν τῇ πόλει ὁ Μωάμεθ καὶ μεταβληθῇ εἰς τζαμίον ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου ἢ Παναγία ἢ Ἀθηνιώτισσα, ὁ ἀρχαῖος Παρθενών; Καὶ δὲν ἐπανῆλθον καὶ πάλιν ἐδῶ οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ τὰς βραχείας ἡμέρας, καθ' ἃς ἐσκήνωσε κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως ὁ Βενετὸς Μοροζίνης, δὲν ἐπανῆλθον διὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τὴν πόλιν ὁ Χασεκῆς καὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι δεσπόζοντες ἐν ταῖς Ἀθήναις τοῦ Περικλέους, ἐν τῇ πόλει, ἣτις εἶχεν ἀναβιβάσει ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου τὴν

Εὐδοκίαν καὶ τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν Θεοφανῶ, οἱ βοεβόδοι τοῦ σουλτάνου καὶ διὰ τὰ ἐπαίρη τὴν σημαίαν τῆς ἡμισελήνου ὁ δισδάρης ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Ἰκτίνου καὶ τοῦ Καλλικράτους, τοῦ Μνησικλέους καὶ τοῦ Φειδίου;

Ὅτι ἔπαθον αἱ Ἀθηναίαι συνέβη ἐν πολλῇ εὐρυτέρῳ μέτρῳ εἰς ὄλον τὸν ἑλληνισμόν. Δὲν ὑπάρχει χώρα ἑλληνικῆ, ἣτις ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῆς 25 Μαρτίου, μέχρι τοῦ 1912 καὶ 1913, μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη νὰ μὴ ἴσθάνθη τὰς δόνας τῆς ξενοκρατίας. Καὶ πρὶν ἔτι ὁ Ἰδρυτῆς τοῦ περσικοῦ κράτους, ὁ Κύρος, δουλῶσῃ τὰς μετὰ σθεναροῦς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Λυδοὺς διατηρησάσας τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξίν ἀνθηρὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολίδος, καὶ πρὶν ἀκόμη μετὰ τὸν Κύρον ὁ Δαρεῖος καὶ ὁ Ξέρξης ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ παρὰ τοῦ ἐντεῦθεν ἑλληνισμοῦ καὶ δουλῶσῃ πρὸς ὥραν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ζεύξωσι τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπως διαβιβάσωσι τὰς στρατιάς τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους εἰς τὴν ἑλληνικὴν Εὐρώπην καὶ διορύξωσι τὴν ἀθωνικὴν χερσόνησον, ὅπως διαπορθμεύσωσι τὰς τριήρεις τῶν Περσῶν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὴν Σαλαμίνα, συνετάραξαν τὴν ἑλληνικὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκ βάθρων ἀπὸ τῶν βρείων ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου καταβάντες οἱ Κιμμέριοι, καὶ κατέλαβον τὴν Κύπρον οἱ Φοίνικες, οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι.

Πρῶτον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν τῶν ἐπιδραμόντων τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξαν οἱ Γαλάται, οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν Γάλλων, οἵτινες καὶ κατὰ τῆς Ρώμης ἐπήλθον.

Ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία σείονται ὑπὸ τὸ βαρὺ τῶν πέλμα, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ἠττηθέντος καὶ ζωγρηθέντος, αἶρεται ἐπὶ λόγχης δίκην τροπαίου. Οἱ νικηταὶ καταβαίνουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διέρχονται τὰς Θερμοπύλας, ἐπιτρέχουσι τὴν Αἰτωλίαν, προχωροῦσι μέχρι τῶν Δελφῶν. Ἀλλ' ὥραία παράδοσις διηγεῖται, ὅτι ἐκεῖ ἐπεφάνη χιῶν ἐν μέσῳ θέρους καὶ σεισμὸς ἐκλόνησε

τὴν γῆν καὶ πέτραι κατερράγησαν ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Παρνασσοῦ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἱεροσούλων, καὶ ὅτι αὐτοὶ οἱ θεοὶ, μετὰ πολεμικῶν κραυγῶν ἀναμιχθέντες εἰς τὸν ἀγῶνα, συνηγωνίσθησαν πρὸς ἐκδίωξιν τῶν πεφροσθημένων ἐπιδρομέων. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν γαλατικῶν ἐπιδρομῶν ἐπειράθησαν ἔπειτ' αὐτῶν αἱ μικρασιατικαὶ ἑλληνικαὶ χῶραι, καὶ ἐδόθη αὐτως ἀφορμὴ εἰς τοὺς Ἀτταλικοὺς βασιλεῖς τοῦ Περγάμου νὰ καταγαῶσι κατ' αὐτῶν τὰς λαμπρὰς ἐκείνας νίκας, αἵτινες ἀπεμνημονεύθησαν δι' ἐπιφανῶν μνημείων τῆς τέχνης ἐν αὐτῷ τῷ Περγάμῳ καὶ δι' ἐξαιρέτων ἀναθημάτων τῶν Περγαμηνῶν βασιλέων ἐν Ἀθήναις.

Μετὰ τοὺς προγόνους τῶν Γάλλων ἔρχονται οἱ Ῥωμαῖοι. Ἡ Ρώμη νικᾷ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ὁ νικητῆς τοῦ Περσέως, πρὶν ἢ πομπεύσῃ ἐν Ρώμῃ τὸν ἠττημένον τελευταῖον βασιλέα τῶν Μακεδόνων, καταστρέφει ἐβδομήκοντα πόλεις τῆς Ἡπείρου καὶ ἐξάνδραποδίζει δεκαπέντε μυριάδας Ἡπειρωτῶν. Δὲν λησμονεῖ, ὅτι αὐτῆς ἐκείνης τῆς Ἡπείρου μέγας βασιλεὺς εἶχεν ὑπάρξει ὁ Πύρρος ἐκεῖνος, οὗ οἱ ὠκύπτεροι στρατιῶται πρὸ ἑκατὸν καὶ ὑπερέκεινα ἐτῶν εἶχον προελάσει μέχρις αὐτῶν τῶν προθύρων τῆς Ρώμης. Μετὰ τὴν Μακεδονίαν, μετὰ τὴν Ἡπειρον ἔρχεται ἡ σειρά τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος. Ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν τῆς Κορίνθου διακρίνομεν βαίνοντα τὸν τραχὺν νικητὴν τῶν Ἀχαιῶν, τὸν Μόμμιον. Ἡ Ἑλλάς κλίνει τὸν αὐχένα εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Τιβέρεως πορθητὰς, οἵτινες μετ' ὀλίγα ἔτη ὡς κληρονόμοι Ἀττάλου τοῦ Γ' ἐπεξέτεινον τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ ἑλληνικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ὁ Σύλλας ἀφαιρεῖ μετ' ὀλίγας ἐτῶν δεκάδας καὶ αὐτὴν τὴν σκιάν τῆς αὐτονομίας, ἣν διετήρουν αἱ Ἀθηναίαι. Ὁ Μέτελλος ὑποτάσσει τὴν Κρήτην. Ὑπὸ τοῦ Πομπηίου καταλύεται τὸ ἐν Συρίᾳ ἑλληνικὸν κράτος τῶν Σελευκιδῶν, καὶ ἡ νίκη τοῦ Ἀκτίου ἀνοίγει εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς

τὴν ἤτταν τῆς τελευταίας κληρονομίαι τοῦ κράτους τῶν Πτολεμαίων καὶ εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς ἑλληνοκρατουμένης Αἰγύπτου. Οἱ ῥωμαῖκοὶ ἀετοὶ δεσπόζουσι πλέον ἀπασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ μόνον μετὰ τρεῖς αἰῶνας καὶ ὑπερέκεινα διὰ τῆς διαιρέσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, διὰ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποδίδονται αὐταὶ καὶ πάλιν εἰς τὸν ἑλληνισμόν.

Ἄλλ' ἤδη πρὶν ἢ τὸ νεότευκτον λάβαρον τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου στηρίξῃ τὸν εἰς νέαν φάσιν τοῦ ἔθνικοῦ βίου εἰσερχόμενον ἑλληνισμόν νέοι χεῖμαρροι ἐπιδρομῶν κατακλύζουσι τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως τὸ σαυροματικὸν φύλον τῶν Κοστοβόκων καταβαίνει εἰς τὴν Ἑλλάειαν, ἣν σώζει ὁ γενναῖος ἀθλητῆς Μνησιβουλος, καὶ καταβαίνει μέχρις Ἑλευσίνος, ἣν διαφυλάττει σώαν μὲ τὰς εὐλογίας τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης εἰς τῶν τελευταίων ἱεροφαντῶν τῶν μυστηρίων.

Ἄλλὰ πολὺ φοβερώτερος ὑπῆρξεν ὁ κλύδων ὁ κατακλύσας τὰς χώρας τῶν Ἑλλήνων διὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Γότθων, τῶν προγόνων τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τῶν περὶ τὴν σημερινὴν Πρωσίαν οἰκήσεων αὐτῶν καταβάντες οἱ Ἑρουλοὶ, φύλον γερμανικόν, πλημμυροῦσι τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τοῦ Ἀδρίου, ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Κυζίκου μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αἱ Ἀθῆναι, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος, ἡ Σπάρτη γίνονται ἔρμαιον αὐτῶν. Μάτην ἔπειτα ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος ἠθέλησε νὰπαλλάξῃ τὸ κράτος τῶν γοτθικῶν ἐπιδρομῶν διὰ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ ἀποδοχῆς καὶ ἐγκαταστάσεως τῶν Γότθων ὡς συμμάχων. Ἰπὸ τὸν εἰκοσαέτη ἄλλ' ἀκράτητον Ἀλάριχον νέα γοτθικὰ στίφη ἐρημοῦσι τὴν Ἑλλάδα. Μόλις σώζονται τότε αἱ Ἀθῆναι καὶ μόλις σώζεται ἡ Ἑλλάς ἀπὸ μονίμου κυριαρχίας τῶν Γότθων διὰ τῆς παρὰ τὴν Φολόην νίκης τῆς βυζαντιακῆς στρατιᾶς, ἣτις ἀναγκάζει τὸν ὑπέρφρονα Γότθον νὰ δεχθῇ βυζαντιακὴν ὑπηρεσίαν ἐν ταῖς βορείαις ἑλληνικαῖς χώραις, ἐξ ὧν

διέβη ἔπειτα εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἀνέμενον αὐτὸν ὁ θάνατος. Καὶ ἐσώθη μὲν οὕτω τότε ἡ Ἑλλάς, ἀλλ' ὅποια τὰ ἐκ τῆς γοτθικῆς ἐκείνης ἐπιδρομῆς δεινὰ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ ἔπειτα Κυρήνης Συνεσίου περὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι ὠμοίαζον πρὸς ἱερεῖον ἐσφαγμένον, τοῦ ὅπου ὑπολείπεται μόνον τὸ δέριμα. Ἄν δὲ ταῦτα ἠδύναντο νὰ λεχθῶσι περὶ τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες ἐσυνθηκολόγησαν τότε πρὸς τὸν Ἀλάριχον, τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς Ἑλευσίνος, ὅπου τὴν ὑποτρέμουσαν δᾶδα τοῦ τελευταίου ἱεροφάντου ἠδυνήθη νὰπροσθέσῃ πλέον ἢ πνοὴ τοῦ δριμέος ἐκείνου βορρᾶ, τί περὶ τῆς ἐκπτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς τῶν λοιπῶν ἑλληνίδων πόλεων, ὅπου ἤστραψε τὸ ξίφος καὶ ὁ δαυλὸς τοῦ βαρβάρου;

Βραχεῖται ὑπῆρξεν εὐτυχῶς ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Θεοδοσίου καὶ Μαρκιανοῦ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Οὐννων, συγγενῶν καὶ προδρόμων τῶν Τούρκων, περιορισθεῖσαι εἰς τὰς βορείους ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ' ἐπεκταθεῖσαι μέχρις αὐτῶν τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' ἀκάθεκτος οὐχ ἤττον ὑπῆρξε τῶν ἐπιδρομῶν ἐκείνων ἡ ὀρμὴ, πανούργων, εὐοργήτων καὶ ὠμῶν, περιβεβλημένων μὲν δορᾶς ζῆφων, μαχομένων δὲ διὰ τῶν εἰς ἀκωχὴν ὀξέων ὀσῶν περατουμένων βελῶν αὐτῶν ἀπὸ τῶν βραχέων ἵππων, ἐφ' ὧν διήρχοντο τὸ πλεῖστον τοῦ βίου. Ὅλη δὲ ἡ ὀρμὴ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ εὐτυχῶς ἠδυνήθη ταχέως νὰ κάμψῃ ἡ διπλωματικὴ ἐμπειρία καὶ ἡ πολεμικὴ δύναμις τοῦ Βυζαντίου, συνεκεντροῦτο εἰς τὸν βραχύσωμον βασιλέα, τὸν Ἀπτίλαν ἐκείνον, οὗ πᾶς λόγος ἦτο ἀπειλή, πᾶν βλέμμα κεραυνὸς καὶ πᾶσα κίνησις ἐνέσπειρε τρόμον εἰς τὰς χώρας ἐξ ὧν διήλθεν.

Ἄλλο δ' ἔθνος ἔπειτα ἐνέβαλεν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν ὄλον αἰῶνα εἰς δεινὴν ἀνησυχίαν τὸν βυζαντιανὸν ἑλληνισμόν, ἔθνος ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ὡς ἀπὸ ἀλλῆς πυξίδος τῆς Πανδώρας ἀλλεπάλληλα ἐξήμεσεν ἡ Ἀσία πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ τοὺς μὲν Ἀβάρους ἐκείνους, ἐπὶ μακρὸν ταλαιπωρήσαντας τὸ Βυζάντιον

καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς βασιλευούσης προβάοντας, ἠδυνήθη τέλος νὰ καταπαλασθῇ ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν βασιλεία, καὶ ἡ Πόλις, λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, ἠδυνήθη νὰ ψάλλῃ ἐν Θριάμβῳ τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια.

Ἄλλ' ἡ βασιλεία τοῦ Ἰρακλείου, ἣν ἐδόξασαν ἡ ἀπὸ τῶν Ἀθάρων διάσωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ κατὰ τῶν Περσῶν νίκαι καὶ ἡ ἀνάκτησις τοῦ τιμίου σταυροῦ, συμπίπτει πρὸς τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐν τῇ γῆ τῆς Ἀραβίας Μωάμεθ ὁ προφήτης ἔδρυσεν τὴν νέαν ἐκείνην ὀρησκίαν τοῦ Ἰσλάμ, ἣς αὐτὸ τὸ ὄνομα δεικνύει τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν φανατισμὸν τῶν στρατευομένων πιστῶν, εἰς οὓς ὀνήσκοντας ἐν πολέμῳ ὁ προφήτης ὑπισχνεῖτο διὰ τοῦ κορανίου τὰς ἐλκυστικωτάτας τῶν ἐπαγγελιῶν. Οὕτως ἡ ὀρησκία ἐκείνη τῶν θεομανῶν διαδῶν τοῦ Ἀλλάχ ὠρθοῦτο ἀντιμέτωπος τῆς γλυκείας πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκ τῶν στρατευομένων τάξεων τῶν πιστῶν εἰς τὸν Μωάμεθ ἐξεβλάστησαν οἱ φανατικώτατοι τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἀραβες, ἔπειτα δὲ μετὰ τὴν πάροδον αἰώνων ὄλων οἱ Τούρκοι.

Σελίδας πυκνάς τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους πληροῦσιν οἱ ἀγῶνες πρὸς τοὺς Ἀραβας ἐκείνους. Δὲν ὑπάρχει χώρα ἑλληνικὴ, ἣν δὲν ἐπέδραμον, δὲν ὑπάρχει παραλία ἣν δὲν ἐδήλωσαν, δὲν ὑπάρχει ἐρήμωσις ἣν δὲν συνεπέφερον. Αἱ δύο μεγάλαι τῆς Ἑλλάδος νῆσοι, ἡ Κύπρος καὶ ἡ Κρήτη, στενάζουσιν ὑπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτῶν κυριαρχίαν. Ἄλλὰ δις θραύεται ἡ ὀρμὴ αὐτῶν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πυρπολεῖ τὴν σκάφη τῶν ἐπιδρομέων τὸ ὑγρὸν πῦρ τοῦ Καλλινίκου, καὶ θριαμβεύουσιν οἱ μεγάλοι Ἀραβομάχοι βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου, καὶ νικῶσιν ὁ Ἀναστάσιος καὶ Λέων ὁ Ἰσαυρος καὶ Βασίλειος ὁ Μακεδῶν, καὶ στρατηγεῖ ἐνδόξως ἐναντῖον αὐτῶν ὁ Λαχανοδράκων, καὶ ἀποδίδει εἰς τὸν ἑλληνισμὸν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον, καὶ στέφει μὲ νέας δά-

φνας τὴν κεφαλὴν κατ' αὐτῶν ἀγωνιζόμενος Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς.

Ἐν ἣ δὲ ἡ ἑλληνικὴ βασιλεία ἐπάλασε τὴν μακρὰν ἐκείνην πάλιν πρὸς τοὺς Ἀραβας τὴν διεξαχθεῖσαν ἰδίως ἐν Ἀσίᾳ μέχρι τοῦ Εὐφράτου, τὰς ἑλληνικὰς χώρας διεσάλευον προελλίμους αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σλάβων καὶ τῶν Βουλγάρων, καὶ δις οἱ Ῥῶς, οἱ πρόγονοι τῶν Ῥώσων, ἠγωνίσθησαν μάτην ὑπὸ Σκανδιναυοῦς ἀρχηγοῦς νὰ καταλάβωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ στήσωσι τὰς σημαίας αὐτῶν παρὰ τὰς χαριτωμένας ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου. Ἄλλ' ἔσωσε καὶ πάλιν τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐπιδρομῆς, ἣς τὰ δεινὰ διετραγίδησεν ὁ πατριάρχης Φώτιος, ἡ πίστις εἰς τὴν Θεοτόκον, ἣς θαῦμα ἐξελάμβανον οἱ περισσόθησκοι Βυζαντινοὶ τὴν σωτηρίαν τῆς βασιλευούσης.

Μακρότεραι, ἐπιμονώτεραι, διαρκέστεραι ὑπῆρξαν τῶν Σλάβων αἱ ἐποικήσεις ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, τοιαῦται, ὥστε νὰ νομίσῃ ὁ Φαλλμεράγερ, ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἔνεκεν αὐτῶν, ἀπορροφηθέντων πᾶν ὅ τι ἑλληνικὸν, «οὐδὲ μία σταγὼν γνησοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος ἔχουσιν εἰς τὰς φλέβας αὐτῶν» οἱ σήμερον οἰκοῦντες τὴν Ἑλλάδα. Οἷα ἱστορικὴ πλάνη τοῦ σλαβοφύβου Γερμανοῦ καθηγητοῦ! Ὡς ὁ ἀρχαῖος Ἀπόλλων εἶχε κατατοξεύσει τῆς ὑπέρφρονος Νιόβης τὰ τέκνα, οὕτως ὁ πύρινος ἥλιος τῆς Ἑλλάδος διέλυσε τὴν χιονοστιβάδα ἐκείνην τὴν καταρραγεῖσαν ἐν τοῦ βορρᾶ, καὶ ὀλίγαι σπάνιαι σλαβικαὶ λέξεις ἐν τῇ παμπλούτῃ ἑλληνικῇ λεξιλογίᾳ καὶ σποραδικαὶ τοπωνυμῖαι συνέμειναν μέχρι τοῦ νῦν ὡς μνημεῖα νέας μεγάλης νίκης τοῦ μεσοχρονίου ἑλληνισμοῦ.

Βαρύτερος ὑπῆρξεν ὁ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀγὼν, πυγμαχία ἐκ τοῦ συστάδην ἡμερῶν μακροτάτων, ἀνταγωνισμὸς αἰώνων ὄλων, ἀμπωτις καὶ παλίρροια τοῦ φανατισμοῦ καὶ τοῦ μίσους δύο ἐθνῶν ὄλως διαφόρων τὴν προέλευσιν, τὴν παιδευσιν, τὸν χαρακτήρα, τὰ ἦθη, τὰ ἰδεώδη. Ἐδῶ τὸ φῶς, ὁ πολιτισμὸς, ἡ εὐεργεσία τῆς μεταδόσεως τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, τοῦ

ἀνοίγοντος τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν παιδείαν ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Ἐκεῖ ἡ σικιά, ἡ ἀπαιδευσία, ὁ δόλος, ἡ ἀγνωμοσύνη. Ἐκεῖθεν ὁ Κροῦμμος πίνων ἀπὸ τοῦ κρανίου τοῦ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν τὸν οἶνον τῆς μέθης τῶν ὀργίων, οἱ Βούλγαροι διεκδικοῦντες τὴν Μακεδονίαν, προχωροῦντες μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης, διερχόμενοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καταβαίνοντες μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἐδῶθεν ὁ Λέων νικῶν τοὺς ἀλλοφύλους παρὰ τὸν βουνὸν, πρὸ τοῦ ὁποῦ ἔντρομοι πλέον διέβαινον καὶ με κεκλιμένην τὴν κεφαλὴν οἱ ἠττημένοι, ὁ Κεκαυμένος, ὁ Ἀπόκαυκος, Νικηφόρος ὁ Οὐρανὸς καὶ τέλος Βασιλεῖος ὁ Βουλγαροκτόνος, ἀναβιβάζων εἰς τὸν ἐν τῇ Παρθενῶνι ναὸν τῆς Θεοτόκου τὰ λάφυρα τοῦ Ἡριάμβου. Ἡ προσκύνησις ἐκεῖνη ἔχει ἀληθῶς ἔννοιαν ὑψηλὴν, καὶ τὰ κοινὰ εὐχαριστήρια, ἅτινα ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νᾶπονεῖμῃ ὁ νικητὴς εἰς τε τὴν Παναγίαν τὴν Ἀθηνιώτισσαν καὶ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν ἐπὶ τῇ νίκη δεικνύουσι τὸν Βασιλεῖον ὑπολαμβάνοντα δικαίως τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων νίκην κοινήν τοῦ ἀρχαίου παρὰ τὸν Ἰλισθὸν καὶ τοῦ νέου παρὰ τὸν Βόσπορον ἑλλητισμοῦ.

Ἄλλ' ἐν τοσούτῳ οἱ ἀγῶνες, τὰ δεινὰ, αἱ ἐπιδρομαὶ, αἱ ἀλώσεις δὲν παύουσι. Νέοι ἐχθροὶ ἐμφανίζονται, νέα ἔθνη διεκδικοῦσι τὴν κληρονομίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ὡς πρὸς τοὺς Ἀραβὰς καὶ Βουλγάρους οἱ Ἀραβομάχοι καὶ Βουλγαρομάχοι βασιλεῖς, οὕτως ἀνταγωνίζονται πρὸς τοὺς Νορμαννοὺς καὶ τοὺς Οὐγγρούς οἱ Κομνηνοὶ, ἐν ᾧ ἀφ' ἐτέρου ἄρχονται οἱ ἀγῶνες πρὸς τοὺς Πατζινάκας καὶ τοὺς Σελδσουκίδας Τούρκους. Τί πρῶτον, τί δ' ὕστατον νᾶ διεξέλθω; Ἀντέχει ἀκόμη ὁ ἑλλητισμὸς, ζῆ ἀκόμη τὸ Βυζάντιον, δύναται καὶ πάλιν νᾶ λυτρώσῃ τῶν δεινῶν τὴν θεοσκέπαστον πέλιν ἢ Θεοτόκος;

Ἐρχονται αἱ μεγάλαι ἡμέραι τῆς τετάρτης σταυροφορίας. Ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος εἶνε τὸ πρόσημα. Οὐχὶ ἡ Παλαιστίνη, ἀλλ' ὁ Βόσπορος εἶνε τὸ ἀληθὲς σὺνθημα, καὶ ἐπὶ τῶν γαλερῶν τῆς Βενετίας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ μνησικᾶκου τυφλοῦ δόγγη Δανδέ-

λου ἢ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου πρωτοστατεῖ ἐν τῷ συμμιγεῖ στρατοπέδῳ τῶν δῆθεν σταυροφόρων πορθητῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἰταλὸς μαρκίων καταλαμβάνει τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, Βέλγης κόμισ ἐγκάθηται εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος, καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἴσως ἀνεκπλύτῳ ἀκόμη ἀπὸ τῆς κόπρου καὶ τῶν αἱμάτων τῶν ὑποζυγίων τῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ σταυροφορησάντων, ἀντηχοῦσιν ἤδη αἱ φαλμψαὶ τοῦ λατινικοῦ κλήρου. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἑλλήνων βασιλέων κάθηται Φλαμανδὸς αὐτοκράτωρ, καὶ εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Χρυσσοτόμου καὶ τοῦ Φωτίου ἀναρριχᾶται Βενετὸς πατριάρχης. Καὶ ἐν ᾧ ἡ ἑλληνικὴ βασιλεία τρέπεται εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας, οἱ ἐκ τῆς Ἑσπερίας νικηταί, Βέλγαι καὶ Βενετοὶ, Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι, σταυρώσαντες τὸν ἑλλητισμὸν, διεμέριζον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βιάλλοντες κληρὸν ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρη.

Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐφαίνετο ἐλθόν. Ὁ ἑλλητισμὸς ἐφαίνετο ἐξαφανισθεὶς σχεδὸν τελείως ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, διατηρούμενος λαθρόβιος ἐν ἐλίγαις μόνον γωνίαις τῶν ἄλλοτε ἀπεράντων αὐτοῦ ἐκτάσεων. Ἀντ' αὐτοῦ Λατῖνοι δεσπόζουσι ὅπου ἔτι πρὸ μικροῦ ἤρχον οἱ διάδοχοι τοῦ ἀθλητικοῦ Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ. Βέλγαι καὶ κατόπιν Γάλλοι αὐτοκράτορες κατέχουσι τὸν θρόνον τῆς ἡλαττωμένης αὐτοκρατορίας, ἢ Θεσσαλονίκῃ γίνεται ἔδρα λατινικοῦ βασιλείου ὑπὸ Βονιφάτιον τὸν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Μομφερράτου, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι μεταβάλλονται εἰς μεγακυρᾶτον καὶ ἔπειτα εἰς δουκᾶτον τῶν Γάλλων Δελαρὸς καὶ Βριεννίων, καταλαμβάνόμενον ἔπειτα ὑπὸ τῶν Καταλωνίων καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Φλωρεντίνων Ἀτζαϊωλῶν, ἢ Βοδονίτζα, πλησίον τῶν ἐνδόξων Θερμοπυλῶν, εἶνε τὸ κάστρον τοῦ ἐκ Πάρμας Παλλαετσίνη, τὴν Εὐβοίαν καταλαμβάνουσι Λαγγοβάρδοι καὶ Βενετοὶ, τὰ Σάλωνα γίνονται κτῆμα τῶν Στρομογκοῦρ, τῆς Πελοποννήσου ὡς ἡγεμονίας Ἀχαΐας δεσπόζουσι οἱ Βιλλαρδουῖνοι, ἔχοντες ὑποτελεῖς ἄλλους Γάλ-

λους βαρώνους, αἱ Κυκλάδες περιέρχονται εἰς Βενετούς εὐπατρίδας, ἡ Ῥόδος περιπίπτει σὺν τῇ χρόνῳ εἰς Ἰωαννίτας ἱππότας καὶ ἡ Χίος καὶ αἱ Φώκαιαι εἰς τοὺς Γενουηνοὺς Ζαχαρίας καὶ ἔπειτα τοὺς Ἰουστινιάνους, ἡ Λήμνος, ἡ Ἰμβρος καὶ ἡ Αἴνος εἰς τοὺς ὁμοίως ἐκ Γενούης Γατελούζους, αἱ πλείσται τῶν Ἰονίων νήσων, πρὶν γείνωσιν ἔπειτα κτήσις τῶν Βενετῶν, κυριαρχοῦνται ὑπὸ τῶν ἐκ Βενεσουέντου Ἰόκκων, καὶ τέλος ποῦ καὶ που ἐμφανίζεται Γερμανὸς δυνάστης, ὡς ὁ ἀρχὴς τοῦ Βελεστίνου Βαρθόλδος, κόμισ τοῦ Καίκενellenbogen ἐκεῖνος, οὐδὲ κὰν τὸ ὄνομα θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ προφέρωσιν οἱ Ἕλληνας αὐτοῦ ὑπήκοοι.

Ἐν τούτῳ δὲ τῇ μεταξὺ, ἐν ᾗ οὕτω ῥιζικῶς μεταβάλλεται ἡ ὄψις τῆς Ἑλλάδος, περιερχομένης εἰς Λατίνους δυνάστας, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι ἐγκαταλείπουσι τὰς ἑδρας αὐτῶν, λαμβάνοντες ἀνὰ χεῖρας τὴν βακκτηρίαν τῆς ἐξορίας, ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐξῆριστος ἑλληνικὴ βασιλεία ἐπιστρέφει νικηφόρος καὶ πάλιν μὲ τὸν δικέφαλον ἀετὸν τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἑδραν, τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων, καὶ τὸ ἑλληνικὸν δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ κατορθώνει νὰ ἐξαπλωθῇ εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Οὐχὶ ὁμοίως οἱ Ἄγγελοι τῆς Ἡπείρου, ἦν καταλαμβάνουσιν ἐπὶ βραχὺ οἱ Σέρβοι, καὶ ἄλλως ἰσχύσαντες μεγάλως ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τοῦ Αἴμου, ἰδίως ἐπὶ τοῦ Στεφάνου Δουσάν καὶ τοῦ Συμεὼν Οὔρεσι, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ, αἵτινες ἐκπίπτοντες τρέπονται εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν Ἰϋδοίαν, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, ὅπως ζήσωσιν ἔκτοτ' ἐκεῖ εἰρηνικῶς καὶ συναδελφωθῶσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τοὺς Παλαιολόγους χρησιμεύει ὡς νέος πυρῆν ἐθνισμοῦ, ἰδίως διὰ τοῦ Κωνσταντίνου ὡς δεσπότη, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ' ἣν ὁ γενναῖος δεσπότης, ἐξορμῶν ἀπὸ τοῦ Μυστρᾶ, ἐρράνθη μὲ ῥοδόσταμα, εἰσερχόμενος εἰς τὰς λατινοκρατούμενας Πάτρας, καὶ κατέλυσε τέλει τοὺς Λατίνους τῆς χερσονήσου πλὴν τῶν ἐλίγων ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομέ-

νων πόλεων, καὶ ἀπηλευθέρωσεν ἐπὶ βραχὺ τὰς φραγκοκρατούμενας Ἀθήνας, καὶ ἀνέβη ἐλευθερωτῆς μέχρι τῆς Πίνδου, ἐφάνετο ἐνισχυομένη ἡ μικρὰ πλέον αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου καὶ οἶονεὶ ἀποτρεπομένη ἡ ὥρα τοῦ μεγάλου κινδύνου. Ἀλλὰ πάντα μάτην. Ἐπλησίαζον ἤδη ἑκατὸν σχεδὸν ἔτη ἀφ' ἧς ἡμέρας Μουράτ ὁ Α', ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει ἡσήμεραι μᾶλλον ἐνισχυόμενοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ὀσμάν, εἶχε, διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Ἰϋρώπην, κυριεύσει τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης εἶχε σημάνει ἡ μοιραία ὥρα, καὶ εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν δεσπότην τῆς Πελοποννήσου ἐπεφύλασεν ἡ μοῖρα νάντι-ταχθῆ ὡς τελευταῖος αὐτοκράτωρ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης ἀντιμέτωπος τοῦ Ἰορθητοῦ.

Μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου πεσόντος ἔπεσε τὸ γένος. Μία μετὰ τὴν ἄλλην ἡ ἑλληνικὴ Πελοπόννησος καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ἰραπεζούντος καὶ αἱ λατινοκρατούμεναι λοιπαὶ ἑλληνικαὶ χώραι αἱ μὲν ἐνωρὶς, αἱ δὲ ἀργὰ περιεβλήθησαν τὸν κλοιὸν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, καὶ ἠκούσθη φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ, Ὀρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ἔδυρμὸς πολλὸς τοῦ γένους, περιεζωσμένου τὸν σάκκον τῆς δουλείας.

Οὔτε τὰ παθήματα τοῦ ἔθνους ἐν ταῖς πικραῖς ἐκείναις ἡμέραις, οὔτε τὰ μαρτύρια τῶν δεδουλωμένων, οὔτε τοὺς ἥρωικοὺς ἀγῶνας τῶν ἐλευθερωτῶν θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ἐξιστορήσω σήμερον. Γινώσκετε πάντες τὰ δεινὰ τῶν μαρτύρων, προσκυνεῖτε ὅλοι τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων. Ἰβρωτήσατε δὲ μᾶλλον ἐμοῦ τοὺς νέους ἥρωας, ὅσοι μόνις που ἀπέβαλον τὸν σάκκον τοῦ στρατιώτου τῆς πατρίδος, νὰ σας διηγηθῶσι τὸν πόνον τῶν δούλων τῆς χθὲς οὓς ἀπηλευθέρωσαν, τὴν χαρὰν τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐπανελθόντων εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινῆς μητρὸς, διὰ νὰ ἐννοήσητε κάλλιον πάσης ἱστορικῆς ἀφηγήσεως ὅποια ἔπασχον οἱ πρόπαπποι καὶ οἱ πάπποι ἡμῶν δουλεύοντες ὑπὸ τὸν Ἀγαρηνὸν, ὅποια ἡ ἐλθούσης τῆς ἀπελευθερώσεως.

Εἰς ἐμὲ ἔν καὶ μόνον ἐπιβάλλεται ἀκόμη, τὸ νὰ φυτεύσω τὸν σπόρον τῆς ἐλπίδος ἐν ἡμέρᾳ οἷα ἢ σημερινῇ εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνων, ὄσους δὲν ἀπήλλαξαν ἀκόμη τῆς δουλείας τὰ ὄπλα τῶν ἐλευθερωτῶν. Δεικνύων εἰς τοὺς ἔτι ἀλυτρώτους τὰς λόγχας ἐκείνων, οἵτινες παρήλασαν σήμερον ὑπερήφανοι πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν, τὰς λόγχας ἐκείνας, αἵτινες ἔστησαν πυραμίδας ἐχθρικῶν πτωμάτων ἐν τοῖς πεδίοις δύο νικηφόρων πολέμων, δύναμαι ἐξ ἑτέρου νὰ δείξω τὸν χάρτην τῆς μεγαλυθείας πατρίδος καὶ νὰ εἶπω· δείξατέ μοι ποῦ βλέπετε πλέον τώρα τοὺς κατακτητὰς τοῦ παρελθόντος, τοὺς ἐπιδρομεῖς τῶν προγενεστέρων ἡμερῶν; Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι ὑπῆρξαν πτηνὰ ἀποδημητικὰ, ὧν ὁ φόφος τῶν πτερύγων δὲν ἦτο πεπωμένον νὰ ταράσῃ διὰ παντὸς τοὺς ὕπνους λαοῦ κοιμωμένου. Ἡ γῆ τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρξε ποτὲ καταδεδικασμένη εἰς δουλείαν αἰώνιον. Ἡ Ἑλλάς ὁμοιάζει τὸν μυθευόμενον Ἄνταϊον, ὅστις καὶ καταβαλλόμενος ἦντλει πάντοτ' ἐκ τῆς γῆς νέας δυνάμεις. Διὰ τοῦτο αὐτοὶ οἱ κηδεύσαντες οἶονεὶ μεταβληθέντες συνήργησαν ἐνίοτε εἰς τὴν ἀνάστασιν, αὐτοὶ οἱ ποτὲ δουλώσαντες συνειργάσθησαν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως, αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ὡς δεσπότηαι ἔμειναν ἄλλοτ' ἐδῶ ὡς ἀδελφοὶ ἀφομοιωθέντες, καὶ ὅλοι, σχεδὸν ὅλοι, πλὴν ἐκείνων οὓς ἐπ' ἐσχάτων ἐνίκησεν ἢ ἐλληνικὴ ἀνδρεία καὶ θὰ δυνηθῆ, καὶ πάλιν αὔριον νὰ νικήσῃ, οἶονεὶ κατέθηκαν τὰ σκῆπτρα τῆς μεγάλης αὐτῶν δυνάμεως πρὸ τοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀδυνάτου τούτου μικροῦ λαοῦ, ὃν καθιστάνει μέγαν καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἀκατανίκητον ἢ ἀκατάβλητος δύναμις τοῦ αἰωνοβίου ἐλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἢ αἰδῖος δίψα τῆς ἐλευθερίας.

Ποῦ εἶνε ἐπὶ ταύτης πλέον τῆς γῆς τὰ ἴχνη τῶν λεγεῶνων τῆς Ῥώμης; «Ἡ ἠττηθεῖσα Ἑλλάς ἐνίκησε τὸν ἀγριὸν νικητὴν καὶ εἰσῆγαγε τὰς τέχνας εἰς τὸ ἀγροικὸν Λάτιον» κατὰ τὸν στίχον τοῦ Λατίνου ποιητοῦ. Ποῦ εἶνε πλὴν τῶν Δωδεκανήσων οἱ Ἴταλοὶ ἐκ τῆς Λαγγοβαρδίας, τῆς Οὐρηῶνος, τῆς Γε-

νούης καὶ τῶν βενετικῶν τεναγῶν κατακτηταί; Δὲν εἶνε οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἑρίτσου, ὅστις ἔπεσε μαζὶ μὲ τοὺς Ἑλληνας ὑπερασπιστὰς τῆς Χαλκίδος ἐναντίον τοῦ Μωάμεθ, οἱ συμπολίται τοῦ Βραγαδίνου, ὃν ἐπριόνισαν εἰς τέσσαρα οἱ Τούρκοι, συναγωνιζόμενον μετὰ τῶν Κυπρίων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς νήσου; Δὲν εἶνε οἱ ἐν ἀδελφισύνη ὑποστάντες κοινούς ἀγῶνας, ὅπως σώσωσι τὴν Κρήτην ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν; Δὲν εἶνε οἱ Ἴταλοὶ τοῦ Μόντη, τοῦ Ἀλφιέρη καὶ τοῦ Μεταστατιου, οἵτινες ἔσπευσαν νὰντλήσωσιν ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος παραμυθίαν καὶ στήριγμα, ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς νέας Ἰταλίας; Δὲν εἶνε οἱ συμπολίται τοῦ Θωμασαίου, ὅστις τὰ δημοτικὰ ἔσσημα τῆς νέας Ἑλλάδος συνέλεξεν ὡς πηγὴν ἰδίας ἐθνικῆς ἀνακουφίσεως καὶ ἐνθαρρύνσεως, καὶ τοῦ Βροφφερίου, ὅστις τὸν ἠρωισμόν τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1821 προέβαλεν εἰς τοὺς συγχρόνους Ἴταλοὺς ὡς πρότυπον προπαρασκευῆς πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἰταλικῆς ἐνώσεως; Καὶ δὲν εἶνε Ἴταλοὶ ὁ Σανταρόζας καὶ ὁ Ταρέλλας, ὁ Πεκωράρας καὶ ὁ Αἰμίλιος, ὁ Φορτσάνης καὶ ὁ Πάλμας, ὁ Τιρέλλας καὶ ὁ Βιθιάνης, ὁ Μάκκιος καὶ ὁ Ραζέρος, οἵτινες ὡς ἴδιον ἀγῶνα συνεμερίσθησαν τὸν ἀγῶνα τῆς ἡμετέρας παλιγγενεσίας ἢ ἔβαψαν διὰ τοῦ τιμίου αὐτῶν αἵματος τὸ ἔδαφος τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος; Δὲν ἦτο Ἴταλὸς ὁ Παλλίνας ὁ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου δωρησάμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ κείμενον τοῦ πρώτου συντάγματος, τοῦ τῆς Ἰπιδαύρου; Καὶ δὲν τιμῶμεν ὡς ἴδιον ἡμῶν μάρτυρα μετὰ τῶν μαρτύρων τοῦ 1897 τὸν Φράττην, καὶ δὲν γεραίρομεν ὡς ἰδίους ἡμῶν συναγωνιστὰς τοὺς χλοεινοὺς ἀκόμη Γαριβαλδινούς τοῦ Δρίσκου;

Καὶ εἰς τὴν Ἀλβίωνα, ἧς τὸ στέμμα φέρων κατῆλθεν ὡς πορθητῆς βραχυχρόνιος Ριχάρδος ὁ Λεοντόθυμος εἰς τὴν Κύπρον ἐκείνην, ἣν μετὰ ἑπτακόσια καὶ πάλιν ἔτη κατέλαβεν ἀποσπῶν ἀπὸ τῶν ἐνύχων τοῦ Τούρκου ὁ βρεττανικὸς λέων διὰ νὰ τὴν ἀποδώσῃ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πότνιαν μητέρα, ὡς

εἰς ἴγαγε τὰς ἑπτὰ νύμφας τοῦ Ἴονίου εἰς τὸν ἑλληνικὸν νυμφώνα ὡς γαμήλιον δῶρον τοῦ Γεωργίου Α', εἰς τὴν αὐτὴν Ἀλβίωνα δὲν ἀφείλει ὁ νέος ἑλληνομνημίων τὴν ἰδρυσιν τοῦ πρώτου πανεπιστημίου, τῆς Ἴονικῆς ἀκαδημίας τοῦ Γυίλφορδ, ἔτη ὅλα πρὶν ἰδρυθῆν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἔπειτα μόλις ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος τὸ Ἴθονικὸν πανεπιστήμιον; Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης Ἀγγλίας ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Βύρων ἐκεῖνος, ὁ τοξεύσας τὴν Κατάραν τῆς Ἀθηνᾶς ἐναντίον τοῦ συμπολίτου τοῦ συλλήσαντος τὸν κόσμον τοῦ Παρθενῶνος. Ἰίδεν ἐνώπιόν του νεκρῶν τὴν μεγάλην Ἑλλάδα τῶν ποιητικῶν του ὀνείρων καὶ ψάλλων

It is Greece, but living Greece no more

Ἦνε Ἑλλάς, ἀλλὰ Ἑλλάς δὲν εἶνε ζῶσα πλέον.

δὲν ἠθέλησε νὰ περιορισθῆ εἰς ὀρήνους βάρδου, ἀλλὰ περιεζῶσθη τὴν σπάθην ἐλευθερωτοῦ, ὡς νὰ εἶχε γεννηθῆ εἰς τὰ τεχνάγη ἐκείνα τοῦ ἡρωικοῦ Μεσολογγίου, ὅπου κοιμᾶται τὸν αἰώνιον ὕπνον ἐν μέσῳ τῶν ἀπελευθερωθέντων. Καὶ παράλληλοι πρὸς τὴν ἐμπνευσμένην λύραν τοῦ λόρδου ψάλτου ὑπῆρξαν αἱ πρὸς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα μεγάλαι στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ ὑπηρεσίαι τοῦ Κάνιγγος καὶ τοῦ Ἀστιγγος, τοῦ Ἀμιλτῶνος καὶ τοῦ Κόχραν, τοῦ Γόρδωνος καὶ τοῦ Γασῆρτς, ὧν ἕκαστος ἀντιπροσωπεύει μίαν ἰδίαν νίκην, μίαν ἰδίαν ἀκτινοβολίαν ἀγγλικοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένων Ἑλλήνων, καὶ ἡ πρόσφατος ὑπὲρ τῆς νέας Ἑλλάδος θυσία τοῦ Κλήμεντος Χάρρις, πεσόντος τῇ 1817 παρὰ τὰ Πέντε Πηγᾶδια.

Καὶ δὲν ἔχομεν καθῆκον νὰ λησμονήσωμεν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γότθων, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἐκ Γερμανίας ἤρματα ὁ νοῦν Schulenburg, ὁ μισθοφόρος στρατηγὸς τῶν Βενετῶν, αὐ ὑψοῦται ἀκόμη εὐγνωμόνως ἐν Κερκύρα ὁ ἀνδρὶς ὡς σῴσαντος τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων; Καὶ πῶς νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐστειλαν εἰς ἡμᾶς τὸν πρῶτον βα-

σιλέα καὶ ἐστόλισαν τὸν ἑλληνικὸν θρόνον μὲ δύο βασίλισσας, ὧν ἡ σήμερον εὐκλεῶς ἀνάσσουμεν ἐπαναφέρει εἰς ἡμᾶς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἐκεῖνο στέμμα, δι' οὗ τὸ ἑλληνικὸν Βυζάντιον εἶχε κοσμήσει τὴν θυγατέρα τοῦ Ῥωμανοῦ Β' Θεοφανῶ τὴν καθεσθείσαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ὡς σύζυγον τοῦ Ὁθωνος Β'; Πῶς νὰ λησμονήσωμεν τὸν διὰ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος ἐστεμμένον ποιητὴν Λουδοβίκον, ὅστις ὑπῆρξεν αὐ μόνον ὁ γεννήτωρ τοῦ πρώτου ἡμῶν βασιλέως, ἀλλὰ καὶ εἰς τῶν μεγίστων φιλελλήνων, καὶ τοὺς φιλοτίμως ἐργασθέντας ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πρώτης βασιλείας, ὅπως θέσωσι τὰ θεμέλια τῆς εὐνομίας ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, μόλις ἐξελεύσῃ ἐκ μακρῶνος δουλείας; Καὶ τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸν Γκαῖτε, ὅστις ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ἐνεπνεύσθη τὴν Ἰφιγένειαν, τὸν μεσαιωνικὸν Μυστράν τῶν Παλαιολόγων ἐξέλεξεν ὡς σκηνὴν τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ Φάουστ καὶ ὑπῆρξε τῶν πρώτων οἵτινες ἐγνώρισαν τὰ δημώδη ἔθνη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τοὺς ὑπερβορέους; Καὶ δὲν ἀφείλομεν νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες εἰς τὴν φάλαγγα τῆς πολυπληθῆς τῶν Γερμανῶν ποιητῶν, οἵτινες ὑμνήσαν τὴν Ἑλλάδα, τῶν φιλολόγων, τῶν ἀρχαιολόγων, τῶν ἱστορικῶν, τῶν φιλοσόφων, οἵτινες ὡς ἰδίαν κληρονομίαν ἠγάπησαν καὶ ἐμελέτησαν καὶ ἀνέδειξαν τὴν ἑλληνικὴν τέχνην, τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τὸν βίον τὸν ἑλληνικὸν, οἶνον γονυπετοῦντες πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς ἑλληνικῆς ιδέας; Καὶ δὲν ἀντηχεῖ ἀκόμη εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν ἡ πρὸς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα εὐλογία τοῦ Wilhelm Müller, προσφωνοῦντος ἐνθουσιωδῶς τὸν Μικρὸν Ὑδραῖον

Glück zu, mit deinem Schwerte, du kleiner Hydriot.

Πλουσίως δ' ἀνταπέδωκε τὰ τροφεῖα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Γαλλία ἐκεῖνη, εἰς ἣν ἦδη ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων ἐσκόρπισαν ἀκτῖνας φωτὸς ἑλληνικοῦ οἱ ἀπὸ τῆς ὠραίας Ἰωνίας Φωκαεῖς κτίσται τῆς Μασσαλίας. Ἐξ αὐτῶν τῶν κόλπων τῶν ἀπογόνων

τῶν Γαλατῶν τῶν ἐπιδραμόντων τὰς ἑλληνικὰς χώρας, τῶν βασιλευσάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῶν κατακτησάντων τὴν Πελοπόννησον ἀνεφάνησαν οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ λογογράφοι, οἵτινες τῷ θυλάκῳ καὶ οὐχὶ τῇ χειρὶ μετήγαγον εἰς τοῦ ἰδίου ἔθνους τὴν λογοτεχνίαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἑλληνος λόγου. Εἶνε ἡ γῆ, ἐξ ἧς ὀρμώμενος ὁ Σατωεριάνδος, περιοδεύσας τὴν Ἀνατολήν, ἐθρήνησε τὴν ἑλληνικὴν δουλείαν, ἧς ἡ μεγάλη ἐπανάστασις ἐγέννησε τὰ σπέρματα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δουλευόντων καὶ ἐνέπνευσε τὸν Θεσσαλὸν πρωτομάρτυρα, πρὸς τὸν ἦχον τῆς Μασσαλιώτιδος ἀρμόσαντα τὸν Θούριον αὐτοῦ. Καὶ δὲν εἶνε ὁ μέγας Κορσικανὸς ὁ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ στυλοβάτου καταβιβάσεως τοῦ λέοντος τοῦ Ἀγίου Μάρκου συγκαταλύσας τὴν μακραίωνα ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων βενετικὴν κυριαρχίαν, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς μετὰ ἕξ περὶ πού ἐτῶν δεκάδας ἐπανόδου αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ εἰς ὃν ἀπέβλεψεν ἡ Μάνη, ὡς μέλλοντα τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερωτὴν πρὶν ἢ παραδῶσῃ ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Ἀγίας Ἐλένης ὁ πολύπλαγκτος τὸ πνεῦμα ὀλίγας ἑβδομάδας πρὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀνεπετάσθη τὸ λάβαρον τῆς Ἀγίας Λαύρας; Εἶνε αὐτῇ ἐκείνῃ ἡ Γαλλία ἡ γενέτειρα τοῦ Φαβιέρου καὶ τοῦ Δεριγνῦ, ἐξ ἧς εἰς τὴν Ἑλλάδα κατέβη ὁ Μαιζὼν μὲ τοὺς στρατιώτας του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀποστολὴν τοῦ Μορέως. Ἐπὶ τῆς γῆς ἐκείνης τῶν ἀρχαίων Γαλατῶν ἐζωγράφησεν ὁ Δελακροὰ τὰς σφαγὰς τῆς Χίου, ἐκεῖθεν ἀντήχησαν εἰς τὸν κόσμον αἱ ποιήσεις τοῦ Ἀνδρέου Σιέπιερ, τοῦ μιμητοῦ τοῦ Θεοκρίτου καὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας, αὐτὸς ὁ Νεαρὸς ἀσθενὴς εἶνε μεστὸς τῶν γλυκυτέρων ἀναμνήσεων πρὸς τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα τῆς Ἑλληνίδος μητρός. Γαλλίδος μητρός τὸ γάλα ἐθῆλασεν ὁ Βερανζέρος, ὅστις μὲ δάφνην ἐστόλισε τὴν λύραν αὐτοῦ διὰ νὰ ψάλλῃ τοὺς ἥρωας τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος καὶ τὴν θυσίαν τῶν Ψαρῶν. Ἐπὶ τοῦ γαλατικοῦ ἐδάφους εἶδε τὸ φῶς ὁ Casimir Delavigne ἐκεῖνος, ὅστις

ἐθρήνησε τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπένησε «τὰς ῥοδοδάφνας τοῦ Εὐρώτα, τὰς ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ τῶν πενθίμων, τῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου οἰκουμένων», ἀλλ' ἔπειτα ἔφαλεν ἐν ταῖς Μεσσηνιακαῖς αὐτοῦ φῶδαῖς τὴν παλιγγενεσίαν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσης χώρας τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ κάλλους. Καὶ τίς δὲν ἐνθυμεῖται, τοῦ λόγου ὄντος περὶ Γαλλίας, τὸν μεγαλόφωνον φάλτην τῶν ἑλληνικῶν ἀγῶνων, τὸν ὕμνωδὸν τῶν ἡρώων τοῦ 1821, τὸν Βίκτωρα Οὐγγῶ, ὅστις ἔφαλε

. . . . . Le bon Canaris, dont un ardent sillon
suit la barque hardie,
sur les vaisseaux qu'il prend, comme son pavillon
arbore l'incendie.

Καὶ οἱ Ῥῶσοι δ' ἐκεῖνοι οἱ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐπελθόντες ἐναντὶον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πάλιν ἔπειτα ἀγωνισθέντες πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰαροσλάβου καὶ ἐπὶ τοῦ Σφενδοσλάβου ἀποδέχονται διὰ τῆς μητρὸς τούτου τὸν χριστιανισμὸν ἐκ τοῦ Βυζαντίου, καὶ βλέπομεν βαπτιζομένην ὡς Χριστιανὴν καὶ ἐρχομένην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ λαμπρᾶς συνοδίας καὶ τυγχάνουσαν πομπικῆς δεξιώσεως τὴν ἀρχόντισσαν τῆς Ῥωσίας, τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ἰγδρ, ἐφ' οὗ εἶχε τολμηθῆ ἡ ἐπίθεσις ἐναντὶον τοῦ Βυζαντίου. Εἶνε ἡ Ὀλγα ἐκείνη, εἰς ἧς τὴν ὀμώνυμον βασίλισσαν μητέρα, τὴν ἀγαθὴν μητέρα τοῦ ἐλέους, ἐπεφυλάσσετο μετὰ ἐννέα αἰῶνας καὶ ὑπερέκεινα νὰ εὐτυχίσῃ τὸ ἔθνος, δωρουμένη εἰς αὐτὸ μετὰ τῶν βλαστῶν δυναστείας ἑλληνικῆς τὸν ἐνδοξὸν ἐλευθερωτὴν μυριάδων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀρχαίας ἐκείνης Ὀλγας τὴν Ῥωσίαν συνδέουσι μετὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ γλυκεῖς δεσμοὶ τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ ἐπ' ὀνόματι ταύτης ἐπιχειρεῖται ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Β' ἡ ἐπανάστασις τῶν τουρκοκρατουμένων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ ἀποσπώμε-

νος κατέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, καὶ ἀπὸ τῶν ῥωσικῶν τρικρότων ἤχει ἔπειτα τὸ πυροβόλον μετὰ τοῦ τῶν Ἀγγλων καὶ Γάλλων ἐν Ναβαρρίνη, καὶ ἀπὸ τῶν αἰθουσῶν τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ τσάρου ἐξερχόμενος καταβαίνει ὁ Κυβερνήτης τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος.

Ὁ ἑλληνισμὸς ὀφείλει ἐν ἡμέρᾳ οἷα ἡ σημερινὴ νάναγνω-
ρίση τὴν ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς συντελέσαντας
εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν καὶ εἰς τὴν ἀνάδειξιν αὐ-
τοῦ. Ἀλλὰ χρεωστῆ διπλῆν εὐγνωμοσύνην πρὸς ἑαυτὸν, κατ-
ορθώσαντα νὰ μεταστρέψῃ εἰς φίλους τοὺς ἄλλοτε πολεμίους
καὶ νὰ δημιουργήσῃ φιλέλληνας διὰ τῆς διασώσεως τοῦ κλή-
ρου τῶν πατρίων ἀρετῶν καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀνδραγαθίας. Ἐχει
πρὸς ἐπὶ τούτοις ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρήσῃ σώας καὶ
ἀκηράτους τὰς μεγάλας ἐκείνας ἰδίας δυνάμεις, δι' ὧν ἠδυνήθη
νὰ μείνῃ ἀλώθητος διὰ τῶν αἰώνων, νὰ τελεσιουργήσῃ τὴν
ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐκ τοῦ τάφου ἀνάστασιν καὶ νὰ προβῆ εἰς νέους
θριάμβους, καὶ ὀφείλει νὰ παρασκευάσῃ νέας νίκας ἐν μέσῳ
τῶν μεγάλων ἀγῶνων τοῦ μέλλοντος.

Τοιαύτας ἀναμνήσεις καὶ τοιαῦτα διδάγματα φέρει εἰς τὸν
νοῦν ἡμῶν ἡ σημερινὴ ἑορτὴ. Εἶνε ἡ ἡμέρα ἡ σφραγίσασα διὰ
παντὸς μὲ ἐπτὰ σφραγίδας τὰ δικαιώματα τοῦ γένους. Εἶνε ἡ
ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Ἕλλην ἀντήλλαξε τὸ σουδάριον τοῦ τάφου
μὲ πορφύραν βασιλείου. Εἶνε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ ἑλληνισμὸς
ὅλος νομίζει, ὅτι ἐνωτίζεται ἀνὰ τὰ πεδία καὶ τὰς δειράδας,
ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ πελάγη τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς τὸ ἄσμα
τῶν ἀσμάτων τῆς ἐλευθερίας, ὅπερ ἐβροντοφώνησε τὸ καρυσ-
φύλλι. Εἶνε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδου συν-
ηδελφώθησαν μὲ τοὺς ἐλευθέρους πολιορκουμένους τοῦ Μεσο-
λογγίου, καθ' ἣν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐχαιρέτισεν ἀπὸ τῆς Σαλαμί-
νος τὸν Κανάρην ἐν Χίῳ, καθ' ἣν ὁ Μαραθῶν ἐστρώθη μὲ δά-
φνας ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, καθ' ἣν κρύπτασιν ὁμοίως πρὸ τῶν
νικητῶν ἐκ κατασχύνης τὸ πρόσωπον ὁ Μαρδόνιος καὶ ὁ Δρά-

μαλης. Εἶνε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν αἱ Πλαταιαὶ ἐγέννησαν τὰ Βασι-
λικὰ καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς παρεσκευάσε τὸ Κιλκίς, καθ' ἣν
ἡ Μυκάλη ἀνέδειξε τὴν Ἐρεσὸν καὶ ἡ Ἐρεσὸς τὰς νίκας τοῦ
νέου ἑλληνικοῦ στόλου πρὸ τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων.
Εἶνε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ ἐκπόρθησις τῆς Τριπόλεως ἔδειξε τὴν
ὁδὸν πρὸς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἡ ἐκπολιόρμησις
τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Παλαμηδίου ἐδίδαξε τοὺς ἀγῶνας εἰς
τοῦ Μπιζάνη τοὺς ἀνοίξαντας τὰς πύλας τῶν Ἰωαννίνων. Εἶνε
ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ ἥρωες οἱ ἀρχαῖοι συμβαδίζουσιν ὡς σύγ-
χρονοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς δαφνοστρώτου ὁδοῦ μὲ τοὺς παλαιμάχους
τοῦ 1821 καὶ οἱ δημιουργοὶ τῆς παλιγγενεσίας μὲ τοὺς ἐλευ-
θερωτὰς τοῦ 1912 καὶ τοῦ 1913, μὲ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τῆς
σήμερον, στρατευόμενον ὑπὸ τὸν Ὀριαμβευτὴν Ἐκείνον, ὃν ἀντὶ
παντὸς ἄλλου ἐπινικίου δυνάμεθα νὰ προσφωινῆσωμεν μὲ τὸν
στῆλον τοῦ Σολωμοῦ

Ὅλοι ἔσαν ἕνας, ναὶ, χτυποῦν, ὅμως ἐσὺ ἔσαν ὄλους.

Εἶνε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν μὲ θάρρος καὶ μὲ ἐλπίδα, προσβλέπον-
τες τὸ ἀφρόεν κυανοῦν πέλαγος τὸ περιβρέχον τὰς ἀκτὰς, ἃς
ἀπηλευθέρωσε νικηφορῆσαν τὸ ἔθνος, τὸ πέλαγος τὸ ἔχον αὐτὰ
τὰ χρώματα τῆς κυανολεύκου, δικαιοῦμεθα νὰ προσδοκήσωμεν,
ὅτι ἐπὶ τῶν γλαυκῶν ἐκείνων ὑδάτιων θὰ φέρῃ ὁ ἑλληνικὸς στό-
λος μίαν ἡμέραν τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τὴν
ἐλαίαν τῆς εἰρήνης εἰς τὰς ἀντιπέραν παραλίαις, ὅπου στενά-
ζουσιν ἀκόμη μυριάδες Ἰλλήνων. Εἶνε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὁμοῦ
συναναφύρονται ἐν τῇ πνεύματι ἡμῶν καὶ συγκινοῦσιν ὁμοῦ
τὴν καρδίαν νίκαι παλαιαὶ καὶ θριάμβοι νέοι καὶ ὄνειρα τῆς
αὔριου, καὶ ἡ φυλὴ φαντάζεται ἀνοιγομένης τὰς πύλας τοῦ
μεγάλου ναοῦ

μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἐξηνταδυὸ καμπάνες

καὶ ἀφιππεύοντα πρὸ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Βουκεφάλα τὸν Παράκλητον. Θὰ ἐξέλθῃ τότε ἀπὸ τῆς κεκλεισμένης μυστικῆς θύρας τοῦ ἱεροῦ ὁ ἀπὸ αἰώνων κεκρυμμένος ἱερεὺς, καὶ, ἀποτινάσσων ἀπὸ τοῦ κανθοῦ τὸ ἀποκρυσταλλωμένον δάκρυ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ὅλων χιλιάδων μακρῶν ἡμερῶν, θὰ δεξιωθῇ τὸν Προςδοκώμενον καὶ θὰ συνεχίσῃ τὴν ἀπὸ τεσσάρων καὶ ἡμίσεος αἰώνων διακοπίσαν τελευταίαν λειτουργίαν, ἀφ' οὗ πρῶτον, ἀποδίδων εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Χριστοῦ τὸν μολυνθέντα ναδόν, ἀναφωνήσῃ "Αῤατε πύλας οἱ ἄρχοντες ἡμῶν καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰῶνιοι καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης.

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΜΕΤΑΞΥ ΙΩΑΝΝΟΥ Η' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΥΚΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΦΟΣΚΑΡΗ

Ἐν τῇ Δημοσίῳ ἀρχεῖῳ Βενετίας, τμήματι Commemoriali (XIV φ. 29^ο κ. ἐ.), σώζεται ἐπὶ περγαμηνῆς ἑλληνιστὶ καὶ ἀπέναντι: λατινιστὶ ἢ κάτωθι ἐκδιδομένη συνθήκη μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου καὶ τοῦ δόγγη τῆς Βενετίας Φραγκίσκου Φόσκαρη, ἐπιτροπευομένου ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βαΐλου (μπαϊούλου) τῆς Βενετίας Νταρδίου Μόρου. Φέρει δὲ ἡ συνθήκη αὕτη ὀπισθεν τὸ λατινικὸν σημεῖωμα *Treugue et compositiones cum Serenissimo domino Imperatore Constantinopolis.*

† Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος καὶ θεὸς αὐγουστος, Ἐπεὶ ὁ ἐπιφανὴς καὶ μεγαλοπρεπὴς κῦρ Φραντζέσκος | Φόσκαρις, θεοῦ χάριτι δοῦξ τῆς Βενετίας καὶ τὰ λοιπὰ, γράμμασι προσέταξε τῷ ἐξηρημένῳ εὐγενεῖ - - | καὶ φρονίμῳ ἀνδρὶ κυρῷ Ντάρδιῳ Μόρῳ, ἐντίμῳ καὶ περιφανεῖ μπαϊούλῳ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ - | τῆς Ῥωμανίας, ἔχοντι ἐντελῆ ἐξουσίαν καὶ ἄδειαν καὶ

Johannes in Christo deo fidelis imperator et moderator Romeorum Paleologus et semper augustus. Cum illustris et magnificus dominus Franciscus | Foscaris dei gratia dux Venetiarum etc. litteris mandavit egregio nobili | et sapienti viro domino Dardio Mauro honorabili solemnii baiulo in¹⁰ Constantinopoli totoque imperio | Romanie habenti plenam potestatem libertatem auctoritatem et mandatum

ὁρισμὸν τρακταῖσαι καὶ ποιῆσαι
 καὶ βεβαιῶσαι - - - | καὶ πληρῶ-
 σαι τρέβας καὶ συνθήκας τὰς
 κατωτέρω γραφησομένας μεταξὺ
 5 ἡμῶν τε καὶ τῆς ἡμετέρας βασι-
 λείας, καὶ τοῦ προσηγομένου κῆρ-
 δουκὸς καὶ τοῦ κομητονίου Βενε-
 τίας, καθὼς | δηλοῦται διὰ τινος
 γράμματος δουκεῖοῦ αὐτοῦ τοῦ
 10 ἐπιφανοῦς καὶ μεγαλοπρεποῦς κῆρ-
 δουκὸς καὶ τοῦ κομητονίου Βε-
 νετίας κατοχοποιηθέντι βούλῃ
 μολιβδίνῃ, μετὰ σφραγίδος χρυ-
 σίου, δοθέντος ἐν τῷ δουκεῖο |
 15 παλάτιῳ αὐτοῦ τοῦ κομητονίου,
 ἔτι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ σωζώ-
 σεως, χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τε-
 σαρακοστῷ ἔκτῳ Ἰνδικτιῶνος 9^{ου}
 ἡμέρας κς' τοῦ μηνὸς Ἰουλίου κατὰ
 20 τὸ ἔθος τῆς Βενετίας, δεχθέντος
 καὶ δοθέντος τῇ βασιλείᾳ μου, |
 ἡμεῖς Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ
 θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ ἀντοχρά-
 τορ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος
 25 δι' ἡμῶν καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν,
 ἔτι τῆ τῶν κληρονομίων καὶ δια-
 δόχων ἡμῶν - - | ὁμοίως δὲ καὶ
 ὁ εἰρημένος μακάριος δικαίῳ καὶ
 ὀνόματι τοῦ προσηγομένου καὶ
 30 ἐπιφανοῦς κηροῦ δουκὸς καὶ τοῦ
 κομητονίου Βενετίας, ὑπὲρ εἰρή-
 νης καὶ ἀγάπης ἐκατέρωθεν ὁ-
 φειλομένης τηρηθῆναι, καὶ φιλίας
 ἐπὶ τὸ κορεῖτον ἀξήθησθαι,
 35 ἐπιπαύσαμενοι τὸ ὄνομα τοῦ
 Χριστοῦ, συνέβημεν ἐπὶ ταύταις
 δηλονότι, ἵνα ἀπὸ τῆς παρούσης
 ἡμέρας τῆς τῆς α^{ης} Ἰνδικτιῶ-

tractandi faciendi confirman-
 di | et complendi treugas
 et compositiones infrascriptas
 inter nos et nostrum im-
 perium et predictum domi-
 num ducem et comune Vene-
 tiarum, prout | patet per quan-
 dam litteram ducalem eius-
 dem illustris et magnifici do-
 mini ducis et communis Vene-
 tiarum, bullatam de bulla plum-
 bea cum corda canapis, data
 in ducali | palatio eiusdem co-
 munitatis anno ab incarnatione
 domini millesimo quadringen-
 tesimo quadragesimo sexto, in-
 dictione nona die mensis julii
 mense Venetiarum demonstra-
 tam et datam meo imperio. Nos
 Johannes in Christo deo fidelis
 imperator et moderator Rome-
 orum Paleologus per nos no-
 strum imperium nostrosque
 heredes et successores, nec non
 autem et | dictus bairulus vice
 et nomine predicti illustris do-
 mini ducis et communis Vene-
 tiarum pro pace et caritate u-
 triusque servanda et | amicitia
 in melius exaugenda CHRIS-
 TI nomine invocato conveni-
 mus in hunc modum, videli-
 licet. Quod a die presenti in
 antea usque ad annos quin-
 que | proxime secuturos inter
 nos nostrumque imperium
 et gentes nostras atque here-
 des et successores nostros et

νος καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν | μέχρι
 πέντε ἐτῶν τῶν ἐρεξῆς ἀκολου-
 θησόντων μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ
 τῆς βασιλείας ἡμῶν καὶ τοῦ ἡμε-
 τέρου λαοῦ ἔτι τῆ τῶν κληρονό-
 μιον καὶ διαδόχων ἡμῶν καὶ αὐ-
 τοῦ τοῦ ἐπιφανοῦς κηροῦ δουκὸς
 καὶ τοῦ κομητονίου Βενετίας | καὶ
 πάντων τῶν ὑποτεταγμένων αὐ-
 τοῖς, διαμένουσιν ἐν ἰσχύι καὶ ἀκμῇ
 εὐλαχρνεῖ καὶ ὁμοίᾳ, τρέβαι,
 ὀφείλουσαι διαρκεῖν στηρίζοντες
 καὶ βεβαιοῦντες μέχρι τῆς εἰρη-
 μένης διωρίας πάσας τὰς παρελ-
 θούσας καὶ | ἐκνευσάσας τρέβας,
 μετὰ πάντων τῶν κεφαλαίων, τῶν
 καταστάσεων, τῶν στοιχημάτων,
 τῶν συμφωνιῶν, τῶν διασαφή-
 σεων, τῶν ἐπεροτήσεων, βεβαιώ-
 σεων τε καὶ ζημιῶν ἐπι|δόσεων
 τε, καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν
 ἐμπεριεχομένων ἐν ταῖς τρέβαις
 ταῖς ἀνωτέρω δηλουμέναις ταῖς
 παρελθούσαις, καθὼς μέχρι τοῦ
 νῦν καθέστηκε σήνηδες, μετὰ τῶν
 διασαφήσεων καὶ προσδιορισμῶν
 τῶν κατωτέρω | γραφησομένων
 δηλονότι, ὅτι εἰ ὁ κῆρ δουξ καὶ
 τὸ κομητόνιον Βενετίας, φανερώς
 ἔγνωσαν ἀπὸ τοῦ τύπου τῶν τρέ-
 βῶν τῶν τε νέων καὶ τῶν παλαιῶν
 ὥστε ἐξεῖναι τοῖς Βενετίκοις αὐ-
 τῶν ὀνεῖσθαι | ἐλευθέρως οἰκίας,
 κήματα, περιβόλια, καὶ κτήματα
 ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, καὶ πά-
 ση τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν, ὅπως ὁ προ-
 σημένος κῆρ δουξ καὶ τὸ κομη-
 τόνιον Βενε - | τίας κατανοοῦν-

ipsum dominum ducem et co-
 mune Venetiarum | et gentes
 omnes suas treugue vigeant
 sincera concordia durature, af-
 firmantes et approbantes us- 5
 que ad dictum terminum
 omnes treugas preteritas et |
 expiratas, cum omnibus capi-
 tualis, conditionibus, pactis,
 conventionibus, declarationi- 10
 bus, stipulationibus, confir-
 mationibus, et penarum addic-
 tionibus, et omnibus aliis con-
 tentis in treugis supradictis
 preteritis, sicut hucusque ex- 15
 titit consuetum, cum declara-
 tionibus et modificationibus
 infra|scriptis, videlicet. Quod
 licet dominus dux et comune
 Venetiarum, manifeste habe- 20
 ant ex forma treug[ua]rum
 novarum et veterum, quod
 suis Venetis liceat emere | do-
 minus libere, et campos zardi-
 nos atque possessiones in Con- 25
 stantinopoli et toto imperio
 nostro, tamen predictus domi-
 nus dux et comune Venetia-
 rum | cognoscentes statum pu-
 blicum imperii nostri ut suam 30
 bonam cognoscamus disposi-
 tionem ad nostram conversa-
 tionem providerunt per viam |
 curialitatis et amoris compla-
 cere nobis in hunc modum, vi- 35
 delicet, non derogando propter-
 ea libertatibus et franchisiis
 omnibus, quas Veneti | habent

τες τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς βασιλείας ἡμῶν, ἵνα ἐπιγνῶμεν τὴν αὐτῶν καλὴν διάθεσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν συντήρησιν, προε-
 5 νοήσαντο ὁδῶ | κουρτεσίας καὶ ἀγάπης. ἀρέσαι ἡμῖν τοῦτον τὸν τρόπον. ὅτι μὴ ἐλαττωμένων διατοῦτο πασῶν τῶν ἐλευθεριῶν τε καὶ φραγγισιῶν, ἃς - - | ἔχουσι
 10 καὶ ἔχειν ὀφείλουσιν οἱ Βενέτικοι διὰ τῶν τρεβῶν. κωλύσουσι τοὺς αὐτῶν Βενετικούς, ὥστε μέχρι τῆς συμπληρώσεως καὶ διωρίας τῶν παρουσῶν τρεβῶν, μὴ ἀγοράσαι
 15 - - | ὄσπῆτια, τόπους, περιβόλια, καὶ κτήματα, ἐναπομενόντων τῶν νῦν ὄντων ἐν ταῖς χερσὶ τῶν Βενετικῶν, μετὰ τῶν τρόπων ἐκείνων καὶ τῶν καταστάσεων | καθ' ἃς κατέχουσι ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν. δηλοποιουμένου, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ τῶν τρεβῶν ἱκανῶς ἔστι δῆλον, καὶ οὐ δεῖ ἐπιπλεῖον σαφηνίσαι. ὅτι διὰ τὴν εἰρημένην
 25 πρόφασιν οὐδεμία | καινότης, δόσις, κομμέρκιον, ἢ ἐμφύτευμα δυνήσεται ἐπιτεθῆναι δι' ἡμῶν τε καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν, ἐπὶ ταῖς οἰκίαις, τοῖς τόποις, τοῖς
 30 κτήμασι, καὶ περιβολίοις, τοῖς - | νῦν οὖσιν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν Βενετικῶν. ἢ τις καινότης ἢ βάρος, δυνήσεται ἀνακύβηαι εἰς βλάβην καὶ ζημίαν τῶν Βενετικῶν.
 35 Ἔτι ἐπειδὴ ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς εἶπομεν τῷ εἰρημένῳ μπαϊούλῳ, ὅτι αἱ πρόσοδοι καὶ τὰ κομμέρκια ἡμῶν βλάπτονται διὰ τὰ πολλὰ

et habere debent per treugas, inhihebunt suis Venetis, quod usque ad complementum et terminum treugarum presentium, non ement | domos, campos, possessiones et zardinos, remanentibus illis, que nunc sunt in manibus Venetorum, cum illis modis et conditionibus | quibus eas ad presens tenent, declarando quod ius per treugas sit satis clarum, nec esset expediens declarare, quod occasionibus predictis, nulla | novitas dacia, chomercialium, vel terraticum possit imponi per nos nostrumque imperium super domibus, possessionibus, campis, zardinis, que nunc sunt | in manibus Venetorum, que novitas vel gravamen possit redundare indammum et preiudicium Venetorum. Preterea cum | nos imperator dixerimus dicto baiulo quod introitus et dacia nostra leduntur, propter multas tabernas, quas | Veneti tenent in Constantinopoli et magnam copiam vini quod venditur in eis, et propterea deberet provideri super hoc, idcirco quavis ex | forma treugarum, sit licitum Venetis tenere tabernas in omni numero et emere et vendere libere sicut volunt, tamen per viam curialitatis | et amoris super hoc

καπηλεῖα, ἅπερ - | οἱ Βενέτικοι κρατοῦσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὴν μεγάλην ἀμετρίαν τοῦ οἴνου τοῦ πωλουμένου ἐν αὐτοῖς, καὶ ὅτι διὰ ταῦτα ὀφείλουσι προνοήσασθαι εἰς τοῦτο τούτου χάριν, εἰ καὶ ταμάλιστα διὰ τοῦ - | τύπου τῶν τρεβῶν ἔξεστι τοῖς Βενετικοῖς κρατεῖν καπηλεῖα κατὰ πάντα ἀριθμὸν, καὶ ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν ἐλευθέρως καθὼς ἂν βούλωνται, ὅμως ὁδῶ κουρτεσίας - - | καὶ ἀγάπης, ἐκρίναμεν πρόνοιαν τούτου ποιήσασθαι τοῦτον τὸν τρόπον, δηλονότι μέχρι τῆς διωρίας τῶν παρουσῶν τρεβῶν ὁ προειρημένος κῦρις - - | δοῦξ καὶ τὸ κουμόνιον Βενετίας, τάξουσιν ὅτι οἱ Βενέτικοι αὐτῶν ἔξουσιν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δεκαπέντε μόνον καπηλεῖα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα παυθήσονται ἐν οἷς | δήπου τεταγμένοις καπηλεῖαις οἱ Βενέτικοι αὐτῶν δυνήσονται πωλεῖν οἶνον παντοῖον κατακοπτικῶς ἐν οἰαδήποτε ποσότητι χωρὶς τινὸς βάρους, - - | νοουμένου. ὅτι διὰ τὴν συγκατάβασιν ταύτην, οὐ νοηθήσεται διατοῦτο ἐλαττωθῆναι ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰς φραγγισίας τῶν Βενετικῶν καθὼς ἔστι δίκαιον. - | Ἔτι μέσον ἡμῶν καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν καὶ τοῦ εἰρημένου μπαϊούλου γέγονε σάφες ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν - - - | ἀμφιβολίαν ἀναιρεθῆναι δύνασθαι τοὺς Βενετικούς πωλεῖν ἐλευθέ-

duximus providendum per hunc modum, Quod usque ad terminum presentium treugarum, prefatus dominus dux et | comune Venetiarum ordinabunt quod sui Veneti habeant solum in Constantinopoli tabernas quindecim, et omnes alie removeantur, | in quibus tabernis ordinatis sui
 10 Veneti possint vendere vinum cuiuscumque manierei ad minutum in quacumque quantitate, sine ulla gravitate. | Intellegendo quod per hanc concessionem non intelligatur propterea derogari in temporibus futuris, libertatibus et franchisiis Venetorum ut iustum est. | Insuper inter nos nostrumque
 20 imperium, et dictum dominum baiulum extitit declaratum ad omne dubium removendum | quod Veneti possint libere vendere frumentum in
 25 omni parte et loco nostri imperii, ubi non sit raiba dummodo non | sit frumentum natum in imperio nostro, quod remaneat secundum formam
 30 treugarum, et si Veneti velent vendere in loco raibe | possint vendere solvendo chomercialium. Verum si quis grecus vellet vendere frumentum
 35 ubi Venetus venderet extra raibam non solvat | Venetus aliquod chomercialium propter

ρως σίτον ἐν παντί τόπῳ καὶ μέ-
 ρει τῆς βασιλείας ἡμῶν ὅπου οὐκ
 --- | ἔστι προσφόριον· σοφομέ-
 νου τοῦ μὴ τὸν σίτον ἐκεῖνον
 5 γεωργηθῆναι ἐν τῇ ἡμετέρῃ βα-
 σιλείᾳ ὑπερ διαμενέτω κατὰ τὸν
 τύπον τῶν τρεβῶν. εἰ δὲ οἱ Βε-
 νέτικοι θέλουσι πωλεῖν ἐν τῷ
 τόπῳ τοῦ προσφορίου, δύνανται
 10 πωλεῖν ἀποδιδόντες τὸ κοιμέρ-
 κιον· πλὴν εἴ τις Ῥωμαῖος θε-
 λήσῃ πωλεῖν σίτον ὅπου ὁ Βενέ-
 τικὸς πωλεῖ ἔξω προσφορίου, τότε
 --- | ὁ Βενέτικὸς κοιμέρκιον
 15 οὐκ ἀποφλήσῃ, διὰ τὸ ἐλευθέρως
 δύνασθαι πωλεῖν, καὶ ἐπεὶ ἐγέ-
 νοντο τινὲς διαφοραὶ, μέσον ἡ-
 μῶν τε καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν,
 καὶ τοῦ κυροῦ | δουκὸς καὶ τοῦ
 20 κοιμονίου Βενετίας περὶ τοῦ
 τύπου τοῦ προσφορίου ὑπερ μεί-
 ζονος σαφηνείας τάττομεν, ὅτι ὁ
 τύπος τοῦ προσφορίου τῆς Κων-
 σταντινουπόλεως ἔστω καὶ εἶναι
 25 νοεῖσθαι, κατὰ τὰ | ὅροι τὰ ἀρ-
 χηθὲν εἰσθότα.

Ἐτι ὁ ῥηθὲν μπαϊούλος εἶπεν
 ἡμῖν, ὅτι τινὲς Βενέτικοι, καὶ ὡς
 --- | Βενέτικοι καταλογιζόμενοι,
 30 παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἐγέ-
 νοντο Ῥωμαῖοι, ἀρξοῦμεθα ἡμεῖς
 ὁ, τε βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλεία ἡ-
 μῶν ἀνακαλέσασθαι πάντα τοὺς
 Βενετικούς - | καὶ τοὺς ὡς Βενε-
 35 τικούς καταλογιζομένους τοὺς γε-
 γονότας Ῥωμαίους ἐναντίως τοῦ
 τύπου τῶν τρεβῶν, ἀπὸ τοῦ και-
 ροῦ τῶν ἐσχάτων τρεβῶν τῶν γε-

hoc quod libere possit ven-
 dere. Et quia certe differentie
 fuerant in nos nostrumque
 imperium et dominum Ducem
 et comune Venetiarum de loco
 raibe ad maiorem declaratio-
 nem ordinamus, quod locus
 raibe Constantinopolis sit et
 esse intelligatur secundum
 terminos antiquitus consue-
 tos. Preterea cum dictus baiu-
 lus dixerit nobis quod aliqui
 Veneti et qui pro Venetis
 tractabantur per nostrum impe-
 rium facti erant greci, sumus
 contenti nos imperator et im-
 perium nostrum revocare om-
 nes Venetos | et qui pro Ve-
 netis tractabantur qui facti
 sunt greci secundum formam
 treuguarum, a tempore ulti-
 marum treuguarum factarum
 Constantinopolis citra, ita et
 taliter quod dicti Veneti facti
 greci ulterius non tractentur
 pro grecis, sed pro Venetis.
 Item super facto vinorum | fo-
 rensium nos imperator et im-
 perium nostrum promittimus
 et sumus contenti, quod fiat
 et servetur secundum formam
 treuguarum. Item super | facto
 frumenti nos imperator et im-
 perium nostrum dicimus et
 sumus contenti quod fiat su-
 per ipso frumento de eo se-
 cundum formam treuguarum,
 remanentibus omnibus aliis

νομένων ἐν τῇ - - | Κωνσταντι-
 νουπόλει μέχρι τοῦ νῦν, οὕτω καὶ
 τοιουτοτρόπως· ὅτι οἱ Βενέτικοι
 οἱ γεγονότες Ῥωμαῖοι, εἰς το-
 ἐξῆς οὐ διαβιβασθήσονται ὡς
 Ῥωμαῖοι, ἀλλ' ὡς Βενέτικοι·

Ἐτι ἐπὶ τῆς πράξεως τῶν ἔξω |
 τερικῶν κρασίον ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς
 καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν ὑπισχνού-
 μεθα, καὶ ἀρέσκει ἡμῖν φυλάττε-
 σθαι κατὰ τὸν τύπον τῶν τρεβῶν·

Ἐτι περὶ τῆς - | πράξεως
 τοῦ σίτου, ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς καὶ
 ἡ βασιλεία ἡμῶν, λέγομεν καὶ
 ἀρέσκει ἡμῖν γενέσθαι ἐπ' αὐτοῦ
 τοῦ σίτου καὶ περὶ αὐτοῦ, κατὰ
 τὸν τύπον τῶν τρεβῶν, | μενου-
 σῶν τῶν ἄλλων πασῶν ἐλευθε-
 ριῶν καὶ φραγγισιῶν, ἐπὶ πάσαις
 ταῖς ἄλλαις πραγματείαις καὶ τοῖς
 πράγμασιν εἰς τὴν αὐτῶν κατά-
 στασιν, κατὰ τὸν τύπον τῶν τρε-
 βῶν. Ἐτι ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ
 βασιλεία ἡμῶν, ὑπισχνούμεθα τῷ
 εἰρημένῳ μπαϊούλῳ, ὥστε πάντα
 τὰ καινουργήματα, --- | ἀποστερή-
 σεις, ἀδικίας, προσκρούσματα, καὶ
 ζημίας, τὰς γενομένας δι' ἡμῶν
 τε καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν τοῖς
 ὑποταγμένοις τῷ κυρῷ δουκὶ
 καὶ τῷ κοιμονίῳ Βενετίας - | ἐν
 τῷ καιρῷ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν
 τελευταίων τρεβῶν τῶν γενομέ-
 νων ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
 καὶ μεταπαῦτα ἐναντίως τοῦ τύ-
 που τῶν τρεβῶν, καταλῦσαι καὶ
 διορθῶ - | σασθαι καὶ ἐπαναγα-
 γεῖν εἰς τὴν ὀφειλομένην εἶναι

franchisiis et libertatibus su-
 per omnibus aliis mercatori-
 bus et rebus, in suo statu se-
 cundum formam treuguarum.
 Preterea nos imperator et im-
 perium nostrum promittimus
 dicto baiulo, quod omnes no-
 vitates, | extorsiones, iniurias,
 offensas et damna, que facta
 fuerunt per nos et imperium
 10 nostrum subditis domini ducis
 et comunis Venetiarum | in
 tempore et a tempore ultima-
 rum treuguarum factarum in
 Constantinopoli citra, contra
 15 formam treuguarum remove-
 mus, et emendamus, | et pro-
 ducimus in statum, in quo
 erant et esse debent, ut ius-
 tum est, et tenemur, per for-
 20 mam treuguarum, et similiter
 dictus | baiulus nomine et vice
 domini ducis et comunis Ve-
 netiarum, promittit nobis no-
 stroque imperio, quod omnes
 25 alias | novitates, extorsiones in-
 iurias offensiones et damna
 que facta fuerunt per domi-
 num ducem et comune Vene-
 tiarum subditis nostris | a tem-
 30 pore in tempore ultimarum
 treuguarum factarum in Con-
 stantinopoli citra contra for-
 mam treuguarum emendet et du-
 cet in statu in quo | erant, et
 35 esse debet, sicut iustum est,
 et sicut tenetur per formam
 treuguarum. Insuper cum nos

καὶ ἐν ἧ ἦσαν καταστάσει. καθὼς
ἔστι δίκαιον καὶ ὀφείλομεν κατὰ
τὸν τύπον τῶν τρεβῶν· ὁμοίως
δὲ καὶ ὁ εἰρημένος μπαϊούλος |
5 ὄνόματι καὶ δικαίῳ τοῦ κυροῦ
δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βε-
νετίας, ὑπισχνεῖται ἡμῖν καὶ τῇ
βασίλειᾳ ἡμῶν, πάντα τὰ ἄλλα
- - - | καινουργήματα. ἀποστερή-
10 σεις, ἀδικίας, προσκρούσματα, καὶ
ζημίας τὰς γενομένας διὰ τοῦ κυ-
ροῦ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου
Βενετίας τοῖς ὑποτεταγμένοις ἡ-
μῖν - - | ἐν τῷ καιρῷ καὶ ἀπὸ
15 τοῦ καιροῦ τῶν τελευταίων τρε-
βῶν τῶν γενομένων ἐν τῇ Κων-
σταντινουπόλει. καὶ μεταταῦτα
ἐναντίως τοῦ τύπου τῶν τρεβῶν.
καταλῦσαι. καὶ διορθώσασθαι.
20 καὶ ἐπαναγαγεῖν εἰς τὴν | ὀφειλο-
μένην εἶναι καὶ ἐν ἧ ἦσαν κατα-
στάσει. καθὼς ἔστι δίκαιον καὶ
ὀφείλουσι κατὰ τὸν τύπον τῶν
τρεβῶν. Ἐπι ἐπειδὴ ἡμεῖς ὁ
25 βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν
ἐνεχόμεθα - | καὶ ἀπολειπαζόμε-
θα δοῦναι καὶ ἀπορλήσαι τῷ κυ-
ρῷ δουκὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ Βε-
νετίας ὑπὲρ ἰκανοποιήσεως τῶν
30 παλαιῶν ζημιῶν. ὑπέρπυρα χι-
λιάδας δεκαεπτὰ· καὶ | ἑκατὸν ἐ-
ξήκοντα τρία, ὑπισχνόμεθα τῷ
εἰρημένῳ μπαϊούλῳ, δοῦναι καὶ
ἀπορλήσαι τὰ τοιαῦτα ὑπέρπυρα
35 διὰ πέντε ἐτῶν τῶν ἐπεξῆς - - - |
ἐλευσομένων· ἀρχομένης τῆς διω-
ρίας τῶν εἰρημένων χρόνων. ἀπὸ
τῆς ἡμέρας τῆς βεβαιώσεως τοῦ

imperator imperiumque no-
strum teneatur | et restemus
dare et solvere, domino duci
et comuni Venetiarum pro sa-
tisfacione danorum Veneto-
rum yperpera decemseptem
millia centum | sexaginta tria.
Promittimus baiulo nomine
supradicto dare et solvere ipsa
yperpera in annis quinque |
proxime venturis incipiendo
terminum ipsorum annorum,
a die rogationis presentis con-
tractus | dividendo ipsa yper-
pera decemseptem millia cen-
tum sexaginta tria per quin-
tum et solvendo annuatim
partes tangentes videlicet
quintum | quod est yperpera.
triamillia quadringenta tri-
gintadno carati quartorde-
cim cum dimidio, vel circa, et
sic successive, usque quo
adim|pleta fuerit solutio ipso-
rum yperperorum decemsep-
tem millium centum sextagin-
tatrium. et satisfecerimus cum
integritate, in ipsis terminis |
quinque annorum, predicto-
rum continuando de anno in
annum successive, videlicet
de mense ut supradictum
est, que | omnia yperpera dictis
temporibus et terminis dabi-
mus et solvemus, omni causa
remota in manibus baiuli Ve-
netiarum, qui per | tempora fu-
erit, in Constantinopoli, vel

παρόντος συμβολαίου. δηλονότι
ἡμέρα 17^η τοῦ Σεπτεβρίου - |
διαιροῦντες τὰς εἰρημένας δεκαε-
πτὰ χιλιάδας τὰ ὑπέρπυρα καὶ
ἑκατὸν ἐξήκοντα τρία, κατὰ πέμ-
πτον. καὶ ἀποδιδόντες κατ' ἐνιαυ-
τὸν τὸ ἐπιβάλλον μέρος. δηλονό-
τι τὸ πέμπτον. - | ὑπὲρ ἔσταν
ὑπέρπυρα τριςχίλια τετρακόσια
τριακόνα δύο· κοκκία δεκα-
τέσσαρα ἡμισυ. ἢ ἕγγιστα. καὶ
οὕτω κατὰ διαδοχὴν. μέχρις ἂν
πληρωθῇ - - - | ἡ ἀπόρλησις
τῶν εἰρημένων δεκαεπτὰ χιλιάδων
ὑπερπύρων καὶ ἑκατὸν ἐξήκοντα
τριῶν. καὶ ἰκανοποιήσωμεν ἀκε-
ραίως ἐν ταῖς εἰρημέναις διωρίαις
τῶν προειρημένων πέντε - | ἐτῶν.
συνάπτοντες ἐξ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνι-
αυτὸν κατὰ διαδοχὴν. δηλονότι
ἀπὸ τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς ὡς
προείρηται· ἂ δὴ πάντα ὑπέρπυρα
- - - | δώσομεν καὶ ἀπορλήσομεν
ἐν τοῖς εἰρημένοις καιροῖς καὶ
διωρίαις. πάσης προφάσεως ἀν-
αιρουμένης ἐν χειρὶ τοῦ μπαϊού-
λου τῶν Βενετίκων τοῦ κατὰ και-
ρὸν εὐρισκομένου ἐν - | Κων-
σταντινουπόλει. ἢ ἢ τι. ἢ οἷς
τισιν ὁ κύριος δοῦξ καὶ τὸ κου-
μούνιον Βενετίας ἀποτάξωσι· σω-
ζομένων διόλου καὶ φυλαττομέ-
νων πασῶν - - - | καὶ ἐκάστων
ζημιῶν τῶν Βενετίκων τῶν μὴ
τεταγμένων· αἷς διὰ τῆς παρού-
σης τρέβας μὴ ἔστω ἐλάττωσις.
καὶ - - - - | τὸ ἀνάπαλιν· καὶ
σωζομένων διόλου καὶ φυλαττο-

cui·vel quibus dominus dux,
et comune Venetiarum duxe-
rint ordinandum, salvis sem-
per et | reservatis omnibus et
singulis danis Venetorum, &
non taxatis, quibus per pre-
sentem reformationem treu-
guarum, sive pactum non de-
rogetur et econverso et | sal-
vis semper et reservatis omni- 10
bus et singulis in integrum do-
mino duci et comuni Venetia-
rum iuribus et actionibus que
et quas dominus dux et co-
mune | Venetiarum habent et 15
habere possunt contra nos et
nostrum imperium in uno in-
strumento ducatorum trigin-
ta | millium de sorde pena, ex-
pensis et interesse, et omnibus 20
aliis dependentibus ab eisdem
ut in instrumento debiti con-
tinetur. | Quod instrumentum
et debitum non intelligatur
nec intelligi possit per pre- 25
sentem treugnam sive pactum
remissum, aliquo | annulla-
tum vel cassum, imo in eius-
dem statu, iure et firmitate,
quibus erat ante confectionem 30
presentium treugarum | fir-
mum et integrum permaneat,
sit et esse intelligatur scripto
dicto instrumento anno mil-
lesimo trecentesimo quadrage- 35
simo | tertio die vigesimopri-
mo augusti, indictione unde-
cima, manu Petri de Arena

μένων ἀκεραίως τῷ κυρῷ δουκί
καὶ τῷ κουμουνίῳ Βενετίας πάν-
των τῶν δικαίων καὶ ἀγωγῶν. ἃ
δὴ καὶ ἄς ὁ κύρις -- | δούξ καὶ
5 τὸ κουμούνιον Βενετίας ἔχουσι
καὶ ἔχειν δυνήσονται κατ' ἡμῶν
καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν ἐν τινι
συμβολαίῳ δουκάτων χρυσῶν τρι-
άκοντα --- | χιλιάδων περί τε
10 κεφαλαίου καὶ τόκου, καὶ ζημιῶν
καὶ ἐξόδου, καὶ τῶν διαμέσου,
καὶ πάντων τῶν ἄλλων τῶν τού-
τοις ἀπλωρημένων, ὡς ἐν τῷ
αὐτῷ συμβολαίῳ τοῦ χρόνου περι-
15 ἔχεται. | ὃ δὴ συμβόλαιον καὶ
χρόνος, μὴ νοεῖσθω μηδὲ νοεῖσθαι
δύναται διὰ τὴν παροῦσαν τρε-
βαν ἢ συμφωνίαν ὀπωροῦν ἀ-
φευμένον --- | ἄκυρον ἢ
20 ἀνατετραμμένον· μᾶλλον μὲν οὖν
ἐν τῇ αὐτοῦ καταστάσει καὶ βε-
βαιότητι καὶ τῷ δικαίῳ ἐν οἷς ἦν
καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν παροῦ-
σαν τρέβαν, --- | βέβαιον καὶ
25 ἀκέραιον διαμενέτω· καὶ ἔσται καὶ
εἶναι νοεῖσθω· γραφὴν τὸ εἰρημέ-
νον συμβόλαιον, ἔπει χιλιοστῶ
τριακοσιοστῶ τεσσαρακοσιῶ ---
- | τρίτῳ ἡμέρᾳ εἰκοστῇ πρώτῃ
30 τοῦ Ἀυγούστου τῆς ια' Ἰνδικτιῶ-
νος χειρὶ Πέτρου Ντεαρένα πρε-
σβυτέρου τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ
Ἁγίου Βαρθολομαίου ἐν τῇ Βε-
νετίᾳ, καὶ νοταρίου --- | Βενε-
35 τίας, καὶ καντζελαρίου τοῦ κύρ
μπαϊούλου των ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει Βενετῶν· ὑπὲρ ὧν
χρυσῶν δουκάτων τριακόντα χι-

presbiteri ecclesie sancti Bar-
tholomei de Venetiis | et nota-
rii Venetiarum, ac cancellarii
domini baiuli Venetorum in
Constantinopoli, pro quibus
ducatis triginta millibus auri
et aliis predictis | in dicto in-
strumento contentis dominus
dux et comune Venetiarum
habent in pignore jocalia im-
perii nostri in dicto instrumen-
to contenta | et salvis semper et
reservatis in integrum domino
duci et comuni Venetiarum
omnibus iuribus et actionibus,
que et quas dux et comune
Venetiarum | habent vel ha-
bere possent contra nostrum
imperium in ducatis quinque
millibus auri nostro imperio
mutuatis in Ieno per quem-
dam ser Marinum | Faledro,
nomine domini ducis, et co-
munis Venetiarum, pro qui-
bus dominus dux et comune
Venetiarum habent in pignore
ab imperio nostro unum | bal-
lassium, ita tamen quod solu-
tis dictis quinque millibus
ducatis auri dicto domino du-
ci et comuni Venetiarum te-
neatur restituere imperio no-
stro | predicto ipsum ballas-
sium. Insuper dictus baiu-
lus per presens pactum et
treguas | remittit annullat et
cassat omnes et singulas alias
iniurias gravamina et damna

λιάδων· καὶ ἑτέρων τῶν προειρη-
μένων ἐν τῷ ῥηθέντι | συμβολαίῳ
διαλαμβανομένων ὁ κύρις δούξ
καὶ τὸ κουμούνιον Βενετίας ἔχου-
σιν εἰς ἐνέχυρα κόσμια τῆς βασι-
λείας. τὰ ἐμπεριεχόμενα ἐν τῷ
ῥηθέντι συμβολαίῳ, καὶ σωζομέ-
νων δεῖ --- | καὶ τηρουμένων τῷ
κυρῷ δουκί καὶ τῷ κουμουνίῳ
Βενετίας ἀκεραίως πάντων τῶν
δικαίων καὶ ἀγωγῶν· ἃ δὴ καὶ
ἄς ὁ κύρις δούξ καὶ τὸ κουμού-
νιον Βενετίας --- | ἔχουσιν ἢ ἔ-
χειν δύνανται κατὰ τῆς βασιλείας
ἡμῶν περί δουκάτων χρυσῶν χι-
λιάδων πέντε. τῶν δανεισθέντων
τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν ἐν τῇ Αἴνῳ
διὰ τινος κύρ Μαρίνου --- | Φα-
ρέτρω, ὀνόματι τοῦ κυροῦ δου-
κὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας·
ὑπὲρ ὧν ὁ κύρις δούξ καὶ τὸ κου-
μούνιον Βενετίας, ἔχουσιν εἰς ἐνέ-
χυρον ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν, - |
παλάτιον ἐν οὗτω μέντοι ὅτι ἀπο-
φληθέντων τῶν εἰρημένων πέντε
χιλιάδων χρυσῶν δουκάτων τῷ
κυρῷ δουκί καὶ τῷ κουμουνίῳ
Βενετίας, ἐνεχέσθωσαν τὸ εἰρη-
μένον παλάτιον τῇ ἡμετέρᾳ βασι-
λείᾳ | ἀποδοῦναι. Ἔτι ὁ εἰρη-
μένος μπαϊούλος τοῦ κυροῦ δου-
κὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας,
διὰ τῆς παρούσης συμφωνίας καὶ
τρέβας --- | ἀφήσιν· ἀνατρέ-
πει· καὶ καταλύει πάσας τὲ καὶ
ἐκάστας τὰς ἄλλας ἀδικίας, βαρύ-
τητας καὶ ζημίας τὰς ἐπενεχθεί-
σας παρ' ἡμῶν καὶ τῆς βασιλείας

irrogatas per nos nostrumque
imperium gentes et subdictos
nostros | Venetis civibus, et fi-
delibus domini ducis et comu-
nis Venetiarum, usque in diem
hodiernum, liberans et absol-
vens ac liberatos et absolutos
imperpetuum | esse volens nos
nostrumque imperium, et gen-
tes nostras ac heredes, et suc-
10 cessores nostros, a predictis
iniuriis damnis offensionibus
illatis, et perpetratis | per pre-
cessores, subditos, gentes no-
stras et imperium, et speciali-
15 ter de illis ipsis domino duci,
et comuni Venetiarum civibus
Venetie suis illatis et | factis
tempore sanctissime et excel-
lantis memorie domini Andro-
20 nici in Christo deo fidelis im-
peratoris et moderatis Ro-
meorum Paleologi | olim patrum
nostri, faciente nobis nostro-
que imperio dicto baiulo no-
25 mine et vice dicti domini du-
cis et comune Venetiarum sti-
pulationem | receptionem fi-
nem liberationem premissio-
nem et pactum, de ulterius
30 non petendo, vel reminiscendo
predicta nobis imperio here-
dibus et successoribus nostris.
Et similiter nos imperator,
nostrumque imperium, per
35 nos heredes et successores
nostros, remittimus per pre-
sentes treguas et pactum

ἡμῶν καὶ τῶν λαῶν καὶ ὑποταγμένων ἡμῶν | τοῖς Βενετικοῖς καὶ πιστοῖς τοῦ κυροῦ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας, ἕως τῆς 5 σήμερον ἡμέρας ἐλευθερῶν καὶ ἀπολύων. καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀπολελυμένους εἰς τὸ διηνεκὲς | εἶναι θέλων ἡμᾶς, καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῶν. καὶ τοὺς λαοὺς ἡμῶν. 10 καὶ τοὺς κληρονόμους καὶ διαδόχους ἡμῶν. ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἀδικιῶν, ζημιῶν τε καὶ προσκομιμάτων τῶν ἐπενεχθέντων καὶ γενομένων | παρὰ τῶν προηγησαμένων ἡμᾶς, καὶ τῶν λαῶν τῶν 15 ὑποταγμένων ἡμῶν καὶ τῆ βασιλείᾳ ἡμῶν. καὶ ἰδίως περὶ ἐκείνων τῶν ἐν τῷ κυρῷ δουκὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ Βενετίας καὶ τοῖς 20 πολίταις Βενετικοῖς ἐπενεχθέντων καὶ γεγονότων | ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τῆς μακαρίας καὶ ὁσιωτάτης μνήμης κυροῦ Ἀνδρονίκου ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστοῦ βασιλέως καὶ 25 ἀντοκράτορος Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ θείου τῆς βασιλείας μου. - | ποιῶντος ἡμῶν καὶ τῆ ἡμετέρας βασιλείᾳ τοῦ εἰρημένου μπαϊούλου. ὀνόματι καὶ 30 δικαίῳ τοῦ εἰρημένου κυροῦ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας· δεχομένοις - - - | καὶ λαμβάνουσι τέλος. ἐλευθερίαν, ὑπόσχεσιν, καὶ συμφωνίαν. ὥστε εἰς τοῦδε μὴ 35 ἀπαιτεῖν ἢ μνημονεῖν περὶ τῶν προειρημένων εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῶν. τοὺς τε κληρονόμους καὶ διαδόχους ἡμῶν. καὶ

cassamus | irritamus et annullamus omnes et singulas iniurias, offensiones, dannas, et gravamina quandocunque nobis, imperio nostro, et precessoribus nostris | illatas per dominum ducem et comune aut capitaneos Venetiarum, seu per quoscunque alios officiales, provisores, rectores, et alios omnes quoscunque | subditos domini ducis et comunis Venetiarum, sed a predictis omnibus et singulis occursis factis et illatis sint generaliter absoluti et quietati | quietantes et absolventes et imperpetuum liberantes dictum dominum ducem et comune Venetiarum, gentes et subditos suos ab omnibus predictis | iniuriis et aliis quandocunque nobis et precessoribus nostris, et imperio nostro offensionibus et dannis illatis usque in hodiernum diem, ut superius | dictum est, a tempore ultimarum treuguarum factarum in Constantinopoli citra. De facto autem Veneti, nulla fiat mentio pro presenti sed | remaneat sic in suspenso donec durabunt treugue presentes. Ceterum non intelligatur per treugas seu per pactum presens, quod si esset aliqui | contractus, instrumenta, conventiones, vel pacta ad que vel ad

μοίως ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν. δι' ἡμῶν καὶ τῶν κληρονόμων καὶ διαδόχων, ἀφίεμεν διὰ τῆς παρούσης συμφωνίας καὶ τρέβας, ἀκυροῦμεν. καὶ - | ἀνατρέπομεν καὶ καταλύομεν πάσας τὲ καὶ ἐκάστας τὰς ἄλλας ἀδικίας καὶ βαρύτητας καὶ ζημίας. τὰς ὁποσδήποτε ἐπενεχθείσας ἡμῶν καὶ τῆ βασιλείᾳ ἡμῶν. καὶ τοῖς προηγησαμένοις ἡμᾶς. | διὰ τοῦ προειρημένου κυρὸ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας. τῶν τε καπετάνων τῶν Βενετικῶν, εἴτε παρ' οἰωνδήτινων ἄλλων ὀφφικιαλίων. προνοητῶν. 5 δεκτόρων. καὶ πάντων ἄλλων οἰωνδήτινων | ὑποταγμένων τῷ κυρῷ δουκὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ Βενετίας. καὶ δὴ ἀπὸ τῶν προειρημένων πάντων καὶ ἐκάστων τῶν συμβάντων καὶ γενομένων καὶ ἐπενεχθέντων, ἔστωσαν καθόλου ἀπολελυμένοι καὶ ἀναπαύοντες καὶ ἀπολύοντες. καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς 10 ἐλευθεροῦντες τὸν εἰρημένον κυρὸ δουκὸν καὶ τὸ κουμούνιον Βενετίας. τοὺς λαοὺς αὐτῶν. καὶ τοὺς ὑποταγμένους αὐτοῖς. ἀπὸ πασῶν τῶν - | προειρημένων ἀδικιῶν. καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁποσδήποτε ἡμῶν καὶ τοῖς προηγησαμένοις ἡμᾶς καὶ τῆ ἡμετέρας βασιλείᾳ 15 ἐπενεχθέντων προσκομιμάτων καὶ ζημιῶν. μέχρι τῆς παρούσης σήμερον ἡμέρας. ὡς ἀνωτέρω, προείρηται. ἀπὸ τοῦ καιροῦ

quarum vigorem aliqui greci subdicti vel fideles nostri, vel nostri imperii tenerentur vel | obligati essent aliquibus Venetis subdictis vel fidelibus domini ducis et comunis Venetiarum, vel econverso, si aliqui Veneti subdicti et fideles domini ducis et comunis | Venetiarum tenerentur, vel obligati essent aliquibus grecis subdictis et fidelibus nostris et nostri imperii aliquantiter, sint remissa, annullata vel cassa, ymo | expressius intelligendo, et declarando per pactum presens, et treugas, quod isti tales Veneti, fideles et subdicti domini ducis et comunis Venetiarum, possint et 20 valeant uti viribus suis contra quoscunque grecos debentes eisdem, quibus Venetis et cuilibet ipsorum, nos nostrumque imperium faciemus et 25 fieri faciemus ius expeditum atque sumarium, ut prius tenebamur, in integrum et tenebatur, et per similem modum nostri greci possint | et valeant 30 uti iuribus suis contra quoscunque Venetos subditos et fideles domini ducis et comunis Venetiarum debentes, quibus grecis dominus dux | et comune Venetiarum, et baiulus, ac rector, et officialis domini ducis et comunis Venetiarum,

τῶν τελευταίων τρεβῶν τῶν γενο-
μένων ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει.
καὶ εἰς τοῦξῆς. Περὶ δὲ τῶν
ἔργων τῆς Τενέδου, μηδεμία γε-
5 νέσθω μνήμη κατὰ τὸ παρὸν.
ἀλλὰ ~ | μενέτωσαν οὕτως ἐν με-
τεώρῳ. μέχρις ἂν ὁ ὠρισμένος
χρόνος¹ τῆς παρουσίας τρέβας δια-
10 τῆς παρουσίας τρέβας καὶ συμφω-
νίας, ὅτι εἰάν ὡσε τινα συμβόλαια
~ ~ ~ | καὶ συμφωνίαι. ἢ στοιχή-
ματα. ἔξ ὧν ἢ ἐκ τῆς δυνάμεως
ἐκείνων τινὲς Ῥωμαῖοι ὑποτετα-
15 γμένοι. ἢ πιστοὶ ἡμῶν καὶ τῆς
ἡμετέρας βασιλείας. ἐνέχονται ἢ
ὀφείλουσι Βενετικοῖς ~ ~ | τισὶν
ὑποτεταγμένοις καὶ πιστοῖς τῷ
κυρῷ δουκὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ
20 Βενετίας, ἢ ἀνάπαλιν. Βενετικοὶ
τινὲς ὑποτεταγμένοι καὶ πιστοὶ τῷ
κυρῷ δουκὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ ~ ~
| Βενετίας. ἐνέχονται. ἢ ὀφείλουσι
Ῥωμαῖοις τισὶν ὑποτεταγμένοις
25 καὶ πιστοῖς ἡμῖν καὶ τῇ βασιλείᾳ
ἡμῶν. ὅπωςδήποτε, ἔσσονται ἀφει-
μένα. ἢ ἀνατετραμμένα. ἢ ἀκυρα.
~ | μᾶλλον μὲν οἷν ἐκδηλότερον
καὶ δηλούσθω διὰ τοῦ παρόντος
30 στοιχήματος καὶ τῶν τρεβῶν, ὅτι
αὐτοὶ οἱ τοιοῦτοι Βενετικοὶ πιστοὶ
καὶ ὑποτεταγμένοι τῷ κυρῷ δου-
κὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ Βενετίας. | δυ-
νήσονται καὶ ἰσχύσουσι χρῆσθαι
35 τοῖς δικαίοις αὐτῶν. καθ' οἷων-
δήτινων Ῥωμαίων τῶν ὀφειλόν-

ubi libet constitutio ius expedi-
tum faciat atque summarium, |
ut prius tenebantur et tenen-
tur in integrum, salvis semper
et reservatis omnibus et sin-
gulis reservationibus, modifi-
cationibus, provisionibus, de-
clarationibus | tam de dannis
non taxatis specificatis et no-
minatis, quam aliis superius
nominatis, in quibus per pre-
sentem treugnam vel remis-
sione iniuriarum | offensionum
et dannorum non intelligatur
in aliquo derogatum. Que
omnia et singula suprascripta
nos imperator nostrumque im-
perium | per nos heredes et suc-
cessores nostros ad sancta dei
evangelia, ad honorabilem
crucem sanctam super ani-
mam nostram, tactis scriptu-
ris | in presentia prefati domini
baiuli, et idem dominus baiu-
lus nomine domini ducis et
comunis Venetiarum tactis
eisdem sacris scripturis, in a-
nimam ipsius domini | ducis et
comunis Venetiarum ad san-
cta dei evangelia et honorabi-
lem et sanctam vivificam cru-
cem, pro se nomine quo supra
comunis Venetiarum iuravi-
mus | et promisimus vicisim
firma et rata predicta omnia
habere, et tenere et inviolabi-

των αὐτοῖς. οἷς δὴ Βενετικοῖς καὶ
ἐκάστῳ αὐτῶν, ἡμεῖς καὶ ἡ βασι-
λεία ἡμῶν ποιήσομεν. - | καὶ
γενέσθαι διαπραξόμεθα. δίκαιον
διευθετημένον καὶ ἐντελὲς ὡς
πρότερον ἠνειχόμεθα, ἀκεραίως
καὶ νῦν ὀφείλομεν. καὶ κατὰ τὸν
ὅμοιον τρόπον. οἱ ἡμέτεροι Ῥω-
μαῖοι δυνήσονται καὶ ἰσχύσουσι
χρῆσθαι - | τοῖς δικαίοις αὐτῶν
καθ' οἷωνδήποτε Βενετικῶν. πι-
στῶν καὶ ὑποτεταγμένων τῷ κυρῷ
δουκὶ καὶ τῷ κουμουνίῳ Βενετίας
ὀφειλόντων αὐτοῖς. οἷςτισι δὴ
Ῥωμαῖοις ὁ κύριος δουξ καὶ τὸ
κουμούνιον - | Βενετίας. ὁ μπα-
λουλος. ὁ ῥέκτωρ, καὶ οἱ ὀφρι-
κιάλιοι τοῦ κυροῦ δουκὸς καὶ τοῦ
κουμουνίου Βενετίας ὅπῃδήποτε
καθεστῶτες, δίκαιον ποιήσουσι
διευθετημένον καὶ ἐντελὲς. ὡς
πρότερον - | ἠνείχοντο ἀκεραίως.
καὶ νῦν ὀφείλουσι. σωζομένων
ἀεὶ καὶ τηρουμένων πασῶν καὶ
ἐκάστων τῶν παραφυλάξεων καὶ
καταστάσεων καὶ ὑποσχέσεων καὶ
διασα ~ ~ | φήσεων. εἴτε περὶ ζη-
μιῶν τῶν μὴ ταχθεισῶν ἰδίως
ῥηθειςῶν καὶ ὀνομασθειςῶν, εἴτε
περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀνωτέρω
ὀνομασθέντων' οἷς διὰ τῆς παρ-
ούσης τρέβας ἢ ἀφέσεως ~ ~ |
τῶν ἀδικιῶν. τῶν προσκομιμάτων.
καὶ τῶν ζημιῶν, μὴ νοεῖσθω κατὰ
τι ἐλάττωσις. ἀπερ δὴ πάντα καὶ
ἐκαστα τὰ ἀναγεγραμμένα, ἡμεῖς
ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν,
~ ~ | ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν κληρο-

liter observare et complere |
sive observari facere et com-
pleri, et non contrafacere vel
venire in predictis sive aliquo
predictorum, per nos vel per
5 alios, de iure vel de facto ali-
quo modo ingenio sive causa,
sub nostrorum | et nostri impe-
rii et prefati domini ducis et
comunis Venetiarum obliga- 10
tione honorum presentium et
futurorum. In quorum omni-
um testimonium et certitudi-
nem | clariorem nos imperator
et imperium nostrum presen- 15
tes treugas fieri et scribi
mandavimus litteris grecis et
latinis, grecis quidem per ma-
num imperialis | notarii ser-
Georgii Galasiani, latinis vero 20
per manum Leonardi Qualea
imperialis auctoritate notarii
et iudicis ordinarii et cancel-
larii | dicti domini baiuli. Et
ad maiorem cautellam et fir- 25
mitatem dictarum treugua-
rum nostra propria manu lit-
teris rubeis subscripsimus, et
nostra bulla | aurea pendente
muniri fecimus et mandavi- 30
mus, quas predicto baiulo de-
dimus, tenentes nobis alias
consimiles treugas eundem |
tenorem habentes et mu-
nitas habentes comunis Ve- 35
netiarum, et dicti domini
baiuli bulla pendente figura
sancti Marci | impressa cera ru-

¹ Ἡ λέξις χρόνος πρόσθετος ἀνωθεν.

νόμων καὶ διαδόχων ἡμῶν, εἰς τὰ ἅγια τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια. εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν. εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν. ἀψάμενοι
 5 τῶν Γραφῶν ~ ~ ~ | ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ εἰρημένου σὺρ μπαϊούλου. ὀνόματι τοῦ κυροῦ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας, ἀψάμενος τῶν αὐτῶν ἱερῶν Γρα-
 10 φῶν καὶ αὐτὸς, εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τοῦ κυροῦ δουκὸς | καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας, καὶ εἰς τὰ ἅγια τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια, καὶ εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν,
 15 ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀνόματι τοῦ προειρημένου καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας, ὡμόσαμεν καὶ ~ | ὑπεσχέθημεν ἀλλήλοις, βέβαια καὶ ἀμετακίνητα τὰ προειρημένα πάν-
 20 τα ἔχειν τε καὶ κρατεῖν, καὶ ἀπαράθραυστα συντηρεῖν καὶ ἀποπληροῦν. ἢ φυλάττεσθαι καὶ ἀποπληροῦσθαι ποιῆσαι ~ | καὶ μὴ ἐναντίως ποιῆσαι ἢ ἐπελθεῖν τοῖς προ-
 25 ειρημένοις ἢ ἐν τινι τῶν προειρημένων δι' ἡμῶν ἢ δι' ἄλλων, ἀπὸ δικαίου, ἢ φάκτου τρόπῳ τινί, ἢ μηχανῇ, ἢ αἰτία, ἐπὶ ὑποθήκῃ καὶ ἐνοχῇ ~ | τῶν ἡμετέρων
 30 καὶ τῆς βασιλείας ἡμῶν, καὶ τοῦ εἰρημένου κυροῦ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας, ἀγαθῶν τε νῦν ὄντων καὶ ἐσομένων, ὧν πάντων εἰς μαρτυρίαν καὶ καθά-
 35 ρωτέραν βεβαί ~ | ωσιν, ἡμεῖς ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν, τὰς παρουσίας τρέβας γενέσθαι καὶ γραφῆναι προσετέξαμεν γράμ-

bea. Que omnia et singula suprascripta facta sunt anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo quadragésimo septimo mensis iulii die indictione decima, iuxta cursum latinorum, a constitutione vero mundi sexto millesimo noningentesimo | quinquagesimo quinto, mensis et die quibus supra, presentibus testibus specialiter ad hec suprascripta rogatis, dilecto consanguineo imperii nostri | domino Demetrio Palaeologo Catacussino et dilecto genero eiusdem domino Luca Notara diarminephti latinis vero nobilibus et sapientibus viris | ser Filippo Contareno, ser Fabricio Cornario et ser Marco Balbi. Nota quod quamquam predictae treugue scripte fuerint anno et die quibus supra, attamen propter pestem que viguit iurate fuerunt anno sequenti, videlicet, die vigesimo primo mensis aprilis. indictione undecima. Mccccxli octavo iuxta cursum latinorum | a constitutione vero mundi sexto millesimo noningentesimo quinquagesimo sexto.

μασιν ἑλληνικοῖς τε καὶ λατινικοῖς. ἑλληνικοῖς μὲν διὰ χειρὸς βασιλικοῦ νοταρίου Γεωργίου τοῦ Γαλησιώτου. λατινικοῖς δὲ διὰ χειρὸς Λεωνάρδου τοῦ Κουαλέα βασιλικῆ ἔξουσιᾶ νοταρίου καὶ τεταγμένου κριτοῦ, καὶ καντζελλαρίου ~ | τοῦ εἰρημένου μπαϊούλου. εἰς μείζονα δὲ ἀσφάλειαν καὶ ἰσχὴν τῶν εἰρημένων τρεβῶν ἡμετέρᾳ ἰδίᾳ χειρὶ ~ ~ ~ | ἐρυθροῖς γράμμασιν ὑπεγράψαμεν, καὶ ἡμετέρᾳ χρυσῇ βούλλῃ ἀπωρημένη κατοχυρωθῆναι ἐποιήσαμεν καὶ προσετέξαμεν. ὡς τῷ προειρημένῳ σὺρ μπαϊούλῳ δεδώκαμεν | ἔχοντες παρ' ἡμῶν ἐτέρας ὁμοίας τρέβας τὴν αὐτὴν περίληψιν ἐχούσας, καὶ κατοχυρωμένας τοῦ κουμουνίου Βενετίας, καὶ τοῦ εἰρημένου σὺρ μπαϊούλου, βούλλῃ κηρίνῃ τῆς τοῦ ἁγίου Μάρκου ~ | εἰκόνοσ ἐκτετυπωμένης. ἃ δὴ πάντα καὶ ἕκαστα τὰ ἀναγεγραμμένα ἐγένοντο, ἔπει ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως, χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ Ἰνδικτιῶνος 176, κατὰ τὸν τῶν Λατίνων δρόμον ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου.
 -φ -φ -φ
 5 ς ς, νε. ἐν μηνὶ καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἀνωτέρῳ γεγραμμένῃ, παρόντων μαρτύρων ἰδίως πρὸς ταῦτα τὰ ἀνωτέρῳ γεγραμμένα προσκλη ~ ~ | θέντων καὶ ἀξιωθέντων, τοῦ περιποθήτου ἑξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, κυροῦ Δημητρίου Πα-

5

10

15

20

25

30

35

λαιολόγου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ αὐτῆς. κυροῦ - | Λουκᾶ διερμηνευτοῦ τοῦ Νοταρᾶ. Λατίνων δὲ τῶν εὐγενῶν καὶ φρονίμων ἀνδρῶν σὺρ Φιλίππου Κονταρίνου, καὶ σὺρ Φαυρικίου Κορνάρου, καὶ σὺρ Μάρκου Μπάλμπε: - Σημείωσαι. ὅτι εἰ καὶ αἱ προειρημέ-

10 ναι τρέβαι ἐγράφησαν ἐν ἔτει τῇ καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἀνωτέρῳ γεγραμμένῃ, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀκμάσαντα λοιμὸν ὠμόθησαν ἐν τῷ ἐπακολουθήσαντι χρόνῳ. δηλονότι τῇ

15 εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνός. Ἰνδικτιῶνος ια' ἔτει χιλιοστέῳ τετρακοσιοστῷ τεσσαρακοστέῳ ὀγδόῳ κατὰ τὸν τῶν Λατίνων δρόμον· ἀπὸ δὲ κτίσεως

-ω -ω -ω

20 κόσμου ,ς Ϟ νς' : †

† Ἀντὶ κῦρ Δημητρίου Παλαιολόγου τοῦ Καντακουζηνοῦ. | ἐπεὶ οὐ παρῆν νόσφ τιὶ κωλυθεῖς, παρῆν ὁ μέγας δομέστικος κῦρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Καντακουζηνός : †

† Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος †

Καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ λατινικὸν κείμενον τῆς συνθήκης, ὧν ἀμφοτέρων κάτωθι διαμπερὲς φέρεται διὰ γραμμάτων ἐρυθρῶν ἢ ἑλληνικῆ ὑπογραφή τοῦ αὐτοκράτορος, ἧς δημοσιεύομεν ἐνταῦθα πανομοιότυπον ἐν μικρύνσει, ἢ δὲ ἄλλοτ' ἀποκρεμαμένη χρυσοῦ βουλλα ἐξέπεσεν.

Τὸ χρυσοβούλλον τοῦτο τοῦ Ἰωάννου Η', ἐν ᾧ ἡ μετὰ τῶν Βενετῶν ὁμολογηθεῖσα συνθήκη, εἶνε ἐκδεδομένον ἐν τοῖς Acta et Diplomata¹, ἀλλ' ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαιοτάτην τὴν ἐπανέκδοσιν αὐτοῦ τοῦτο μὲν ἕνεκα τῶν ἐν τῇ ἐκδόσει ἐκείνῃ τοῦ Miklosich καὶ Müller πολλῶν σφαλμάτων, τοῦτο δὲ ὅπως εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀκριβοῦς ἐκδοσὶν προσθέσωμεν τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐρμηνείαν αὐτοῦ ὑπομνήματα.

Πράγματι ἡ ἐκδοσις ἐν τοῖς Acta et Diplomata εἶνε παντελῶς ἀνεπαρκῆς διὰ πολλοὺς λόγους. Καὶ δὴ πρῶτον μὲν περιλαμβάνεται ἐν αὐτῇ μόνον τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ λατινικὸν, εἶτα δὲ δὲν ἐτηρήθησαν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ αἱ στίξεις τοῦ πρωτοτύπου, οὐδ' ἐδηλώθη τὸ πέρασ ἐκάστου στίχου, καθ' ἃ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, οὐδ' ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν τῷ τέλει τῶν στίχων σημεῖα ~ περι ὧν ποιούμεθα λόγον ἐν τέλει τοῦ ἡμετέρου ἐρμηνευτικοῦ ὑπομνήματος. Τέλος δ' ἡ ἐκδοσις ἐκείνη γέμει παραναγνώσεων. Εἰς ἐνενήκοντα καὶ δύο ἀνέρχονται αἱ διάφοροι ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀναγνώσεως γραφαὶ τῶν ἐκδοτῶν ἐκεῖνων, ἃς θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ὑποσημειώσωμεν ἐνταῦθα, ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας ἐκδοσὶν τῶν ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ ἀκριβῶς ἀνεγνωσμένων, ὧν τὰ κακῶς ἔχοντα ἐδηλώσαμεν διὰ παχέων γραμμάτων. Καὶ αἱ μὲν πλεῖσται τῶν διαφορῶν ἀναφέρονται εἰς ὀρθογραφικὰς παραλλαγὰς, ἀλλὰ δὲν λείπουν παραναγνώσεις, μεταθέσεις, παραλήψεις ἢ καὶ προσθήκαι λέξεων². Παρατηρητέον δὲ, ὅτι δις

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Η' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ.

¹ Miklosich - Müller Acta et Diplomata Τόμ. Γ' σ. 216 κ. ε.

² Παραναγνώσεις σημειώσθωσαν αἱ ἐξῆς· ἀντὶ ἐπιπλεῖστον σαφηνείας (ἴδε ἀνω·

οἱ πρότεροι ἐκδότης ἀνέγνωσαν παλάξιον ἀντὶ παλάτιον¹. Καὶ ὁμοιάζει μὲν πράγματι μεγάλως ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τὸ γράμμα τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου τ πρὸς ξ, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης προέρχεται ἐξ ἐπεκτάσεως γράμμων τοῦ γράμματος, οὐδ' εἶνέ πως πιθανὸς ὁ τύπος παλάξιον ἀντὶ τοῦ κοινοτάτου παλάτιον παρὰ τὸ ἐν τῷ λατινικῷ κειμένῳ ballassium. Ἄξιον δ' ὅμως παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι παλάξιον ἔχει ἀναγνωσθῆ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκδοτῶν καὶ ἐν προτέραις ὁμοίαις πρὸς τὴν προκειμένην συνθήκαις², οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πελάξιον δῖς³. Πρὸς ἐξακρίβωσιν δὲ τοῦ πράγματος εἶνε ἀναγκαῖον νὰ παραβληθῶσι τὰ ἐν τῷ βενετικῷ ἀρχεῖῳ πρωτότυπα τῶν εἰρημένων συνθηκῶν ἐν τοῖς οἰκείοις χωρίοις. Ἀμφιβολίαν δὲ τινα δύναται νὰ προκαλέσῃ ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τῆς βραχυγραφίας Π ἣτις σημαίνει συνήθως νομίσματα⁴,

τέρω σ. 156, 23-24) παρὰ Μ Μ (σ. 217, 23) ἐπὶ αἰεὶ σαφηρίσεως, ἀντὶ εἰς τοῦτο (σ. 157, 6) παρὰ Μ Μ (σ. 217, 23) πρὸς τοῦτο, ἀντὶ λαῶν καὶ (σ. 164, 1) παρὰ Μ Μ (σ. 221, 14) λαῶν τῶν, ἀντὶ τῆ βασιλείας (σ. 164, 16-17) παρὰ Μ Μ (σ. 221, 21) τῆς βασιλείας, ἀντὶ προειρημένων εἰς (σ. 164, 36) παρὰ Μ Μ (σ. 221, 30-31) εἰρημένων πρὸς, ἀντὶ πιστοῖς ἡμῶν (σ. 166, 25) παρὰ Μ Μ (σ. 222, 26) πιστοῖς ἡμῶν, ἀντὶ ἐκτετυπωμένης (σ. 169, 23-24) παρὰ Μ Μ (σ. 224, 7) ἐκτετυπωμένης. Μεταθέσεις δὲ λέξεων ἔχομεν τὰςδε· ἀντὶ τόπων καὶ μέγρι (σ. 158, 1) παρὰ Μ Μ (σ. 218, 14) μέγρι καὶ τόπων, ἀντὶ χιλιάδων πέντε (σ. 163, 15-16) παρὰ Μ Μ (σ. 221, 3) πέντε χιλιάδων. Παραλείψεις δὲ παρατηροῦνται αἱ ἐξῆς· ἀντὶ τῆς Βενετίας (σ. 153, 6-7) παρὰ Μ Μ (σ. 216, 4) Βενετίας, ἀντὶ παρουσίας ἡμέρας τῆς τῆς ἀπὸ Ἰνδικιῶνος (σ. 154, 38) παρὰ Μ Μ (σ. 216, 25) παρουσίας ἡμέρας, ἀντὶ ἀδικίας προσκροήματα (σ. 160, 3) παρὰ Μ Μ (σ. 219, 18) ἀδικίας. Προσθήκη δ' εἶνε αἱ ἐξῆς· ἀντὶ εἰ ὁ (σ. 155, 28) παρὰ Μ Μ (σ. 217, 8) εἰ καὶ ὁ, ἀντὶ φυλάττεσθαι (σ. 159, 10) παρὰ Μ Μ (σ. 218, 35) γενέσθαι καὶ φυλάττεσθαι, ἀντὶ δένανται (σ. 163, 14) παρὰ Μ Μ (σ. 221, 2) δένανται ἡμῶν, ἀντὶ διαδόχων (σ. 165, 3) παρὰ Μ Μ (σ. 221, 34) διαδόχων ἡμῶν, ἀντὶ μπαϊουλος (σ. 167, 16-17) παρὰ Μ Μ (σ. 223, 4) μπαϊουλος καὶ ἀντὶ ἀγαθῶν τε (σ. 168, 32) παρὰ Μ Μ (σ. 223, 30) ἀγαθῶν τῶν τε.

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 163, 21 = Μ Μ σ. 221, 7 καὶ παρ' ἡμῶν ἀνωτέρω σ. 163, 29 = Μ Μ σ. 221, 9.

² Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. σ. 140, 17, 20.—σ. 149, 19, 21.—σ. 159, 7, 9-10.—σ. 169, 3, 5-6.—σ. 182, 17, 20.—σ. 191, 30, 32.

³ Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. σ. 125, 11, 14.

⁴ Montfaucon Palaeographia graeca. Ἐν Παρίσι. 1870 σ. 359. Πρὸς Σπυρ. Π. Λάμπρου Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα. Ἐν Ἀθήναις. 1879. Τόμ. Α' σ. 308 ἐν σημ.

ἐν τέσσαρσι χωρίοις τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου¹, καὶ ἅπαξ ἐν γενικῇ Π². Βλέποντες δ' ὅτι οὐ μόνον ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει γράφεται πάντοτε yrepera, ἀλλὰ καὶ ἅπαξ ἐν τῷ ἐλληνικῷ κειμένῳ ἀναγινώσκομεν ὀλογράφως ὑπέροπυρα³, οὕτως ἀνελύσαμεν μετὰ τῶν προτέρων ἐκδοτῶν τὴν βραχυγραφίαν, ἣτις ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἐσήμεινεν ὁμοίως ὑπέροπυρα ὡς καὶ νομίσματα, ἀφ' οὗ ἄλλως καὶ αἱ λέξεις ἦσαν συνώνυμοι. Τέλος παρατηρητέον, ὅτι κακῶς οἱ πρότεροι ἐκδότης ἀντικατέστησαν ἔστω καὶ ἐντὸς ἀγκυλῶν τὰς ἡμερομηνίας ἡμέρα ιθ' τοῦ Σεπτεβρίου διὰ τῶν ἡμέρα εἰκοστῆ πρώτη τοῦ Ἀπριλλίου⁴, καὶ τὸ Σεπτεβρίου διὰ τοῦ Ἀπριλλίου⁵, καὶ ταῦτα ὅπως προσαρμόσωσι τὰς ἡμερομηνίας πρὸς τὴν ὀριστικὴν ἐν τέλει τοῦ κειμένου ἡμερομηνίαν τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου, οὐ οὐδὲ καὶ τὴν διορθουμένην γραφὴν ὑπεσημείωσαν οἱ ἐκδότης, δὲν ἐπιτρέπεται, τὸν δὲ λόγον, δι' ὃν οὕτως ἔχει τὸ κείμενον, ἐξηγοῦμεν κατωτέρω.

Ἀναγκαῖον δ' ἐθεωρήσαμεν καὶ τὸν ὑπομνηματισμὸν τῆς προκειμένης συνθήκης, ὅστις παντελῶς λείπει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Miklosich καὶ Müller, μόνον αὐτὰ τὰ κείμενα παρεχόντων ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῶν. Τοιαύτη ἐρμηνεία τῶν κυριωτάτων ἐν τῇ συνθήκῃ ταύτῃ πραγμάτων οὐ μόνον δι' αὐτὴν ταύτην εἶνε χρησιμωτάτη, ἀλλὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας προγενεστέρας ὁμοίας συνθήκας μετὰ τῆς Βενετίας.⁶

Τὸ Βυζάντιον, εἰς ὁσημέραι πυκνοτέραν ἐπαφὴν συμφερόντων εὐρισκόμενον πρὸς τὴν Βενετίαν, ἰδίως ἀφ' οὗ χρόνου ἐπετράπη ἢ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐγκατάστασις βενετι-

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 160, 23, 27, 35. σ. 161, 2.

² Ἴδε ἀνωτέρω σ. 161.

³ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 161, 15.

⁴ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 160, 33 = Μ Μ σ. 219, 31-32.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 161, 14 = Μ Μ σ. 220, 5.

κῆς παροικίας καὶ πολὺ μᾶλλον μετὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, δι' ἣς μετεβλήθη οὐσιωδῶς τὸ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ ἑδαφικὸν καθεστῶς, ὡμολόγησε συχνὰς συνθήκας μετὰ τῆς βενετικῆς κυβερνήσεως. Αἱ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ὁμολογηθεῖσαι τοιαῦται συνθήκαι, ἀναφερόμεναι εἰς ἐμπορικὰ συμφέροντα καὶ προνομίας Βενετῶν ὑπηκόων, εἰς πολιτογράφησιν Βενετῶν, εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκδικάσεως ἐννόμων σχέσεων Βενετῶν ὑπηκόων ἐν Βυζαντίῳ καθ' ἑαυτοὺς ἢ ἐν σχέσει πρὸς Βυζαντινοὺς ὑπηκόους, εἰς ἐπανόρθωσιν ἀδικημάτων γενομένων εἰς πολίτας τῆς Βενετίας ἐγκατεστημένους ἐν τῇ βυζαντιακῇ κράτει, εἰς δάνεια ὑπὸ τῆς Βενετίας χορηγηθέντα εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ διακανονισμὸν τῆς ἐξοφλήσεως αὐτῶν, συνθήκαι, ἃς δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ἐν τοῖς Acta et Diplomata τῶν Miklosich καὶ Müller καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Tafel καὶ Thomas¹ εἶνε πηγῇ ἐξαιρετος τῆς τε βυζαντιακῆς καὶ τῆς βενετικῆς ιστορίας μὴ τυχοῦσα μέχρι τοῦδε τῆς προσηκούσης λεπτομεροῦς καὶ ἀναλυτικῆς ἐπεξεργασίας, ἣτις πλεῖστα ἔσα θὰ διαφωτίσῃ ὑπὸ τε πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἔποψιν. Ἀλλὰ δὲν σκοποῦμεν νὰ ἐπιληφθῶμεν ἐνταῦθα τοιαύτης μακρᾶς ἐξετάσεως τοῦ ὅλου εὐρυτάτου τούτου θέματος. Δραττόμεθα δὲ μόνον τῆς εὐκαιρίας τῆς ἀκριβεστέρως ἐκδόσεως τῆς συνθήκης τοῦ 1448, ὅπως, διαφωτίζοντες ἐκ τῶν ἐνόμων τὰ κυριώτερα τῶν ἄρθρων αὐτῆς ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς μάλιστα παρεμφερεῖς τῶν προγενεστέρων συνθηκῶν, εἰσφέρωμεν μικρὰν συμβολὴν εἰς τὸ ὅλον ζήτημα τῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Βενετίας ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων. Καὶ ἀναφέρονται μὲν τινες τῶν ὄρων τῆς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν συνθήκης καὶ εἰς τινὰς ἄλλας προγενεστέρως, ἀλλ' αἱ συνθήκαι ἐκεῖναι, αἵτινες σχεδὸν αὐτολεξεῖ συμπέπτουσι πρὸς τὴν ἡμετέραν, πλὴν, ἐννο-

¹ Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig mit besonderer Beziehung auf Byzanz und die Levante (Tόμοι XII - XIV τῶν Fontes Rerum Austriacarum). Τόμοι τρεῖς. Ἐν Βιέννῃ. 1856 - 7.

εἶται, τῶν ὀνομάτων τῶν ἑκατέρωθεν ὀμνούντων αὐτῶν, τοῦ χρόνου καὶ τῶν μαρτύρων, καὶ πρὸς ἃς κυρίως παρίσταται ἢ εὐκαιρία νὰ συσχετίσωμεν τὴν συνθήκην τοῦ 1448, εἶνε αἱ ἐξῆς: α') ἢ τῆς 2 Ἰουνίου 1390 ἐπὶ Ἰωάννου Ζ' Παλαιολόγου ὁμολογηθεῖσα². β') ἢ τῆς 22 Μαΐου 1406 ἐπὶ Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου³. γ') ἢ τοῦ 1418 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ⁴. δ') ἢ τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1423 ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου⁵. ε') ἢ τῆς 26 Μαΐου 1431 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ⁶. ς') ἢ τῆς 30 Ὀκτωβρίου 1436 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ⁷ καὶ ζ') ἢ τῆς 19 Σεπτεμβρίου 1442 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ⁸.

Καὶ αἱ μὲν συνθήκαι τοῦ 1390, 1406, 1418, 1423, 1431 καὶ 1436 ὁμολογήθησαν ἐξ ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ οἰκείου αυτοκράτορος, ἐξ ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε οἰκείου ἀποκρισιαρίου τοῦ δουκὸς εἰς τὰ μέρη τῆς Ῥωμανίας, συνδίκου τε καὶ ἐπιτρόπου αὐτοῦ, αἱ δὲ τοῦ 1442 καὶ 1448 μεταξὺ τοῦ αυτοκράτορος καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βαΐλου τῆς Βενετίας. Πρὸς δὲ συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ 1448 ὁ μετὰ τοῦ αυτοκράτορος συμβληθεὶς βαΐλος τῆς Βενετίας Ντάρδιος Μόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε λάξει ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ ἀδειαν καὶ ὀρισμὸν τρακταῖσαι καὶ ποιῆσαι καὶ βεβαιῶσαι τρέβας (treguas ἢτοι συμφωνίας) καὶ συνθήκας τὰς κατωτέρω γραφησομένας δυνάμει ἰδίου γράμματος τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ κουμουνίου Βενετίας, κατοχυρωμένου βούλλῃ μολυβδίνῃ μετὰ σχοινίου καναβίου, ἐκδοθέντος ἐν Βενετίᾳ τῇ 7 Ἰουλίου 1446⁸. Αἱ δὲ οἰκεῖαι

¹ Miklosich - Müller ἐν ὄψιν. σ. 135 - 144.

² Ἀυτόθι: σ. 141 - 153.

³ Ἀυτόθι: σ. 153 - 163.

⁴ Ἀυτόθι: σ. 163 - 173.

⁵ Ἀυτόθι: σ. 177 - 186.

⁶ Ἀυτόθι: σ. 186 - 195.

⁷ Ἀυτόθι: σ. 207 - 215.

⁸ Ἐν τῇ συνθήκῃ λέγεται: (12^α ἀνωτέρω σ. 155, 16 κ. ε.) ἔτι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ σαρκώσεως χιλιοστῆ τετρακοσιοστῆ τεσσαρακοστῆ ἔκτῃ ἡδικειῶνος θησ ἡμέρα 7^η τοῦ μηνὸς Ἰουλίου κατὰ τὸ ἔθος τῆς Βενετίας. Ταῦτα δὲν ἀναφέρονται

διαπραγματεύσεις ἐγένοντο μετὰ ἐν ἔτος καὶ ὑπερέκεινα, καὶ τέλος πρὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1447 εἶχον λήξει καὶ εἶχε παρασκευασθῆ ἢ συνθήκη πρὸς ὑπογραφὴν. Ἐξάγομεν δὲ τούτο ἐκ τῶν ἐν σ. 169, 24 λεγομένων ἢ δὴ πάντα καὶ ἕκαστα τὰ ἀναγεγραμμένα ἐγένοντο ἔπει ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως χιλιοστῶ τετρακοσιοστῶ τεσσαρακοστῶ ἐβδόμῃ ἰνδικτιῶνος ι' κατὰ τὸν τῶν Λατίνων δρόμον, ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου ,ς ρ νε ἐν μηνὶ καὶ ἡμέρῃ τῇ ἀνωτέρῳ γεγραμμένῃ. Καὶ λείπει μὲν ἐνταῦθα ἢ ἡμερομηνία, γινομένης ἀναφορᾶς εἰς προτέραν αὐτῆς ἐν τῇ συνθήκῃ μνησίαν, ἀλλ' ὅτι ἢ ἡμέρα αὕτη, καθ' ἣν ἐμελλε νὰ ὑπογραφῆ ἢ ἐτοίμη συνθήκη, ἢς καὶ αὐτοὶ οἱ μάρτυρες ἀνεγράφησαν ἀμέσως κατωτέρω (σ. 169, 36 κ. ἐ.), ἦτο τις πρὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου τοῦ ἀναγραφομένου ἔτους 1447, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἰνδικτιῶνος, τῆς δεκάτης. Πράγματι τοῦ ἔτους 1447 μόνον οἱ δακτὺ πρῶτοι μῆνες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἰνδικτιῶνα δεκάτην, ἀπὸ δὲ τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1447 ἤρχιζεν ἢ ἐνδεκάτη ἰνδικτιῶν. Πρὸς ταῦτα δὲ φαίνονται ἀντιτιθέμενα τὰ ἐν σ. 154, 37 συνέβημεν ἐπὶ τούτοις δηλονότι ἵνα ἀπὸ τῆς παρούσης ἡμέρας τῆς τῆς ια' ἰνδικτιῶνος καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν. Ἄλλ' ἢ ἀντίφασις αἶρεται ἐκ τούτου, ὅτι μετὰ τὴν λέξιν ἡμέρας εἶχεν ἀφαιρῆ κενὸν διὰ τὴν ἐγγραφὴν ὀριστικῆς ἡμέρας τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Ὅτε δὲ ἀπεφασίσθη ἢ ὑπογραφῆ αὐτῆς, προσετέθησαν αἱ λέξεις τῆς ια' ἔμπροσθεν συσφιγθεῖσαι ἐν τῇ ἀφαιρέσει κενῷ χώρῳ, ἔμεινε δὲ καὶ πάλιν κενὸν μόνον διὰ τὴν προσθήκην τῆς ὀριστικῆς ἡμε-

εἰς τὴν πρὸς τοῖς Βενετοῖς ἐνκρίβιν τοῦ ἔτους τῆ 1 Μαρτίου (more Veneto), ἀλλ' αἱ λέξεις κατὰ τὸ ἔθος τῆς Βενετίας ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ κατωτέρω (σ. 169, 29 καὶ 170, 18-19) κατὰ τὸν τῶν Λατίνων δρόμον, ἦτοι δηλοῦσι τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ σαρκώσεως (σ. 154, 16) ὑπολογισμὸν τοῦ ἔτους τὸν συνήθη πρὸς τοῖς Λατίνοις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ βυζαντινὸν ἔθος τῆς ἀπὸ κτίσεως κόσμου μετρήσεως. Πράγματι δὲ τὸ ἔτος 1446 συμπίπτει πρὸς ἰνδικτιῶνα ἐνάτην. Περιέργον δὲ εἶνε, ὅτι ἐν τῇ ἀντιστοίχῃ μέρῃ τοῦ λατινικοῦ κειμένου ἢ ἡμέρα τοῦ Ἰουλίου, καθ' ἣν εἶχεν ὑπογραφῆ τὸ γράμμα τοῦ δουκὸς, εἴην ἀνεγράφη, τοῦ χώρου μένοντος κενού.

ρομηνίας μετὰ τῶν λέξεων ἡμέρας καὶ τῆς ια', ὅπερ οἱ ὑπογράφαντες τὴν συνθήκην ἐλησμόνησαν νὰ συμπληρώσωσιν ἐν τῇ ἐλληνικῇ κειμένῳ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ λατινικῇ, ὅπου δὲν παρίστατο τοιαύτη ἀνάγκη, διότι ἀνέκαθεν εἶχον γραφῆ μόνον γενικώτερον αἱ λέξεις a die presentis. Ἄλλ' ἢ συνθήκη ἐκείνη, ἣτις ἐμελλε νὰ ὑπογραφῆ ἀγνωστον ἡμέραν μετὰ τῆς 1 Ἰανουαρίου καὶ τῆς 31 Ἀυγούστου τοῦ 1447, μόλις τῇ 21 Ἀπριλίου 1448 κατωρθώθη τέλος νὰ βεβαιωθῆ καὶ ὑπογραφῆ, ὡς βλέπομεν ἐκ τῶν ἐν τέλει τοῦ χρυσοβούλλου (σ. 170, 18) λέξεων τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς ἰνδικτιῶνος ια' ἔπει χιλιοστῶ τετρακοσιοστῶ τεσσαρακοστῶ ὀγδόῳ κατὰ τὸν τῶν Λατίνων δρόμον, ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου ,ς ρ νς. Καὶ ἔχομεν μὲν ἐνταῦθα τὸ ἐπόμενον τῷ 1447 ἔτος 1448, ἀλλ' ἢ ἰνδικτιῶν μένει ἢ αὕτη, ἢ ἐνδεκάτη, διότι πρὸς αὐτὴν ἀντιστοιχεῖ ὁ μῆν Ἀπρίλιος, καθ' ὃν ὑπεγράφη ἢ συνθήκη, τῆς δωδεκάτης ἰνδικτιῶνος ἀρχομένης μόνον τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1448. Τὸν δὲ λόγον τῆς ἀναβολῆς τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ἐξηγεῖ τὸ ἐν τέλει αὐτῆς πρόσθετον σημεῖωμα Σημεῖωσαι ὅτι εἰ καὶ αἱ προειρημέται τρέβαι ἐγράφησαν ἐν ἔτει τῷ καὶ ἡμέρῃ τῇ ἀνωτέρῳ (ἐν σ. 154, 37 κ. ἐ.) γεγραμμένῃ, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀκμάσαντα λοιμὸν ὠμόθησαν ἐν τῷ ἐπακολουθήσαντι χρόνῳ κτλ. (σ. 170, 8 κ. ἐ.). Ἴνεκα δὲ τῆς ἀναβολῆς ταύτης ἐπῆλθε καὶ ἢ ἀνάγκη τῆς ἀντικαταστάσεως ἐνδὲ τῶν μαρτύρων, τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου, ἐξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος, ἄτε κωλυθέντος ὑπὸ νόσου κατὰ τὸ ἀκροτελεύτιον σημεῖωμα, διὰ τοῦ μεγάλου δομestικου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Καὶ δὲν φαίνεται μὲν γνωστὸς ἄλλοθεν ὁ λοιμὸς οὗτος, οὐδὲ γινώσκουμεν τὴν διάρκειαν καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, δυσκόλως δὲ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ λοιμὸς, ἐξ οὗ μαρτυρεῖται ἀποθανῶν ἐν Σηλυβρία τὸν Ἰούλιον τοῦ 1448, ἦτοι μῆνάς τινος μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθή-

κης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δημήτριος¹. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε τὴν μὲν σημασίαν τοῦ λοιμοῦ ἀποδεικνύει τὸ γεγονός τῆς ἐπὶ μακρὸν ἀναβολῆς τῆς ἐτοίμης ἄλλως πρὸς ὑπογραφὴν συνθήκης, εἰ μὴ ἐζητεῖτο ἀπλῶς πρόφασις πρὸς ἀναβολὴν, ἕως ἐπῆσαν τὰ πράγματα, τὴν δὲ διάρκειαν τῆς νόσου βλέπομεν μακρὰν, ἀρχομένης μὲν κατ' ἄγνωστον μῆνα τοῦ 1447 μεταξὺ Ἰανουαρίου καὶ Σεπτεμβρίου (Ἰνδικτιῶνος δεκάτης), λωφασάσης δὲ μόνον μικρὸν χρόνον πρὸ τῆς 21 Ἀπριλίου 1448, ὅτε τέλος ὑπεγράφη ἡ συνθήκη. Κατὰ ταῦτα εἶχεν ἤδη συνταχθῆ ἡ συνθήκη καὶ ἦτο ἐτοίμη πρὸς ὑπογραφὴν, μόνον δ' ἡ ἡμέρα εἶχεν ἀφεθῆ ἐν κενῷ, καὶ ταῦτα μόνον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ, ἐν ᾧ ἐν τῷ λατινικῷ οὔτε κενὸν ὑπάρχει οὔτε ἀριθμὸς Ἰνδικτιῶνος σημειοῦται ἐνταῦθα. Ἀλλ' ἡ ἀναγραφὴ τῆς ἐνδεκάτης Ἰνδικτιῶνος, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου 1447, δεικνύει, ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς ὑπογράφης ἔμελλε νὰ εἴνε μία τῶν μετὰ τὴν ἡμερομηνίαν ἐκείνην. Εἰδικώτερον δὲ ὠρίζετο αὕτη κατωτέρω ὡς ἡ 19 Σεπτεμβρίου² (1447).

Εἶχε δὲ γραφῆ τὸ μὲν ἑλληνικὸν κείμενον ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ νοταρίου Γεωργίου τοῦ Γαλησιώτου, τὸ δὲ λατινικὸν διὰ χειρὸς Λεονάρδου τοῦ Κουαλέα, βασιλικῆ ἐξουσίᾳ νοταρίου καὶ τεταγμένου κριτοῦ καὶ καντζελλαρίου τοῦ Βενετοῦ βαΐλου. Καὶ ἐν ἄλλαις δὲ τῶν προγενεστέρων συνθηκῶν ἡ λατινικὴ μετάφρασις εἶχε γείνει ὑπὸ Βενετῶν, ἐν αἷς καὶ ὁ ἐκ Κρήτης Βενετὸς Βαρθολομαῖος Μαουρούτζικος ὁ γράψας τὸ λατινικὸν κείμενον τῆς συνθήκης τοῦ 1418³. Ἀλλὰ τρεῖς καὶ τὸ λατινικὸν κείμενον ἐγράφη ὑπὸ Ἑλλήνων· εἶνε δὲ οὗτοι τῷ μὲν 1324 ὁ διερμηνευτὴς Γεώργιος Καβαλλαρόπουλος⁴, τῷ δὲ 1390 ὁ

Φίλιππος Ἰζουκανδήλης¹ καὶ τῷ 1442 ὁ Φραγγούλιος Σερβόπουλος². Μαρτυρεῖται δὲ καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἔνεκα τῶν πυκνοτέρων σχέσεων πρὸς τοὺς Λατίνους ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου μάλιστα αἰῶνος προϊούσα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς λατινομάθεια, ἣς κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶνε ὁ Δημήτριος Κυδωνῆς καὶ ὁ Μάξιμος Πλανούδης καὶ ἔπειτα οὐκ ὀλίγοι τῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταναστευσάντων Ἑλλήνων λογίων, ἐν οἷς ἐξέχει ὁ Βησσαρίων. Εἶνε δὲ τὸ θέμα τοῦτο περὶ τῆς παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς λατινομαθείας ἄξιον νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τινος τῶν νεωτέρων παρ' ἡμῖν ἐρευνητῶν, καθ' ἃ πολλάκις συνεστήσαμεν εἰς τοὺς ἡμετέρους μαθητάς.

Μάρτυρες δὲ τῆς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν συνθήκης τοῦ ἔτους 1448 εἶχον ὀρισθῆ παρὰ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ Δημήτριος Παλαιολόγος ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ μέγας διερμηνευτὴς Λουκάς ὁ Νοταρᾶς, παρὰ δὲ τῶν Βενετῶν ὁ Φίλιππος Κονταρίνης, ὁ Φαβρίκιος Κορνάρος καὶ ὁ Μάρκος Μπάλμπης. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ συνθήκη ἦτο ἐτοίμη ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1447, ἡ ὑπογραφὴ αὐτῆς ἀνεβλήθη, ὡς εἶδομεν, μέχρι τῆς 21 Ἀπριλίου 1448 διὰ τὸν ἀκμάσαντα λοιμὸν, ὡς ῥητῶς ἀναγράφεται ἐν τῷ κωδικέλλῳ τῆς συνθήκης τῷ προστιθεμένῳ ἐν τέλει αὐτῆς. Κωλυθεὶς δὲ τότε νόσω τινὶ ὁ μεταξὺ τῶν μαρτύρων Δημήτριος Παλαιολόγος ὁ Καντακουζηνὸς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουμοστίκου Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου. Ὑπογράψας δὲ τότε ὁ αὐτοκράτωρ τὴν συνθήκην παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν βάϊλον, ἀποστελλάντα εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου καὶ ἀπόκειται σήμερον ταῦτοχρόνως δ' ὁ βάϊλος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον ἕτερον ἀντίγραφον, ἐσφραγισμένον διὰ κηρίνης βούλλης, φερούσης ἐπιτετυπωμένην τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Μάρκου καὶ μὴ περισωθὲν μέχρις ἡμῶν³.

¹ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βόννης σ. 341, 8. — Γεωργίου Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 203, 10.

² Ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 161, 2. Πρβλ. σ. 161, 21.

³ Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. σ. 162.

⁴ Αὐτόθι. σ. 104.

¹ Αὐτόθι σ. 148.

² Αὐτόθι σ. 213.

³ Ὁμοίᾳ κηρίνη βούλλα φέρουσιν τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν τῷ εἰς τὸν

Τῶν ἀνωτέρω μαρτύρων τοὺς μὲν Λατίνους δὲν γινώσκομεν ἄλλοθεν, μανθάνομεν δὲ μόνον ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ τῇ συνθήκῃ ἀποδιδομένου εἰς αὐτοὺς ἐπιθέτου *eūgeniōn*, ὅτι ἦσαν τῶν Βενετῶν εὐπατριδῶν. Τὸ δὲ ἄλλο περὶ αὐτῶν ἐπίθετον *φρονίμων*, οὗ καὶ ἐν ἄλλαις προγενεστέραις συνθήκαις γίνεται χρῆσις, μεταφραζόμενον ἐν τῇ λατινικῇ κειμένῳ διὰ τοῦ *sapientibus*, εἶνε πιθανῶς ἢ ἀπόδοσις τοῦ βενετικοῦ *savii*. ἠδυνάμεθα δ' ἐντεῦθεν ἴσως νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι, καθ' ἃ ἐν Βενετία ὑπῆρχεν ἡ ἀρχὴ τῶν πέντε ἐμποτῶν τοῦ ἐμπορίου (*Cinque Savii alla mercanzia*), ὑφίστατο καὶ παρὰ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει βενετικῇ παροικίᾳ ἀνάλογός τις ἀρχή, τῆς μέτοχοι ἦσαν οἱ τρεῖς Λατίνοι μάρτυρες, ἅτε τῆς συνθήκης ὡς τὸ πλεῖστον εἰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις ἀναφερομένης. Τῶν δ' Ἑλλήνων μαρτύρων γνωστότατος εἶνε ὁ Λουκάς Νοταρᾶς, ὃν ἐθανάτωσε μετὰ τῶν τέκνων ἅμα τῇ ἀλώσει ὁ Μωάμεθ Β', περὶ οὗ θέλομεν γράφει ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνομνήμονι ἰδίαν μονογραφίαν, ἐν ἣ θέλει γεῖνει λόγος καὶ περὶ τῆς κηδεστίας αὐτοῦ πρὸς τοὺς Παλαιολόγους¹. πλὴν δ' αὐτοῦ ἐχρησίμευσε κατὰ τὰνωτέρω ὡς μάρτυς Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Καντακουζηνός.

Ἄξια δὲ παρατηρήσεως πρὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν θεμάτων αὐτῆς τῆς συνθήκης εἶνε καὶ τὰ περὶ τοῦ καντζελλαρίου τοῦ Βενετοῦ βαΐλου. Καὶ ἦτο μὲν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τοιοῦτος ὁ Λεονάρδος Κουαλέας (*Qualea*)· ὅτι δὲ καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ὑπῆρχεν, ὡς εἰκὸς, τοιοῦτος, ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς μνείας τοῦ Πέτρου ντὲ Ἀρένα ὡς καντζελλαρίου τοῦ Βενετοῦ βαΐλου ἐν ἔτει 1343, ὅτε ὑπεγράφη ἡ ἐν τῇ προκειμένῳ ἐγγράφῳ μνημονευομένη ἀρχαιοτέρα συνθήκη τῆς 21

Αὐγούστου 1343 μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε'. Καὶ ὁ μὲν Ἀρένα ὁ τὰ χρέη καντζελλαρίου, ἦτοι γραμματέως, παρὰ τῷ Βενετῷ βαΐλῳ ἐκπληρῶν ἦτο συγχρόνως πρεσβύτερος τῆς ἐν Βενετία ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου καὶ νοτάριος Βενετίας. Μνημονεύεται δὲ οὗτος ὡς νοτάριος Βενετίας ἀπλῶς ἄνευ ἄλλης προσθήκης περὶ τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ταύτης· περὶ δὲ τοῦ Λεονάρδου Κουαλέα μανθάνομεν, ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου, ὅπερ περιεβάλλετο πλὴν τοῦ τοῦ καντζελλαρίου τοῦ βαΐλου, ἦτο δεδομένον εἰς αὐτὸν βασιλικῇ ἐξουσίᾳ, καθ' ἃ καὶ τῷ μὲν 1431 εἰς τὸν Νικόλαον ντὲ Μαρτινόντζιω τοῦ ποτὲ Γαλμῶτι ντὲ Φάνω¹, τῷ δὲ 1436 εἰς τὸν Νικόλαον Γιράρντον τὸν ἀπὸ Βενετίας ποτὲ Γιράρντου². Καὶ πιθανώτατον μὲν εἶνε, ὅτι οἱ τοιοῦτοι Φράγκοι νοτάριοι οἱ καὶ παρὰ τῷ Βενετῷ βαΐλῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς καντζελλάριοι λειτουργοῦντες ἐχρησίμευον πρὸς σύνταξιν συμβολαιογραφικῶν πράξεων μόνον μεταξὺ Λατίνων ἢ τὸ πολὺ μεταξὺ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων. Ἄγνωστον δὲ παραμένει, ἂν ἢ παράλειψις τῶν λέξεων βασιλικῇ ἐξουσίᾳ ἐν τῇ μνείᾳ τοῦ ἀρχαιοτέρου νοταρίου Ἀρένα εἶνε τυχαία ἢ ἐνδεικνύει, ὅτι τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα τοιοῦτοι Φράγκοι νοτάριοι ἐλειτούργουν ἄνευ τῆς ὑποχρεώσεως βασιλικῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν ᾧ ἀργότερον ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Η' ἢ καὶ πρότερον ἤδη ὑπῆρχεν ἡ ὑποχρέωσις διορισμοῦ τῶν τοιούτων νοταρίων καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκεῖνας, καθ' ἃς οἱ τοιοῦτοι νοτάριοι εἶχον ἀναγνώρισιν καὶ παρὰ τῆς Βενετίας, ὡς συμβαίνει τῷ 1448 ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ ἀπὸ Κρήτης Βαρθολομαίου Μαουρουτζίκου, νοταρίου βασιλικοῦ καὶ τῆς Βενετίας³, καὶ τῷ 1442 τοῦ Φραγγουλλίου Σερβοπούλου, βασιλικῇ καὶ δουκικῇ

αὐτοκράτορα παραδοθέντι ἀντιγράφῳ μνημονεύεται ἐν ταῖς συνθήκαις τοῦ 1406 (*Miklosich - Müller* σ. 152), τοῦ 1418 (αὐτόθι σ. 162), τοῦ 1428 (αὐτόθι σ. 172), τοῦ 1431 (αὐτόθι σ. 185), τοῦ 1436 (αὐτόθι σ. 191) καὶ τοῦ 1442 (αὐτόθι σ. 215).

¹ Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ Ἰδε Νέος Ἑλληνομνήμων τ'όμ. Δ', 1907, σ. 454 κ. ἐ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Παλαιολόγοι καὶ Πελοποννησιακὰ Τόμ. Β' ἐν τῷ Προλόγῳ.

¹ *Miklosich - Müller* ἐνθ' ἀν. σ. 185.

² Αὐτόθι σ. 194.

³ *Miklosich - Müller* ἐνθ' ἀν. σ. 162.

τῶν Βενετῶν ἐξουσία διπλοῦ νοταρίου καὶ καντζελλαρίου τοῦ βαίλου¹.

Ἀνεφέρετο δὲ ἡ συνθήκη τοῦ 1448, ἧς ἡ διάρκεια ὠρίσθη πενταετής, ὡς ἄλλως καὶ αἱ πλείσταί τῶν λοιπῶν μετὰ τῆς Βενετίας συνθηκῶν², εἰς τὸν καθορισμὸν διαφορῶν ζητημάτων καὶ ἀμοιβαίων συμφερόντων, ὧν τινὰ παρειλκύνοντο ἄλυτα ἤδη ἀπὸ προγενεστέρων χρόνων. Εἶνε δὲ ταῦτα τὰ ἐξῆς, ἅτινα διαιροῦμεν εἰς ἄρθρα, καίτοι δὲν ἀριθμοῦνται τοιαῦτα ἐν τῇ συνθήκῃ, ἧς ἀκολουθοῦμεν οὐχ ἤττον τὴν σειράν. Εἶνε δὲ σαφές, ὅτι οἰονεὶ πρὸς ἀριθμοὺς ἀντιστοιχοῦσι τὰ ἴτι, δι' ὧν ἐν τῇ συνθήκῃ γίνεται συνήθως ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὁρισμοῦ εἰς ἄλλον.

Καὶ πρῶτον μὲν ἀνανεοῦνται πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ὑπογραφῆς τῆς νέας συνθήκης συνωμολογημέναι συνθήκαι καὶ παντοῖαι ἄλλαι συμφωνίαι μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Βενετίας.

Δεύτερον δὲ συμφωνεῖται, ὅπως, ἀναγνωριζομένων τῶν τέως συμπεφωνημένων περὶ ἐλευθέρας παρὰ τῶν Βενετῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγορᾶς ἀκινήτων, ἦτοι οἰκιῶν, κάμπων, περιβολίων καὶ κτημάτων, οὐχ ἤττον οἱ Βενετοὶ ἀναλάβωσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ προβαίνωσι κατὰ τὴν πενταετῆ διορίαν τῆς συνθήκης εἰς νέας ἀγορᾶς, ἀπαλλασσόμενοι ἄλλως παντὸς βάρους διὰ τὰς πρότερον περιελθούσας εἰς αὐτοὺς κτήσεις. Ἡ διάταξις αὕτη σχεδὸν αὐτολεξεί παρελήφθη ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀπὸ τοῦ 1390 συνθηκῶν.

Τρίτον ὁρίζεται, ὅπως παρὰ τὸ δικαίωμα, ὅπερ πρότερον εἶχον οἱ Βενετοὶ, τοῦ ἰδρύειν ἐν Κωνσταντινουπόλει δεσπόζοντα καπηλεῖα ἐν οἷς ἐπωλεῖτο οἶνος, τοῦ λοιποῦ περιορισθῆ ὁ ἀρι-

¹ Αὐτόθι σ. 215.

² Miklosich-Müller ἐνθ' ἀν. σ. 114 κ.έ. (ἔτους 1349), σ. 121 κ.έ. (ἔτους 1357) σ. 133 κ.έ. (ἔτους 1390), σ. 144 κ.έ. (ἔτους 1406), σ. 153 κ.έ. (ἔτους 1418), σ. 163 κ.έ. (ἔτους 1423), σ. 177 κ.έ. (ἔτους 1431), σ. 186 κ.έ. (ἔτους 1436) σ. 207 κ.έ. (ἔτους 1442). Πλὴν τῶν πανταετῶν τούτων συνθηκῶν ἐξαετής μὲν ὑπῆρξεν ἡ τοῦ ἔτους 1332 (σ. 105 κ.έ.), ἐπταετής δὲ ἡ τοῦ 1342 (σ. 111 κ.έ.).

θμὸς αὐτῶν εἰς δεκαπέντε καὶ μόνον. Δίδεται δὲ ἄδεια, ὅπως ἐν τούτοις ἐπιτρέπηται ἡ πώλησις παντοῦ οἴνου κατακοπτικῶς ἐν οἱαδήποτε ποσότητι. Ἀξία δὲ σημειώσεως εἶνε ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ χρῆσις τῆς λέξεως κατακοπτικῶς, σημαίνουσῃς τὴν παρ' ἡμῖν λεγομένην λιανικὴν πώλησιν. Καὶ ἡ διάταξις αὕτη περιλαμβάνεται ἐν ἀπάσαις ταῖς προηγουμέναις ἀπὸ τοῦ 1390 συνθήκαις, αἵτινες διὰ τὸ ὁμοίωρον τῆς διατυπώσεως περιέχουσιν ὁμοίως καὶ τὴν λέξιν κατακοπτικῶς¹.

Διὰ δὲ τοῦ τετάρτου ἄρθρου τῆς συνθήκης ὠρίσθη περὶ τοῦ οἴτου, ὁμοίως κατ' ἐπανάληψιν τῶν διαλαμβανομένων ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀπὸ τοῦ 1390 συνθηκῶν, ὅτι ἔμενεν ἐλευθέρᾳ ἡ πώλησις αὐτοῦ εἰς τοὺς Βενετοὺς ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο ἐκ τοῦ γεωργουμένου ἐν χώραις αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' εἰσῆγετο ἔξωθεν. Πρώτη δὲ τῶν σωζομένων συνθηκῶν, εἰς ἣν συμπεριελήφθη διάταξις περὶ ἐξωνήσεως οἴτου ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ἦτο ἡ ὁμολογηθεῖσα τῇ 8 Ἰουνίου 1265 ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάκτησιν τῆς τέως ὑπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένης Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε καὶ ἄλλα σπουδαῖα ζητήματα ἐκανονίσθησαν μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Βενετίας. Εἶχε δὲ ἡ διάταξις ἐκείνη, ἣτις εἶνε ἀφ' ἐκυτῆς σαφῆς καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνείας, ὧδε: "Ἴνα ἔχωσιν οἱ Βενετικοὶ ἄδειαν ἐξωνεῖσθαι οἶτον ἀπὸ τῆς χώρας τῆς βασιλείας μου καὶ διακομίζειν αὐτὸν ἐνθα θέλουσι παρῆξ (γρ. πάρεξ;) τῶν χωρῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς βασιλείας μου· ὅταν δὲ πωλῆται ὁ οἶτος ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ κεντηνάριον ἐπέκεινα τῶν πενήκοντα ὑπερπύργων, οὐ μὴν ἐξωνῶνται αὐτόν". Ἰδρύτερον δὲ διετάχθησαν τὰ τῆς ὑπὸ Βενετῶν πωλήσεως οἴτου τῇ 19 Μαρτίου 1277 διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὁμολογηθείσης συνθήκης, ἐν ἣ ὠρίσθησαν τὰ ἐξῆς: "Ἴνα ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας οἱ Βενετικοὶ

¹ Miklosich-Müller ἐνθ' ἀν. σ. 137, 146, 156, 166, 179, 188, 209.

² Miklosich-Müller ἐνθ' ἀν. σ. 81.

ἐξωνεῖσθαι σῖτον καὶ ἐκβάλλειν αὐτὸν ἔξω τῆς χώρας τῆς βασιλείας ἡμῶν μετὰ καραβίων αὐτῶν ἢ ξύλων ἢ ἄλλων ξενικῶν, καὶ ἐνθα ἂν θελήσωσιν ἀποκομίζειν τὸν τοιοῦτον σῖτον, ἄνευ τῶν χωρῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς βασιλείας ἡμῶν, ὅταν τὰ ἑκατὸν μῶδια τοῦ σίτου διαπωλῶνται εἰς ὑπέρπυρα ἑκατὸν ἢ καὶ ἔλαττον. Ἐὰν δὲ ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν ὑπερπύρων διαπωλῶνται, οὐ μὴ ἔχωσιν ἄδειαν ἐκβάλλειν σῖτον ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς βασιλείας ἡμῶν ἄνευ προτροπῶν τῆς βασιλείας ἡμῶν· ἐὰν δὲ ἐπαυξηθῇ ὁ μῶδιος, ἵνα ἢ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐπαυξήσεως. Ὁμοίως δὲ ἵνα ἐὰν τις Βενέτικος ἢ Βενέτικοι ἔλθωσιν ἀπὸ τῆς μεγάλης θαλάσσης (ἦτοι τοῦ Εὐξείνου πόντου) μετὰ καραβίου ἢ ξύλου, τὸ μὲν Βενετίκου ἢ ξένου, μετὰ σίτου ἢ ἄλλου γεννήματος, δύνωνται ἀπέρχεσθαι μετὰ τοῦ τοιοῦτου ξύλου αὐτῶν ἢ ξένου καὶ σίτου ἢ ἄλλου γεννήματος ἐλευθέρως καὶ ἄνευ ἀντιλογίας τινὸς τῆς βασιλείας ἡμῶν ἢ τινὸς προσώπου δικαίῳ τῆς βασιλείας ἡμῶν¹. Ἐν δὲ τῇ συνθήκῃ τοῦ Ὀκτωβρίου 1324 ἐπὶ Ἀνδρονίκου Α΄ Παλαιολόγου ὠρίζοντο τὰ ἑξῆς: "Ἐτι ἵνα πάντες οἱ Βενέτικοι καὶ οἱ ὡς Βενέτικοι κρατούμενοι καὶ καταλογιζόμενοι ὡς Βενέτικοι ἔχωσιν ἄδειαν καὶ ἐλευθερίαν ἐκβάλλειν, δοκιμάζειν, ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς χώρας τῆς ἡμετέρας βασιλείας κέγχρον, φάβα, κριθὴν καὶ πᾶν ἄλλο γέννημα καὶ ὄσπριον, ἄνευ τοῦ σίτου τοῦ γεωργουμένου ἐν τῇ χώρᾳ τῆς βασιλείας μου, καθὼς διαλαμβάνεται ἐν ταῖς πρώην γενουῖαις τρέβαις...". Τέλος δ' ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ 1390 καὶ ἑξῆς συνθήκαις διατυπώθησαν τὰ περὶ τῆς πωλήσεως τοῦ σίτου ὡς καὶ ἐν τῇ τοῦ 1448, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος ἐνταῦθα. Συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας ταύτας ἀπανταχοῦ μὲν τοῦ κράτους εἶχον οἱ Βενετοὶ τὸ δικαίωμα νὰ πωλῶσι σῖτον ἐκ τοῦ ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει γεωρ-

¹ Αὐτόθι σ. 92.

² Αὐτόθι σ. 101.

γουμένου ἐλευθέρως ὅπου δὲν ὑπῆρχε προσφόριον, ἀλλ' ἠδύναντο νὰ πωλῶσι καὶ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ προσφορίου, πληρόντες τὸ νόμιμον τέλος (κομμέρκιον). Ἀλλ' ἂν τις Ἑλληὴν ἤθελε νὰ πωλήσῃ σῖτον ὅπου ὁ Βενέτικος πωλεῖ ἔξω προσφορίου, τότε ὁ Βενετὸς κομμέρκιον οὐκ ἀποφλήσει διὰ τὸ ἐλευθέρως δύνασθαι πωλεῖν. Παρελήφθησαν δὲ καὶ ταῦτα ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ 1390 προγενεστέρων συνθηκῶν, ὁμοίως διατετυπωμένα, διὸ καὶ ἐν ἐκείναις εὐρίσκομεν τὴν λέξιν προσφόριον¹. Τὴν λέξιν ταύτην τὸ πρῶτον ἐν ταῖς συνθήκαις ταύταις εὐρίσκομεν ἀσφαλῶς. Καὶ ἀπαντῶσι μὲν ἐν τῇ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου γραφέντι βίβῳ τοῦ ἀγίου Σάβα, ὅσον ἐξέδωκεν ὁ Ἰωάννης Βαπτιστῆς Κοτελέριος ἐκ τοῦ Κολθερτινοῦ κώδικος 4461, τοῦ σήμερον φέροντος τὸν ἀριθμὸν ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων 1609, αἱ λέξεις πέμπει ὁ κυρονάρχης κειμήλιον ἢ ἱμάτιον διὰ τοῦ προσφορίου², ἀλλ' εἶπε καταφανές, ὅτι ἡ λέξις προσφορίου δὲν ἔχει ἐνταῦθα ὀρθῶς, καθ' ἃ δὲ βλέπομεν ἐν τῇ ἡφ τῆς ἐκδόσεως διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Λεοκτοῦ Ἀλλατίου εἰς προσφοραρίου, καὶ ἐν τῇ ἀπέναντι τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου λατινικῇ μεταφράσει ἐγράφη per oblationarium vel procuratorem. Τίς δ' ἡ σημασία τῆς λέξεως προσφόριον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνθήκῃ γίνεται δῆλον ἐκ τε τοῦ ἐτύμου αὐτῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς συνθήκης ἐν ἣ ἀπαντᾷ. Καὶ δὴ εἶπε σύνθετος ἐκ τῆς προθέσεως πρὸς καὶ τοῦ φόρος ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀγορᾶς ἐκ τοῦ λατινικοῦ forum, καὶ σημαίνει πιθανῶς μικρὰν ἀγορὰν ἢ δεῖγμα δίκην παραρτήματός τινος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φόρων, ἀδηλον τίνος, ἢ καὶ τῶν ἐν ἄλλαις πόλεσι τοῦ κράτους ἢ καὶ ἴδιον τόπον πρὸς ἔκθεσιν καὶ πώλησιν σίτου. Καὶ ἡ λέξις δὲ Raiba, ἧς γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς ἀντιστοιχείοις χω-

¹ Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. ἐν αἰς σελίσαι καὶ ἡ λέξις κατακοπτικῶς. Ἴδε ἀνωτέρω σ. 183 σημ. 1.

² Joh. Bapt. Cotelerius Ecclesiae Graecae Monumenta. Ἐν Παρισίοις 1686. Τόμ. Γ' σ. 823.

ρίοις τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῆς συνθήκης, ἐρμηνεύεται ἐν τῇ μόνῃ ἄλλῃ χωρίῳ, ἐξ οὗ ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστὴ, κειμένου τινὸς τοῦ 1526 σ. 53 τῆς Σαόνας ἢ Σοβάνας, ἐν τῇ ἰταλικῇ ἐπαρχίᾳ Grosseto, διὰ τῶν λέξεων *ad transeundum per quamdam partem, per quam molendinarii Saoniae portant grana ad molendum. Καὶ κατωτέρω an fori frumentarii nomen ἐρωτᾷ ὁ Ducange*¹.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εἶνε σαφῆ ἐν τοῖς διατασσομένοις ὑπὸ τῆς συνθήκης. Ἀμφίβολα δὲ πως μένουσι μόνον τὰ περὶ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν ἐπώλει τις Ἑλληνα σίτον ἔξω προσφορίου ὅπου καὶ Βενετὸς κάπηλος. Ὅποια δὲ τέλος τὰ ὅρια τοῦ προσφορίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, περὶ ὧν ὑπῆρχον διαφοραὶ μεταξὺ τῆς βυζαντιανῆς βασιλείας καὶ τῆς Βενετίας, δὲν γινώσκομεν, ἅτε ἀγνοοῦντες τὸν τε τόπον αὐτῶν καὶ τὰ ἀρχῆθεν εἰωθότα, εἰς ἃ ἀναφέρεται ἡ συνθήκη. Καὶ ὁ μὲν περιορισμὸς τῆς ὑπὸ Βενετῶν πωλήσεως σίτου μόνον ἔξωθεν εἰσαγομένου λόγον ἔχει βεβαίως τὴν προστασίαν τῶν ἐχόντων σιτοφόρους ἀγρούς ἐν τῇ κρᾷτει, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πολλοῦ λόγου ἄξιον ἦτο τὸ διδόμενον εἰς τοὺς Βενετοὺς δικαίωμα τῆς ἀτελείας τοῦ ἔξωθεν εἰσαγομένου. Πράγματι ἀπὸ μακρῶν ἤδη ἐτῶν οὐκ ἕλλιος ἦτο ὁ τοιοῦτος σίτος, καὶ οὐ μικρὸν διεξήγαστο μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ ἐμπόριον σιτηρῶν παρὰ Βενετῶν, ἀλλὰ καὶ Γενουησιῶν, μεταφερόντων ὀημητριακοὺς καρποὺς καὶ ἰδίως σίτον ἐκ τε τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν λιμένων τοῦ Εὐξείνου, ἰδίως δὲ τοῦ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως Λυκόστομιου, τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Μογκάστρου, τοῦ σημερινοῦ "Ακκερμαν". Ἐπι δὲ μείζων ἦτο, ὡς εἰκόσ, ἡ εἰσαγωγή σίτου ἔξωθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς λοιπὰς ὀλίγας κτήσεις τοῦ τὰ μέγιστα ἠλαττωμένου τὴν ἔκτασιν βυζαντιανοῦ κράτους ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου Η'. Ὅπό-

σον δ' αἰσθητὴ ἦτο εἰς τοὺς Βενετοὺς ἡ πληρωμὴ τελῶν διὰ τὴν τοιαύτην εἰσαγωγὴν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1320 παραπόνων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετοῦ βαίλου ἐπὶ τῷ τέλει, ὅπερ τότε ἐπεβάλλετο ἐν αὐτῇ εἰς τοὺς Ἑλληνας τοὺς ἀγοράζοντας παρὰ Βενετῶν εἰσκομιζόντων σιτηρὰ ἐκ τοῦ Εὐξείνου πόντου¹. Κατὰ ταῦτα ἰδιάζον εὐεργέτημα τῶν Βενετῶν ἐμπόρων ἀπετέλει ἡ διὰ τῆς προκειμένης συνθήκης ὀριστικῶς ἐπιτευχθεῖσα ἀτέλεια καὶ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου τοῦ σίτου.

Τὸ δὲ πέμπτον ἄρθρον τῆς συνθήκης ἀναφέρεται εἰς τοὺς Βενετοὺς τοὺς ἐγγραφέντας εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπηκόους παρὰ τὸν τύπον τῶν πρότερον γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθηκῶν. Περὶ τούτων ὠρίσθη, ὅτι θέλουσι θεωρηθῆ ἑπανερχόμενοι εἰς τὴν βενετικὴν ὑπηκοότητα. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἄρθρον, ἐπαναλαμβανόμενον ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ τοῦ 1390 συνθηκῶν, δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ διαλευκάνωμεν, στερούμενοι τῶν ἀναγκαίων στοιχείων καὶ μὴ εὐρίσκοντες μνείαν τοῦ ζητήματος τούτου ἐν ταῖς σωζομέναις πρὸ τοῦ ἔτους ἐκεῖνου συνθήκαις.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τῶν ἀμέσως ἔπειτα ἐπακολουθούτων ἄρθρων, τοῦ ἔκτου, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ἐξωτερικῶν κρασίων, καὶ τοῦ ἐβδόμου, ἐν ᾧ γίνεται, οὐκ οἶδαμεν διὰ τίνα λόγον, καὶ πάλιν λόγος περὶ σίτου. Ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ λεχθῆ, ὅτι καὶ ταῦτα τὰ ἄρθρα παρουσιάζονται ἤδη ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ 1390 συνθήκαις καὶ ὅτι, καθ' ἃ τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν, οὕτω καὶ ἡ οἴνεμπορία τῶν Βενετῶν ἦτο ἀξία λόγου. Οὕτως ἐξῆγον μὲν οἴνους ἐκ Τύρου μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας², μεγάλη δ' ἡ γινομένη ἐξαγωγή τοῦ ἀπὸ μακροῦ χρόνου πολυθρυλήτου οἴνου τῆς Κύπρου³ καὶ τοῦ τῆς Κρήτης, ὃν οἱ Βενετοὶ ἐξῆγον ἐξ αὐτῆς ἀτελεῖ, καθ' ἃ καὶ τὰ λοιπὰ

¹ Glossarium mediae et infimae Latinitatis Τόμ. Ε' σ. 578 ἐν λ. *Raiba*.

² Heyd Geschichte des Levantehandels im Mittelalter. Ἐν Στουτγάρδῃ. 1879. Τόμ. Α' σ. 583. Τόμ. Β' σ. 179.

¹ Heyd ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 579 σημ. Β.

² Heyd ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 465.

³ Heyd ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 10.

προϊόντα τῆς νήσου¹. Ἀλλὰ μάλιστα ἐκτεταμένον ἦτο τὸ ἐμπόριον τοῦ οἴνου τῆς Μονεμβασίας.

Τὸ ὄγδοον ἄρθρον, περιλαμβανόμενον καὶ τοῦτο ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀπὸ τοῦ 1390 συνθήκαις, σκοπὸν ἔχει τὴν ἀμοιβαίαν μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βενετίας ἀποκατάστασιν τῶν οἰωνδῆποτε πρὸς τὸ ἀστικὸν δίκαιον σχετιζομένων παραβάσεων (καινοουργήματα, ἀπρσπερήσεις, ἀδικίας, προσκρούματα καὶ ζημίας) ἐν τῷ καιρῷ καὶ ἀπὸ καιροῦ τῶν τελευταίων τρεβῶν (*tre-guae*) τῶν γενομένων ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ μετὰ ταῦτα ἐναντίως τοῦ τύπου τῶν τρεβῶν. Εἶνε δ' αἱ τελευταῖαι αὗται συνθήκαι, εἰς ἃς καὶ ἄλλως ἀναφέρεται ἡ προκειμένη, αἱ ὁμολογηθεῖσαι ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τῆς μακαρίας καὶ ὁσιωτάτης μνήμης κυροῦ Ἀνδρονίκου ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου τοῦ θεοῦ τῆς βασιλείας μου². Εἶνε δ' οὗτος ὁ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Γ' καὶ ἀδελφὸς τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Μανουήλ, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰωάννου Η'. Κατὰ ταῦτα ἡ περὶ οὗ ὁ λόγος συνθήκη ὁμολογήθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1376 καὶ 1379, καθ' ἃ ἤρξεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν σώζεται.

Ἐν τῷ ἐνάτῳ ἄρθρῳ ἀναγνωρίζονται παλαιότερα χρέη τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὴν Βενετιαν. Εἶνε δὲ ταῦτα α') χρέος νομισμάτων, ἦτοι ὑπερπύρων, χιλιάδων δεκαεπτὰ καὶ ἑκατὸν ἐξήκοντα τριῶν β') χρέος δουκᾶτων χρυσῶν τριάκοντα χιλιάδων μετὰ τοῦ τόκου, τῶν ζημιῶν καὶ τῶν ἐξόδων αὐτοῦ συμφώνως συμβολαίῳ συντεταγμένῳ τῇ 21 Αὐγούστου τοῦ 1343³, οὗ ἀπέναντι ἡ Βενετία εἶχεν εἰς ἐνέχυρα κόσμια τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας, ἀναγραφόμενα ἐν τῷ ῥηθέντι συμβολαίῳ γ') χρέος πεντακισχιλίων δουκᾶτων, δανεισθέντων εἰς τὴν βασιλείαν ἐν

Αἴνῳ διὰ τινος Μαρίνου Φαρέτρου (Φαλιέρου) ἐν χρόνῳ μὴ σημειουμένῳ, οὗ ἀπέναντι εἶχεν ἡ Βενετία εἰς ἐνέχυρον ἐν παλάτιον μὴ κατονομαζόμενον⁴.

Τοιαῦτα χρέη τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὴν Βενετιαν προήρχοντο τοῦτο μὲν ἐκ δανείων αὐτῆς, χορηγηθέντων ἐπὶ ὑποθήκῃ εἰς τὴν βυζαντιακὴν κυβέρνησιν, τοῦτο δ' ἐκ τῆς κεφαλαιώσεως ὑποχρεώσεων ἀναγνωρισθεισῶν ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου πρὸς πληρωμὴν ἀπαιτήσεων Βενετῶν ὑπηκόων ἐκ διαφόρων λόγων. Τοιαύτην ὀφειλὴν ἐξ ἀναγνωρίσεως ζημιῶν εὐρίσκομεν ἀναγεγραμμένην ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ 1332 (ὑπερπύρων 15.000)⁵, τῇ τοῦ 1342 (ὑπερπύρων 19.000)⁶, τῇ τοῦ 1349 (ὑπερπύρων 12.000)⁷ καὶ τῇ τοῦ ἔτους 1357 (ὑπερπύρων 28.323)⁸. Καὶ κατὰ μὲν τὰ ἔτη ἐκεῖνα ἐκυμαίνετο τὸ ἐκ τοιούτων λόγων χρέος, ἀπὸ δὲ τοῦ 1390 βλέπομεν αὐτὸ περιοριζόμενον μὲν εἰς 17.163 ὑπερπύρα, ἀλλ' ἀποβαῖνον πάγιον, καίπερ τῆς βυζαντιακῆς κυβερνήσεως ὑπισχνουμένης κατὰ τὰς ἀνανεώσεις τῶν συνθηκῶν τῶν ἐτῶν 1406, 1418, 1423, 1431, 1436 καὶ 1442 τὴν κατὰ δόσεις ἐτησίαις τρισχιλίων τετρακοσίων τριάκοντα δύο ὑπερπύρων καὶ δεκατεσσάρων καὶ ἡμίσεος κοκκίων (κερατίων) ἐντὸς πέντε ἐτῶν ἐξόφλησιν αὐτοῦ⁹. Ἡ ὑποχρέωσις δὲ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τῇ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν συνθήκῃ τοῦ 1448¹⁰. Δάνεια δὲ τῆς Βενετίας ἀνέκαθεν πάγια ὑπῆρξαν τὰ δύο ἄλλα ἀνωτέρω δηλωθέντα. Καὶ τὸ μὲν ἐπὶ ἐνεχύρῳ κοσμιῶν τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας ἐκ τριάκοντα χιλιάδων χρυσῶν δουκᾶτων δάνειον τὸ ὁμολογηθὲν τῇ 21 Αὐγούστου τοῦ 1343 ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου διὰ συμβολαίου, μὴ διασω-

¹ Heyd ἐνθ' ἀν. τόμ. Α' σ. 309.

² Ἴδε ἀνωτέρω σ. 164, 28 κ. ε.

³ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 162, 29 κ. ε.

⁴ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 163, 15 κ. ε.

⁵ Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. σ. 106.

⁶ Αὐτόθι σ. 112.

⁷ Αὐτόθι σ. 116.

⁸ Αὐτόθι σ. 122.

⁹ Αὐτόθι σ. 139, 148, 157, 167, 181, 190, 211.

¹⁰ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 160, 30 κ. ε.

θέντος δυστυχῶς μέχρις ἡμῶν, διὸ καὶ ἀγνοοῦμεν τὰ ἐν αὐτῇ ἀναγραφόμενα κειμήλια ἐκεῖνα, παρουσιάζεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ σωζομένῃ συνθήκῃ τοῦ 1357, ἔκτοτε δ' ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀναγραφή αὐτοῦ ἐν ταῖς τῶν αὐτῶν ἐτῶν καὶ τῶν 17.163 ὑπερπύρων χρέος¹. Ἐν δὲ τῶν πεντακισχιλίων χρυσῶν δουκάτων ἐμφανίζεται ὁμοίως ἐν ἀπάσαις ταῖς εἰρημέναις συνθήκαις ταῖς ἀπὸ τοῦ 1357 μέχρι καὶ τῆς τοῦ 1448, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν σωζομένην τὴν πρώτην αὐτοῦ μνημῆν, ἐν ἣ βεβαίως ἀνεγράφετο ῥητῶς τὸ χάριν αὐτοῦ ἐνυπόθηκον παλάτιον. Ἰσπεῖδὲ δὲ οὐδεμία γίνεται τοῦ δανείου τούτου μνημῆν ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ 1342², εἶνελλίαν πιθανόν, ὅτι τοῦτο ὁμολογήθη μεταξὺ τοῦ ἔτους ἐκεῖνου καὶ τοῦ 1357, ὅτε τὸ πρῶτον μνημονεύεται. Ἰῶν δύο δὲ τούτων δανείων δὲν καθορίζετο ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου καὶ ἐφεξῆς ὁμολογηθείσαις συνθήκαις χρόνος ἐξοφλήσεως, ὁμολογεῖται δὲ μόνον, ὅτι ἐπὶ τῇ ἐξοφλήσει αὐτῶν ἡ Βενετία ὤφειλε νὰ ποδώσῃ τὰ ἐν χερσὶν αὐτῆς οἰκεία ἐνέχυρα. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ πόσον ὁ ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς συνθήκης διαδεχθεῖς τὸν Ἰωάννην Η' Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, βασιλεύων τοῦ Βυζαντίου ἐν ἡμέραις ὀσημέραις πικροτέραις, ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ ἀδελφοῦ, ἀποτίνων τὰς ἐνιαυσίας δόσεις τοῦ ἐκ 17.163 ὑπερπύρων χρέους, ὅπερ τὸ Βυζάντιον ἐπὶ μακρὰ ἔτη δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξοφλήσῃ, περιοριζόμενον ἐκάστοτε εἰς τὴν ἀνανέωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1390 ὡς καὶ τῶν δύο ἐπὶ ἐνεχύρῳ παλαιῶν δανείων. Καὶ δὴ δάνειον ἐπὶ ἐνεχύρῳ κειμηλίων τοῦ στέμματος, πιθανῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ τῶν τριακοντακισχιλίων δουκάτων, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ 1448, εὐρίσκομεν ὁμοίως ἤδη ἀνανεούμενον ἐν τε ταῖς ἄλλαις συνθήκαις καὶ τῇ 1362 μετ' ἀδείας ἀπεμπολήσεως τῶν ἐνεχύρων

κειμηλίων¹, ἄρα συνομολογηθὲν ἤδη πρότερον ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ. Ἀλλὰ τὰ κειμήλια δὲν ἐπώλησεν ἡ Βενετία, καὶ βλέπομεν αὐτὴν ἀργότερον τῇ 1375 προτείνουσαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ε' τὴν παρακράτησιν τῆς Τενέδου ἀντὶ πληρωμῆς τρισχιλίων δουκάτων καὶ ἀποδόσεως τῶν ἐπὶ ἐνεχύρῳ δεδομένων κειμηλίων². Ἀλλὰ, καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι τακτικῶς ἐπληροῦντο αἱ δόσεις τῶν δανείων ἀπὸ τοῦ 1448 συνωδὰ τῇ συνθήκῃ, μόνον μέχρι τινὸς ὑπῆρξε τοῦτο δυνατὸν, ἀπλήρωτος δ' ἔμεινεν ἡ τελευταία δόσις ἕνεκα τῆς πρὸ τῆς λήξεως τῆς πενταετίας ἐπελθούσης τῇ 29 Μαΐου 1453 ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅμοίως δ' ἀμφίβολον εἶνε, ἂν τὸ πτωχὸν δημόσιον ταμεῖον τοῦ ἐκπνέοντος Βυζαντίου εὐρέθη εἰς θέσιν νὰ ἐξοφλήσῃ τὰ δύο ἄλλα δάνεια, καὶ κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον, ὅτι ἔμειναν παρὰ τοῖς Βενετοῖς τὰ ὡς ἐνέχυρα παραδεδομένα εἰς αὐτοὺς βασιρικὰ κοσμήματα, ἅτινα τίς οἶδε τίνα εἶνε τῶν ἐν Βενετίᾳ ἴσως μέχρι τοῦ νῦν ἀποκειμένων, ὡς καὶ τὸ ἀγνώστον εἰς ἡμᾶς παλάτιον, ὅπερ, ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει πιθανῶς εὐρίσκόμενον, περιήλθε βεβαίως μετὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως εἰς τὸν πορθητήν.

Ἡ δὲ κατ' ἐνιαύτην κατανομή τοῦ πρώτου ἐκ 17.163 ὑπερπύρων δανείου εἰς πέντε δόσεις, ὑπολογιζομένης πρὸς 3432 καὶ 14 $\frac{1}{2}$ κεράτια, ἀποδεικνύει μὲν, ὅτι ἡ ἀπόδοσις αὐτοῦ ὠρίσθη ἄτοκος, προκαλεῖ δὲ καὶ ἄξιον μελέτης νομισματικὸν ζήτημα. Καὶ δὴ τὸ μὲν πενταπλάσιον τῶν 3432 ὑπερπύρων ποσοῦται εἰς 17.160, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 3 ὑπέρπυρα ὠρίσθη νὰ ἐξοφλῶνται διὰ 14 $\frac{1}{2}$ κοκκίων, ἥτοι κερατίων (κατὰ τὸ λατινικὸν κείμενον *carati*), κατ' ἔτος· ἀλλὰ γινώσκομεν, ὅτι ἐν παλαιότεροις χρόνοις

¹ Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. σ. 125, 139, 148, 157, 167, 181, 190, 211. Ἔς καὶ ἀνωτέρω σ. 163, 18 κ. ε.

² Miklosich - Müller ἐνθ' ἀν. σ. 111 κ. ε.

¹ Ἀρχεῖου Βενετίας Commemoriali Τόμ. 5' φ. 378^a, 430^a.— Sindicati Τόμ. Α' φ. 91^a-β.— Misti φ. 229.— Lettere segrete φ. 173.— Ἠρβλ. Hopf Geschichte Griechenlands ἐν τῇ Allgemeine Encyclopädie τοῦ Ersch καὶ Gruber Τόμ. 86 σ. 14.

² Hopf ἐνθ' ἀν. σ. 26.

ἐν νόμισμα, ἦτοι ὑπέρπυρον, ἰσοδυνάμει πρὸς 24 κεράτια¹, καὶ κατὰ ταῦτα ἀντὶ τριῶν ὑπερπύρων ἔπρεπε νὰ πληρωθῶσι κεράτια 72, ἐν ᾧ τὸ πενταπλάσιον τοῦ 14 $\frac{1}{2}$ εἶνε 72 $\frac{1}{2}$. Τὴν μικροτάτην ἄλλως διαφορὰν ταύτην ἐπὶ πλέον ἐν τῇ ὑπολογισμῶ τῶν κερατίων κατὰ νόμισμα ὡς ἐξηγήσωσιν οἱ νομισματολόγοι².

Διὰ δὲ τοῦ δεκάτου ἄρθρου καταργοῦνται ἀμοιβαίως πᾶσαι αἱ ἐκκρεμεῖς μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βενετίας δημόσιαι ἀπαιτήσεις καὶ ῥητῶς αἱ ἀξιώσεις τῆς Βενετίας αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ θείου τοῦ Ἰωάννου ΙΓ', τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Γ' (1376-9).

Τίνα δὲ εἶνε τὰ μέλλοντα νὰ μείνωσιν ἐν μετεώρῳ περὶ τῶν ἔργων τῆς Γενέδος συμφώνως τῇ ἄρθρῳ ἐνδεκάτῃ, δὲν γίνεται ῥητῶς λόγος. Ἄλλ' ἡ λέξις ἔργων ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὅσα ἄλλοθεν γινώσκομεν περὶ τῆς ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἱστορίας τῆς Γενέδος ἀποδεικνύουσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀξιώσεως τῶν Βενετῶν, ὅπως ἐπιτραπῆ εἰς αὐτοὺς νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Γένεδον. Ἡ Γένεδος ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου αὐτῆς θέσεως παρὰ τὰ Δαρδανέλλια εἶχε καὶ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα σημασίαν οὐχὶ μικροτέραν ἐκείνης, ἣν ἔχει τὴν σήμερον. Διὸ βλέπομεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐκπτώσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τὴν νῆσον ταύτην γινομένην τὸ μῆλον τῆς ἐριδος τῶν δύο μεγάλων ναυτικῶν τῆς Ἰταλίας δυνάμεων, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης. «Ἡ Γένεδος, λέγει ὁ Heyd, μία τῶν ἐλλείγων νήσων τοῦ Αἰγαίου τῶν μεινασῶν ἐν τῇ κατοχῇ τῶν

¹ *Mullsch Griechische und römische Metrologie*. Ἐν Βερολίῳ, 1882 σ. 314 κ. ε.—*Sabatier Description générale des monnaies byzantines*. Ἐν Παρισίῳ, 1862. Τόμ. Α' σ. 54 κ. ε.—Ὅσον σχετικῶν παρὰ τῇ *Horwich Wroth Catalogue of the imperial byzantine Coins in the British Museum*. Ἐν Λονδίῳ, 1908.

² Διαφορὰν ἐν τῇ ὑπολογισμῶ τοῦ κερατίου εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ γαλλοκρατούμενῃ Κύπρῳ, ὅπου ἐφημέροσθη τὸ βυζαντιανὸν νομισματικὸν σύστημα καὶ ὅπου εὐρίσκομεν τὸ βυζαντινὸν (besant), ἦτοι ὑπέρπυρον, ἀντιστοιχοῦν πρὸς 26 κεράτια καὶ οὐχὶ 24. Ἴδε *Jorga ἐνθ' ἀν.* Τόμ. Α' σ. 80 σημ. 4.

Βυζαντινῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περιελθουσῶν πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ἀπέκτησε τότε ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἀμέσως πρὸ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ τῆς Ἀδύδου μεγάλην σημασίαν διὰ τὰ ἐμπορικὰ ἔθνη τὰ εὐρισκόμενα ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Ἰϋξαινον πόντον. Οἱ Ὀθωμανοί, ὅτε δεσπόζοντες ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν τοῦ πορθμοῦ ἐκείνου, ἠθέλησαν νὰ αποκλείσωσιν ἢ νὰ δυσχεράνωσιν εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὴν διάβασιν. Καὶ ἂν μὲν προέκειτο περὶ ἐκβιασμοῦ τοῦ στενοῦ διὰ πολεμικοῦ στόλου, ἡ Γένεδος ἦτο ἐπικαίρον ὀρμητήριον διὰ τοιοῦτον στόλον. Ἄν δ' ἐμπορικόν τι πλοῖον, διωκόμενον ὑπὸ τουρκικῶν πλοίων, ἐξήρχετο ἐκ τοῦ πορθμοῦ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, ἡ Γένεδος παρῆεν εἰς αὐτὸ γειτονικὸν ἄσυλον. Καὶ χάριν δὲ καταπτώσεως τῶν παρακτίων τουρκικῶν φρουρῶν καὶ τῶν φρουρῶν αὐτῶν καὶ διαφωτίσεως περὶ τῶν σχεδίων καὶ προθέσεων τῶν Τούρκων ἦτο καταλληλοτάτη ἡ νῆσος αὕτη¹. Διὸ βλέπομεν τὴν Βενετίαν ἐπωφελομένην κατάλληλον εὐκαιρίαν καὶ καταρθοῦσαν νὰ λάβῃ τὴν νῆσον ταύτην τῷ 1352 παρὰ τοῦ Ἰωάννου Β' Παλαιολόγου ἐπὶ ὑποθήκῃ ἀπέναντι δανείου εἴκοσι χιλιάδων δουκάτων παρασχεθέντος εἰς αὐτόν². Ἀργότερον δὲ τῷ 1369 ἐξήτησεν ἡ Βενετία παρὰ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀριστικὴν παραχώρησιν τῆς νήσου ἐπὶ ἐπιστροφῇ κειμηλίων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἅτινα εἶχεν ὡς ἐνέχυρον ἄλλου δανείου. Καὶ ἔπειτα δ' ἐπανελάβε τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς τῷ 1375, ὅτε καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἑπάρσιν τῆς βυζαντιακῆς σημαίας πρὸς τὴν βενετικὴν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ διαμνην τῶν ἐλληνικοῦ κλήρου. Ἐπὶ τούτοις δ' ὁ Ἰωάννης Β' Παλαιολόγος συνήγαγεν εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς νήσου. Ἀλλ' ἡ Γένουα ἐπὶ τοσοῦτον ἐνδιεφέρετο, ὅπως ἡ ἀντίπαλος Βενετία μὴ καταλάβῃ τὴν Γένεδον, ὥστε συνήργησε μὲν εἰς τὴν ἐκθρό-

¹ *Heyd Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*. Ἐν Στουτγάρτῃ, 1879 Τόμ. Α' σ. 566.

² *Heyd ἐνθ' ἀν.* σ. 559, 566.

νισιν τοῦ Ἰωάννου καὶ διαδοχὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Ἀνδρονίκου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περιέστη εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἐξ ἀφορμῆς τῆς Γενέδου, ἣν ἐν τῇ μεταξὺ, παραδοθεῖσαν εἰς τοὺς Βενετοὺς ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, ὠχύρωσεν ἡ Βενετία. Ἄλλ' ὅτε μεσολαβήσει τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Γ' ὡμολογήθη τῇ 8 Αὐγούστου 1381 ἐνεργεία τοῦ κόμιτος τῆς Σαβαυδίας Ἀμεδαίου Γ' ὡς διαιτητοῦ ἢ ἐν Ταυρίνῳ εἰρήνη, ἀπεφασίσθη, ὅπως ἀντὶ τῶν ἀντιδιαμαχομένων πόλεων, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης, ἡ Γενέδος παραδοθῆ εἰς οὐδετέραν τινὰ ἰταλικὴν δύναμιν. Ἄλλ' ὁ Βενετὸς ἐν τῇ νήσῳ τοποτηρητῆς ἡρνήθη νὰ παραδώσῃ αὐτήν, καὶ αὐτῇ ἡ Βενετία ἠνάγκασθη νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν νῆσον καὶ βιάσῃ τὸν τοποτηρητὴν Μουάτσον εἰς παράδοσιν τῇ 18 Ἀπριλίου 1383. Μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ ἡ Βενετία ὑπεσχέθη εἰς τὴν Γένουαν τὴν ἐντὸς ἑξ μηνῶν κατεδάφισιν ἀπάντων τῶν ἐν τῇ νήσῳ κτιρίων, ἡ δ' ἔγκαιρος ἐκτέλεσις τῆς ὑποσχέσεως ταύτης συνεπήγαγε τὸν ἐξοικισμὸν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς νήσου, ἣτις καὶ ἐξηκολούθησε μέχρις αὐτοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Ἄλλ' ἡ Βενετία δὲν ἀπέστη οὐχ ἦττον καὶ κατόπιν τοῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς Γενέδου. Ἡδῆ δὲ τῇ 1397 ὁ δόγης Πέτρος ἕμμος δῆθεν χάριν ἀμύνης τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἐσχέδιασε τὴν ἐκ νέου ὀχύρωσιν τῆς Γενέδου καὶ ἐπελήφθη περὶ αὐτῆς διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Γενούης, ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἀπέτυχε, τῆς Γενούης ἐμμενούσης εἰς τὴν τήρησιν τῆς συνθήκης¹. Ἐκτοτε δὲ δὲν ἔπαυσεν ἐπαναλαμβάνουσα ἡ Βενετία τὴν ἀπόπειραν περὶ καταλήψεως καὶ ὀχυρώσεως τῆς Γενέδου, ὡς δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ τὸ Βυζάντιον προθυμούμενον διὰ πρεσβειῶν νὰ προβῆ εἰς τοιαύτην παραχώρησιν ἀντ' ἄλλων ἀνταλλαγμάτων ἀλλὰ τὸ

¹ Heyd ἐνθ. ἀν. σ. 566-573. Πρβλ. Giuseppe Müller Documenti sulle relazioni delle città Toscane coll' Oriente Cristiano e coi Turchi. Ἐν Φλωρεντίᾳ. 1879 σ. 127, 128, 176. — Porf ἐνθ' ἀν. Τόμ. 86, σ. 27 κ.ε. — Σπυρ. Π. Λάμπρον Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Τόμ. 5' σ. 616.

ζήτημα τοῦτο ἐξηκολούθει μένον ἐκκρεμὲς διὰ διάφορα ἐμπόδια. εἰε μὲν παρὰ τοῦ Βυζαντίου, εἰε δὲ παρὰ τῆς Βενετίας προβαλλόμενα. Τοιαῦται ἀπόπειραι τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος εἶνε ἢ τοῦ ἔτους 1390¹, ἢ τοῦ 1403², ἢ τοῦ 1404 διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετοῦ βασιλέως Παύλου Γζάνε³, ἢ τοῦ 1405 διὰ τοῦ Βυζαντινοῦ πρέσβεως Ἰωάννου Μοσχόπουλου⁴, ἢ τοῦ 1406⁵, ἢ τοῦ 1412⁶, ἢ τοῦ 1431, ὅτε ἡ ἀποτυχία προήλθεν ἐξ ἀντιστάσεως τῆς Γενούης⁷. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν ἐν τούτῳ τῇ μεταξὺ τῇ 1405 διάφοροι δυνάσται, ἀλλ' ἰδίως οἱ Γατελούζοι τῆς Λέσβου καὶ τῆς Αἴνου, νὰ ὀχυρώσωσι τὴν Γενέδον, ἀλλ' ἀντέστη ἡ Βενετία⁸, ὡς καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1405, ὅτε ἠθέλε νὰ ὀχυρώσῃ τὴν νῆσον ὁ μέγας μάγιστρος τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ῥόδου⁹. Διὰ τοὺς λόγους τούτους βλέπομεν ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀπὸ τοῦ 1406 συνθήκαις μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Βενετίας ἐπαναλαμβανομένην στερεωτικῶς τὴν φράσιν *Περὶ δὲ τῶν ἔργων τῆς Γενέδου μηδεμίαν γενέσθω μνήμη*

¹ Miklosich-Müller ἐνθ' ἀν. Τόμ. Γ' σ. 135 κ. ε. — Pretelli Commemoriali della Republica di Venezia. Regesti. Ἐν Βενετίᾳ. 1886. Τόμ. Γ' σ. 207 ἀρ. 317. — Jorga Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle. Ἐν Παρισίῳ. 1898. Τόμ. Α' 1re série σ. 142.

² Senato Misti Reg. 46 φ. 73^b-75^b ἐν συσχετισμῷ πρὸς Miklosich-Müller ἐνθ' ἀν. Τόμ. Γ' σ. 135 κ. ε. — Jorga ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 136.

³ Ἐγγράφον τῆς 19 Ἰουλίου 1404 ἐν τῇ Βενετικῇ ἀρχεῖῳ ἐν τῇ τμήματι Senato Misti Reg. 46 φ. 155^a. Πρβλ. Jorga ἐνθ' ἀν. σ. 142.

⁴ Ἐγγράφον τῆς 23-31 Ἰανουαρίου 1405 ἐν τῇ Βενετικῇ ἀρχεῖῳ ἐν τῇ τμήματι Senato Misti Reg. 46 φ. 166^a. Πρβλ. Jorga ἐνθ' ἀν. σ. 146 κ. ε.

⁵ Ἐγγράφον τῆς 11 Φεβρουαρίου 1406 ἐν τῇ Βενετικῇ ἀρχεῖῳ ἐν τῇ τμήματι Senato Misti Reg. 47 φ. 32^a. Πρβλ. Jorga ἐνθ' ἀν. σ. 149.

⁶ Ἐγγράφον τῆς 22 Ἰουλίου 1412 ἐν τῇ Βενετικῇ ἀρχεῖῳ ἐν τῇ τμήματι Senato Misti Reg. 49 φ. 118^b. Πρβλ. Jorga ἐνθ' ἀν. σ. 210.

⁷ Ἐγγράφον τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1431 ἐν τῇ Δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Γενούης ἐν τῇ τμήματι Litterarum Reg. 5 φ. 100^b-101^a ἀρ. 281 Α καὶ 281 Β. Πρβλ. Jorga ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 548.

⁸ Ἐγγράφον τῆς 30 Μαρτίου 1406 ἐν τῇ Βενετικῇ ἀρχεῖῳ ἐν τῇ τμήματι Senato Secreta Reg. 3 φ. 7^b-9^b. Πρβλ. Jorga ἐνθ' ἀν. Τόμ. Α' σ. 151.

⁹ Σάββα Μνημεῖα ἐλληνικῆς ἱστορίας Τόμ. Α' σ. 11-12 ἀρ. 10

κατὰ τὸ παρὸν, ἀλλὰ μενέτωσαν οὕτως ἐν μετεώρῳ μέχρις ἂν ὁ ὠρισμένος χρόνος τῆς παρουσίας τρέβας διαμένη¹.

Τὸ δὲ δωδέκατον καὶ τελευταῖον ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς οἰωνοδῆποτε ἰδιωτικὰ χρέη Ἑλλήνων πρὸς Βενετούς ἢ τὰνάπαλιν Βενετῶν πρὸς Ἑλληνας. Αἱ τοιαῦται ἐξ οἰωνοδῆποτε συμβολαίων ἢ συμφωνιῶν ἐφειλαὶ κηρύττονται διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὡς μὴ καταργούμεναι, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω ὑφιστάμεναι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπισχνούνται ἀμοιβαίως ὅ τε αὐτοκράτωρ καὶ ὁ δευτέρου τῆς Βενετίας, ὅτι θὰ διενεργήσωσιν, ὅπως ἀποδοθῆ ἑκάστῳ πλῆρες δίκαιον.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν ἐν ὅλῳ τὰ διὰ τῆς συνθήκης συμφωνηθέντα. Ἡ δὲ βεβαίωσις αὐτῆς ἔγεινε τοῦ μὲν αὐτοκράτορος ἀφαμένου τοῦ κειμένου αὐτῆς καὶ ὁμόσαντος εἰς τὰ ἅγια τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια, εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τοῦ δὲ βαΐλου ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ δουκὸς καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς Βενετίας ποιήσαντος ταῦτά. Ἐκότερος δὲ τῶν συμβαλλομένων ἐκράτησεν ἐν ἀντίγραφον τῆς συνθήκης. Καὶ τὸ μὲν εἰς τὸν βαΐλον παραδοθὲν, ὅπερ εἶνε αὐτὸ τὸ διασωθὲν ἐν τῇ ἀρχείῳ τῆς Βενετίας, ἐκυρώθη, καθ' ὃ εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω, διὰ τῆς χρυσῆς βούλλης καὶ τῆς ἐρυθρᾶς ὑπογραφῆς τοῦ Ἰωάννου Η', τὸ δὲ κρατηθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπερ καὶ δὲν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς, ἔφερεν ἀπηρωρημένην κηρίνην βοῦλλαν μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Μάρκου².

Τέλος σημειωτέον, ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν κείμενον ἔχει, καθ' ὃ δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐν τέλει πλείστων ὄσων στίχων, ἐν ᾧ ἢ καὶ πλείονα, τὸ δὲ λατινικὸν κενὰ ἢ ἐπικύρτους γραμμᾶς ἢ εὐθείας γραμμᾶς ἐν παρεκτάσει μικρᾶ τοῦ τελευταίου ἐν τῷ στίχῳ καὶ πρὸ τοῦ πέρας αὐτοῦ γεγραμμένου γράμματος. Σκοπὸς δὲ τῶν τοιούτων ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ λατι-

νικῇ κειμένῳ ἐπενθηκῶν ἦτο τὸ νὰ κατορθωθῆ, ὅπως ἕκαστος στίχος τοῦ κειμένου ἀνταποκρίνηται κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβῶς εἰς τὸ ἑτερόγλωσσον κείμενον. Οὕτω δὲ πράγματι ἐν τῇ πρωτοτύπῳ τὰ δύο κείμενα περατοῦνται ὁμοῦ ἀντιστοιχίως, τοῦθ' ὅπερ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκδόσει δὲν ἐπετεύχθη τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς πυκνοτέρας καὶ πλείονα κατὰ ταῦτα γράμματα ἐν ἑκάστῳ στίχῳ περιεχούσης γραφῆς τοῦ πρωτοτύπου ἑλληνικοῦ κειμένου, τοῦτο δ' ἕνεκα τῆς παραλείψεως τῶν μὴ δυναμένων νὰποδοθῶσι τυπογραφικῶς σημείων, ὧν γίνεται χρῆσις πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τέλει τῶν στίχων κενῶν λατινικοῦ κειμένου.

¹ Miklosich - Müller ἐν 0' ἀν. σ. 150, 160, 170, 183, 213, 222. Ἴδε ἀνωτέρω σ. 165, 34 κ. ε.

² Ἴδε ἀνωτέρω σ. 169, 23.

ΔΙΑΘΗΚΗ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΛΑΤΡΗΝΟΥ

Πρῶτος ὁ ἱερολογιώτατος Βολλανδιστής κ. Ἰππόλυτος Delehaye ἐξέδωκεν ἐκ κωδίκων ἐξ ἐν τοῖς Analecta Bollandiana Τόμ. ΙΑ' (1802) σ. 19 - 74 καὶ 136 - 181 τὸν βίον Παύλου τοῦ νέου τοῦ ἐν τῷ Λάτρῳ, κατέχοντα ἐπιφανῆ θέσιν ἐν τοῖς Λατρηνοῖς μνημείοις. Εἶτα δὲ καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἠξίωσε δευτέρων φροντίδων τὸν αὐτὸν βίον ἐκ κωδίκων ἑνδεκα ἐν ἔλφ¹ ἐν τῇ περὶ τοῦ Λάτρου ὄρους συγγραφῇ τοῦ κ. Θεοδώρου Wiegand². Πλὴν δὲ τοῦ βίου τούτου ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον καὶ «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς καὶ θαυμάτων διήγησις εἰς τὸν ὄσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Παῦλον τὸν ἐν τῷ Λάτρῳ» ἐκ τοῦ μόνου περιλαμβάνοντος αὐτὸν κώδικος Vaticanus graecus 704, γεγραμμένου τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα³, ὃν ἐγίνωσκεν ἤδη πρότερον ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ὁ Λέων Ἀλλάδιος⁴. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ περιλαμβάνεται καὶ ἡ διαθήκη τοῦ ὄσιου⁵. Ἀλλ' ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 27 κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ κ. Ἀλεξίου Κολουβά, γεγραμμένῳ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, περιέχεται ἐκ φ. 199^a - 201^a ἡ αὐτὴ διαθήκη ἄλλως διατετυπωμένη καὶ ἐκτενεστέρα καὶ περατουμένη διὰ δύο στίχων μὴ συμπεριλαμβανομένων ἐν τῷ ἐκδεδομένῳ κειμένῳ τοῦ Λόγου. Φέρει δ' ἡ διαθήκη αὕτη ἐν τῷ κώδικι Κολουβά τὴν

ἐπιγραφὴν «Ἡ τελευταία νομοθεσία καὶ διαθήκη τοῦ ὄσιου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Παύλου, παρεκβληθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ μονῇ κειμένου βιβλίου, ἐν ᾗ τὰ περὶ αὐτοῦ πλατύτερον τε καὶ σαφέστερον καθιστόρηται καὶ ἀρχεται οὕτως». Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ὄσιου Παύλου ἐβρουθείσῃ μονῇ ὑπῆρξε κώδιξ, εἰ μὴ τι ἄλλο τοῦλάχιστον τὸν ἐγκωμιαστικὸν περὶ αὐτοῦ λόγον, οὗ νῦν εἰς καὶ μόνον σώζεται κώδιξ, ὁ ἀνωτέρῳ μνημονευθεὶς Βατικανικὸς, περιέχων ἐκτενεστέρον καὶ ἄλλως διατετυπωμένον ἢ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ πατρὸς Delehaye. Διὸ ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον τὴν ἐνταῦθα ἐκδοσὶν τῆς ἐκεῖθεν παραληφθείσης ἐκτενεστέρας διαθήκης ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ πολύτιμος δημοσίευσίς τοῦ κ. Wiegand παρέσχεν ἀφορμὴν πρὸς νέας μελέτας περὶ τῶν μονῶν τοῦ ὄρους Λάτρους¹.

Οἴδατε, ἀδελφοί μου ἀγαπίτοι καὶ πατέρες, ὅτι τὸ μοναδικὸν σχῆμα ὑψηλὸν ἐστὶ καὶ ἐπιρριμένον καὶ ἀγγελικὸν καθαρτικὸν τε πάσης ἡμαρτίας διὰ τελείας ἐπιούσεως. Ἐντεῦθεν οἱ τῆς μοναδικῆς φιλοσοφίας κορυφαῖοι καὶ ἠγεμόνες ἅγιοι πατέρες ἐκ τῶν ἀθλίων καὶ ἀγίωνων ὧν ἐτέλεσαν καὶ τὰς νομοθεσίας ἁρμοζούσας ταῖς πράγμασι⁸ πρὸς βεβαίωσιν ἡμῶν καὶ μάθησιν ἔθεντο. Ἡμεῖς δὲ καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις ἐγγεγραμμένας ἔχοντες, μικρὰ τῆς ἐργασίας φροντίζομεν, ὧν πρῶτος εἶμι ἐγώ. Ἀλλὰ μηδεὶς εἰς τὴν ἐμὴν ἀφορμὴν βλάβην καὶ ἀμέλειαν καταπεφρονημένως καὶ ἡμελημένως τὸν τῆς ζωῆς αὐ-¹⁰ τοῦ χρόνον διικτελέσῃ, μηδὲ πάλιν εἶπῃ τὸ Ἰατρέ, θεράπευτον σεαυτόν. Εἰ γὰρ καὶ ἐμυτοῦ ἐπιλέλησμαι, ἀλλ' ὑμᾶς οὐ βούλομαι ἀστοχῆσαι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἦτόνουν, ἵνα μήτε ὑμεῖς ἐχῆτε πρόφασιν δεῖθῃν ὡς μὴ δεθέντος ὑμῖν τύπου διαταγῆς, μήτε οἱ μεθ' ὑμᾶς ἐρχόμενοι ἔχωσι λέγειν, ὅτι, εἰ εὔρομεν ἐγγράφως, ἐφυλάξομεν ἂν,¹⁵ πρὸς ταῦτα οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ εἶπειν ἢ νομοθετῆσαι βούλομαι, ἀλλ' ἅπερ ἐκ τῶν ἀγίων γραφῶν καὶ τῶν θεοφόρων πατέρων, εἶτι δὲ ἐκ

¹ Εἰς τοὺς κώδικας τούτους προστίθεται νῦν δωδέκατος ὁ ὑπ' ἀρ. 27 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ κ. Ἀλεξίου Κολουβά ἐν φ. 160^a - 198^b, οὗ ἀξίον λόγου θὰ ἦτο ἡ ἀντιβολή. Ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ΙΒ' σ. 112 ἀρ. 4.

² Der Latmos. Ἐν Βερολίῳ. 1913 σ. 98 - 101, 105 - 135. Ἴδε καὶ Νέου

³ Περὶ Theodor Wiegand ἐνθ' ἀν. σ. 101 - 2, 136 - 157.

⁴ Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ΙΑ' σ. 328 κ. ε.

⁵ Αὐτόθι: σ. 152, 5 - 153, 26.

8. πρῶτος εἶμι 10 (καὶ κατωτέρω) μηδέ

¹ Ἴδε καὶ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. ΙΒ' σ. 401 κ. ε.

τοῦ ὁσίου καὶ δικαίου πατρὸς ἡμῶν Πέτρου δεδιδάχθαι, ταῦτα καὶ διατίθημι ὑμῖν.

Παραγγέλλω οὖν ὑμᾶς, ὦ τέκνα, καὶ ἀσφαλιζόμενοι καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀνατίθημι, πρὸ πάντων, μετὰ πάντων καὶ διὰ πάντων ἀνευδοκίᾳ-
 5 στως καὶ ἀσυλλογίστως πιστεύειν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ἰσοκρατίαν Τριάδα, καθὼς βε-
 ὠπίσμεθα καὶ ἀναγεγεννημέθα καὶ τετελειώμεθα. || θεὸν τὸν πα-
 τέρα ὁμολογεῖν, θεὸν τὸν υἱόν, θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ τρία
 10 διὰ τὸ ὁμοούσιον, εἰ καὶ διήρηται διὰ τὸ ἕτεροῦπόστατον αὐθίς τε
 ὁμολογεῖν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,
 διὰ φιλανθρωπίαν ἄμετρον ἐν σαρκὶ ἐληλυθῆναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ
 καθ' ἡμᾶς γένους, δηλονότι ἐκ τῆς ἀγίας καὶ παναμώμου Θεοτόκου
 τὴν σάρκα ἀνειληφότα δίχα σποράς ἀνθρωπίνης καὶ ἐκ γαστρὸς αὐ-
 15 τῆς γεγεννημένον, διπλαῖον τε ὄντα τὸν αὐτὸν, ὅλον τέλειον τῆς θεό-
 τητι καὶ ὅλον τέλειον τῆς ἀνθρωπότητι, καθὼς καταλλήλως ἔδρασε τὰ
 τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πρὸς τούτοις ἀποστρέψασθαι πᾶσαν αἰρε-
 τικῆς μεθοδείας πλάνην, ἐπομένους ταῖς ἀγίαις καὶ οἰκουμένικαῖς συν-
 20 ὁδοῖς καὶ ταῖς τῶν προωδευκότων ἀγίων πατέρων διδαχαιαῖς, κα-
 θὼς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης ἢ καθολικῆς ἐκκλησίας
 παράλαβε καὶ φυλάσσει προσέργεσθαι δὲ καὶ τοῖς ἀγίοις καὶ ἀχράν-
 τοις μυστηρίοις, ὡς ἀληθῶς καὶ κυρίως τοῦ θεοῦ καὶ ζωοποιοῦ σώ-
 ματός τε καὶ αἵματος τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταληφο-
 25 μένους προσκυνεῖν τε καὶ ἀποδέχεσθαι τῆς ἱερᾶς καὶ σεπτᾶς εἰκόνας
 τοῦ τε κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων,
 προφητῶν καὶ μαρτύρων καὶ πάντων ὁσίων καὶ δικαίων καὶ μηδὲν
 τούτων ἡγεῖσθαι τιμιώτερον ἢ σεβασμιώτερον, εἰ καὶ μάχαιρα καὶ
 πῦρ καὶ ἕτερα κολαστήρια πρόκεινται καὶ ἀπειλοῦσιν ἡμῖν ἢ γὰρ
 30 τιμὴ τῆς εἰκόνας ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἐπανάγεται, ὡς φησὶν ὁ μέγας
 Βασίλειος τούτων τε τὰς προδείξας ἐξατείσθαι ὡς ἰλεωποιουμένους
 τὸ θεῖον. Ἔτι μὲν τὰς ἐτησίους καὶ δεσποτικὰς ἑορτὰς τιμᾶν τε καὶ
 σχολάζειν ἀπὸ παντὸς ἔργου μέχρι καὶ οἰκτροῦ πράγματος, ὁμοίως
 καὶ τὴν ἀγίαν καὶ ἀναστάσιμον ἡμέραν, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀγία Κυριακή,
 οὐ τὴν κατ' ἐνικυτὸν εὕρισκομένην μίαν καὶ μόνην λέγω, || ἀλλὰ τὰς
 35 κατ' ἑβδομάδα ἀπαντώσας, καὶ ταύτας σχολάζειν ἀπαραβάτως, ὡς

ὑπὸ θεοῦ τιμημένους. Ταῦτα γὰρ καὶ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ἡ
 ἐβδόμη, φησὶν, ἡμέρα, κλητὴ ἀγία ἐστὶ ὑμῖν πᾶν ἔργον λατρευ-
 τὸν οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ πλὴν ὅσα ποιηθήσεται πάσῃ ψυχῇ. Ἐἰ
 οὖν ὁ νόμος ταῦτα εἶπε, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς, ἀδελφοί, οἱ ἐν χάριτι
 δικαιωθέντες ὀφείλομεν πλεῖον ἐκείνων περισσεύειν κατὰ τὴν θεῖαν ἰ-
 5 φωνήν. Δεῖ οὖν ὑμᾶς, ὦ τέκνα, μήτε ξύλα κόπτειν, μήτε ξυλοφορεῖν
 μήτε ἄλλο τι μικρὸν ἢ μέγα ἔργον ποιεῖν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀγίας Κυ-
 ριακῆς, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ὀνειδιστικῶς ἀκούσωμεν τὸ Οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ
 ἱερῷ τὸ Σάββατον βεβήλοισι καὶ τὰ ἑξῆς, ὅσα δὲ κατὰ ψυχὴν φέρει
 τὸ κέρδος ταῦτα πληροῦν, τουτέστι προσευχὴν, ἀνάγνωσιν, ψαλμω- 10
 δίαν, εὐποιαν καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα εἰς τὸν ἕτω διαβαίνοντα ἀνθρώπων
 τῶν ἔξω ἐλευθεροῖ περιστάσεων. Ἔτι καὶ τὰς νηστείας τῆς μεγάλης
 καὶ ἀγίας Τεσσαρακοστῆς φυλάττειν ξηροφαγοῦντας καὶ μήτε ἔλαιον,
 μήτε ὀψάριον δαπανᾶσθαι μέχρι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς ὑπερρίας
 Θεοτόκου καὶ μόνον καὶ πάλιν φυλάττειν ἕως τοῦ ἀγίου Πάσχα, εἰ 15
 μή τι μικρὸν μεταλαμβάνειν οἴνου Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, καὶ τοῦτο
 δι' ἀσθένειαν σώματος. Μηδὲ ἔχειν τινὰ ἐξουσίαν ἀπέργεσθαι εἰς δια-
 κονίαν ἔξω τῆς μονῆς ἕως τῆς νέας Τρίτης τοῦ ἀγίου Πάσχα, ἀλλὰ
 καθέζεσθαι ἕκαστον εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ καὶ, κραύοντος τοῦ ξύλου,
 συνάγεσθαι σπουδαίως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπιμελῶς καὶ προσεχῶς 20
 ἐπιτελεῖν τὸν Ὅρθρον, τὰς Ὁρας τὸ τε Λυχνικὸν καὶ τὸ Ἀπόδειπνον
 μετὰ τῶν προστεταγμένων στιχολογιῶν καὶ πάλιν ἡσύχως ἐπαναχω-
 ρεῖν εἰς τὰ κελλία καὶ τῆς συνήθους ἐπιμελεῖσθαι ἀκολουθίας. Εἰ τις
 δὲ παραβῆ τὰ προστεταγμένα, εἰ μὲν κατὰ ἀγνοίαν ἢ ἀνάγκης κατ-
 25 επειγούσης, τοῖς || ἀρμόζουσι παρὰ τοῦ προεστῶτος καθυποδαλλέσθω 25 φ. 2006
 ἐπιτιμίαις, εἰ δὲ κατὰ περιφρόνησιν, βαρυτέροις, καὶ ἵνα ἢ ἀκοινωνη-
 τος τὸ ἅγιον Πάσχα. Εἰ δὲ ἐνιστάμενος μένη ἀδιόρθωτος, διωκέσθω
 ἀνυπερθέτως ἐκ τῆς μονῆς, ἵνα μὴ καὶ ἄλλοις τῆς οἰκείας ψώρας
 μεταδώσῃ. Περὶ δὲ τῶν προστεταγμένων λοιπῶν νηστειῶν, ἡγουν τῆς
 Τεσσαρακοστῆς τῆς ἀγίας γεννήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ θεοῦ Ἰη- 30
 σοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων κορυφαίων Ἀποστόλων, καὶ ταύτας φυ-
 λάττειν μετὰ τῆς ἐν ταῖς Ὁραῖς στιχολογίας καὶ τῆς λοιπῆς ἀκολου-
 θίας. Τὴν δὲ νηστείαν ἐπιτελεῖν ἕκαστον καθόσον δυνάμει ἔχει ἢ
 ὡς ἀν δοκιμάσῃ ὁ προεστῶς. Τετράδα δὲ καὶ Παρασκευὴν καὶ ταύ-
 35 τας φυλάττειν ξηροφαγοῦντας ἀνευ μέντοι σωματικῆς ἀσθενείας ἢ 35

δεσποτικῆς ἐσότητος ἢ μνήμης ἀγίων τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιτελουμένων, τῶν τε ἀγίων Θεοφρανείων καὶ τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς· τὰς δὲ λοιπὰς φυλάττων οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ λήψεται στέφανον παρὰ Κυρίου τοῦ τὰ πάντα δικαίῳ ζυγῷ σταθμιζόντος.

9 Καὶ τοῦτο θεὸς παραγγέλλω καὶ ἐξασφαλίζομαι ὑμῖν, ἀδελφοί, ἵνα μηδέποτε δεξιῆσθε πρὸς τὸ κατοικῆσαι εἰς τὴν λαύρην εὐνοῦχον μήτε παιδίον μήτε ἄλλον τινὰ ἀγένειον ἐνδοθεὶν εἰκοσαετίας, ἀλλὰ μηδέ γυναῖκα παραχωρεῖν εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν μονὴν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Θεοφόρων καὶ ἀγίων πατέρων. 10 Ἐξ τούτου παραδίδεται τοῖσιν ἔστω ὑπὸ κατάρην καὶ τῆ ἀιώνίῳ ἀναθέμεται ἔνοχος.

Περὶ δὲ ἐτέρως σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ὑμεῖς, ἀδελφοί, ἠκούσατε καὶ ἐμάθετε, ὅτι στενήν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν βαδίζειν ἠρετιζάμεθα, καὶ ὁ ἀσκησάμενος βουλόμενος, σωτηρίας ἐπιέμενος, πάντα τὰ αὐτῆς ἐπιπονα ὅποια καὶ ὅσα προθύμως καταδέχεται. Δεῖ οὖν ὑμᾶς, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντας τὸν θάνατον 15 ἢ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τρέχειν ὡς οὐκ ἀδήλως καὶ πυκτεύειν ὡς οὐκ ἄερα δέροντα καὶ καταπαλαίειν τοῦ ἐχθροῦ, ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκὸς καὶ ἐν τῇ εὐτονίᾳ τῆς ψυχῆς πάντα τὰ διατεταγμένα ποιεῖν καὶ ἀγρεῖον ἑαυτὸν λέγειν, εὐχαριστεῖν τῷ ἀγίῳ καὶ ἐνδόξῳ καὶ φροδερῷ Θεῷ καὶ μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ἀρέσκειαν, ἔτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων. Μὴ κυχᾶσθαι τὸ σύνολον, μὴ ἐγκώμια ἑαυτῷ λέγειν, μηδὲ ἄλλου ἐγκωμιάζοντος ἠδέως ἀκούειν, ἐν κρυπτῇ δὲ πάντα δουλεύειν καὶ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιεῖν, ἀλλὰ μόνον τὸν παρὰ Θεοῦ ἔπαινον ζητεῖν καὶ τὴν φοβερὰν 25 καὶ ἐνδοξὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἐννοεῖν, τὴν μετάδοσιν τὴν ἐντεθεῖν, τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς δικαίοις, ὁμοίως τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τοῦ ἀποστολικοῦ ῥήτου μνημονεύειν, ἔτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς, καὶ σὺν τῷ Δαυὶδ 30 προλέγειν, ὅτι τοῖς φυλάσσοις τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἀνταπόδοσις πολλή, μισθὸς πολὺς καὶ στέφανοι δικαιοσύνης, αἰώνιοι σκηναί, ζωὴ ἀτελεύτητος, χαρὰ ἀνεκλάλητος, μονὴ ἀκατάλυτος παρὰ τῷ πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, τῇ ἐν οὐρανοῖς ἀληθινῇ Θεῷ ἐμφανισμὸς προσώπου πρὸς πρόσωπον μετὰ ἀγγέλων χορείας, μετὰ πατέρων, 35 πατριαρχῶν, μετὰ προφητῶν, μετὰ Ἀποστόλων, μετὰ μαρτύρων καὶ

ὁμολογητῶν καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐχρηστητάντων, μεθ' ὧν εὐρεθῆναι σπουδάσωμεν χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Γῆς ἐπέδην γυμνός, γυμνός δ' ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι,
καὶ τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὄρων τὸ τέλος;

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΖΑΓΟΡΑΣ

Παρά τῷ κ. Κωνσταντίνῳ Πρίγκιπ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀπόκειται περγαμηνή μήκους 0,80 καὶ πλάτος 0,49, περιέχουσα σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου Δ', ἐκδεδομένον τῇ 21 Μαΐου 1776, ὅπερ μοι ἐδόθη πρὸς μελέτην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρεπιδημοῦντι ἀρχομένου Ἀπριλίου 1909 τῇ φιλικῇ φροντίδι τοῦ κ. Δημητρίου Σακελλαρίδου. Ἡ περγαμηνή εἶνε διάκοσμος, περιβαλλομένη μὲν ὑπὸ στενῆς ἔξωθεν ἀργυρᾶς ἢ αὐτῆς πεσοικιλμένης καὶ ἐτέρας ἔσωθεν χρυσοῦς διανθέμου, φέρει δὲ ἄνω ἐπὶ πρασίνου ἐδάφους τὸν δικέφαλον αἰτὸν ἐστεμμένον ἐντὸς θυρεοῦ χρυσοῦ κρατουμένου ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο ἀγγέλων. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἄνω ἡμίσει τῆς περγαμηνῆς εὐρηται τὸ κείμενον τοῦ πατριαρχικοῦ σιγίλλιου μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸ μεγάλης πορφυρᾶς ὑπογραφῆς τοῦ πατριάρχου, εἶτα δ' ἔπεται ἐν τῷ μέσῳ θυρεὸς χρυσοῦς μετὰ πρασίνης ἢ αὐτῆς, κρατούμενος ὑπ' ἀγγέλου, ἔχοντος ἀναπειπταμένας τὰς πτέρυγας, καὶ περιλαμβάνων ἐντὸς διὰ μονοκονδυλίας μικροτέρου σχήματος τὰς λέξεις *Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος, περιβαλλόμενος δ' ἑκατέρωθεν ὑπὸ χρυσοῦν τετραγώνων θυρεῶν, ἐχόντων κυανοπράσινον τὸ ἔδαφος καὶ φερόντων κεκαλλιγραφημένας ἐκ νέου τὰς λέξεις Καλλίνικος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως — Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης.* Ἀνωθεν δὲ τοῦ μέσου θυρεοῦ καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ ὑπερέχοντος αὐτοῦ ἀγγέλου ἐν μέσῳ δύο μικρῶν ῥόδων εἶνε γεγραμμένοι οἱ ἀριθμοὶ 7281 (ἀπὸ κτίσεως κόσμου) καὶ 1776 (σωτηρίου ἔτους) καὶ κάτωθεν τοῦ θυρεοῦ Ζσ 17-76

πα ἦτοι Ζσπδ' 1776. Καὶ κάτωθεν μὲν τοῦ Ζσ ἀναγινώσκονται αἱ λέξεις ἀπ' ἀδάμ, κάτωθεν δὲ τοῦ 17 αἱ λέξεις ἀπὸ χριστοῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀριθμῶν 17-76 σώζονται ἔχνη ἀδιαγνώστου σφραγίδος ἐπὶ κοκκίνου ἰσπανικοῦ κηροῦ. Εἶτα δ' ἔπεται τὸ πλῆθος τῶν ὑπογραφῶν, ἃς δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης κάτωθεν τοῦ κατωτέρω ἐκδιδομένου κειμένου τοῦ σιγίλλιου. Τελευτᾶ δ' ἡ κάτωθεν ἀποστρογγυλομένη περγαμηνή, διὰ τῶνδε· κατέχων *αἴριος* 1776. Δύο μικρὰ ῥόδα εἶνε ἐζωγραφημένα ἑκατέρωθεν τοῦ ἄνω θυρεοῦ τοῦ περιέχοντος τὸν δικέφαλον αἰτὸν, δις δ' ἄνα τρία μεγαλειτέρα ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μίσχου φυόμενα ἐν μέσῳ πολλῶν φύλλων κάτωθεν τῶν δύο τετραγώνων περὶ τὸ μέσον θυρεῶν. Κατὰ δὲ τὰ ἄνω ἄκρα ὀλίγη κατωτέρω τῶν μικρῶν ῥόδων εὐρηται δύο ἰσομήκη διάκοσμα τετράγωνα, ὧν τὸ μὲν ἐξ ἀριστερῶν τῷ ἀναγινώσκοντι ἐμπεριλαμβάνει μακρὸν Ι ἐν μέσῳ κοσμημάτων χρυσοῦν καὶ πολυχρῶμων, τὸ δὲ ἄλλο σύγκειται μόνον ἐξ ἀνθέων καὶ ἐγκάρπων ὁμοίως χρυσοῦν καὶ πολυχρῶμων. Τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο Ι δὲν ἀνταποκρίνεται πράγματι πρὸς τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ σιγίλλιου Γ, ἀλλὰ προσεκτικῇ παρατήρησις δεικνύει, ὅτι καὶ τοῦτο εἶνε μετεσχηματισμένον ἐξ Ι τὸ πρῶτον γραφέντος· εἶνε δὲ καὶ ἡ γραφή τῶν πρώτων ἑνδεκα στίχων τοῦ κειμένου, μέχρι δὴ καὶ τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ἐπομένου εἰς τὸ πέρας τῶν δύο ἐπιμήκων τετραγώνων κοσμημάτων μεγαλειτέρα, ὅπως ἐπικαλυφθῆ δι' αὐτῆς ἄλλη προγενεστέρα γραφή. Εἶνε κατὰ ταῦτα ἡ γραφή τῶν πρώτων τούτων ἑνδεκα στίχων τοῦ σιγίλλιου παλίμψηστος. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω τούτων ἔβαινε ἡ ἀρχαιοτέρα γραφή, ἐπιμελέστερον διαξεσθεῖσα, εἰ καὶ ὡς ἔχνη αὐτῆς σώζονται καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ἐν τῷ μέσῳ πορφυρᾶν ὑπογραφὴν τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου αἱ λέξεις ἐν ἔτει σωτηρίῳ μετὰ τινῶν κατόπιν ἄλλων ἀμυδροτάτων γραμμάτων. Διαγινώσκομεν δὲ καὶ καθ' ὅλου ἐν τῇ περγαμηνῇ ἐπάλειψιν χάριν τελειοτέρας ἐκκαθαρίσεως τῶν πρότερον γεγραμμένων. Οὕτω τὸ

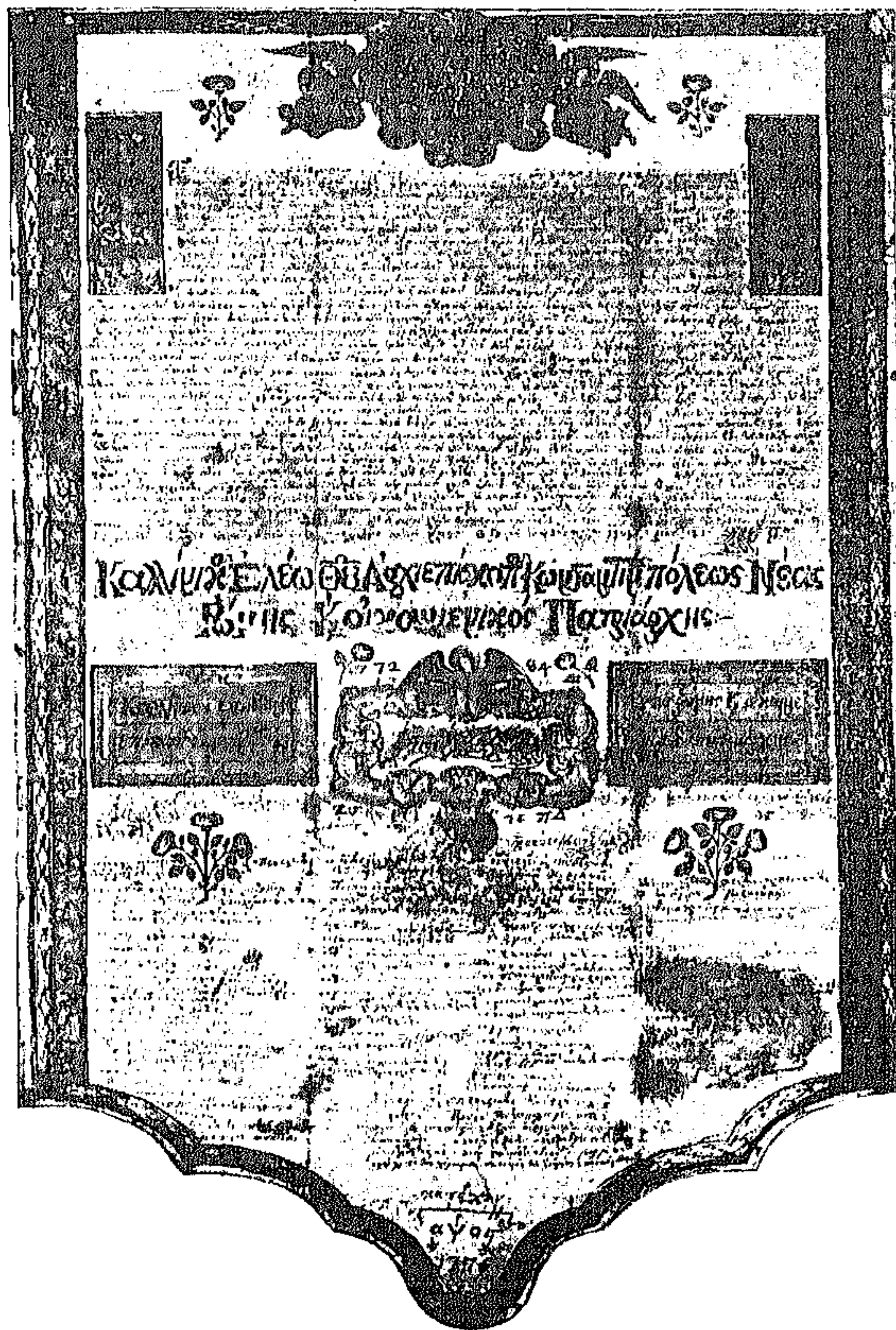
σιγίλλιον τοῦ Καλλινίκου ἐγράφη ἐπ' ἄλλου προτέρου ἀπαλειφθέντος, οὗ λείψανον εἶνε τὸ διάκοσμον ἐν ἀρχῇ 1, ἐξ οὗ ἤρχιζε τὸ παλαιότερον ἐκεῖνο σιγίλλιον. Ὅπως δὲ δικαιολογηθῆ ἢ διατήρησις αὐτοῦ ὡς ἀπλοῦ δῆθεν κοσμημάτων ἐξοιγραφίθη ἀπέναντι αὐτοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ ἄνω ἄκρῃ τὸ ἀντίστοιχον τετράγωνον κόσμημα.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ περιγραφή τῆς περγαμηνῆς καὶ τῆς διαθέσεως τῶν ἐπ' αὐτῆς κοσμημάτων καὶ κειμένων. Ἀλλὰ χάριν σαφεστεράς ἀντιλήψεως τοῦ ἀναγνώστου διὰ τὸ πολυσύνθετον αὐτῆς ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ παράσχωμεν ἐν τῇ παρενθέτω Πίνακι 4 ἐν σμικρύνσει πανομοιότυπον τῆς περγαμηνῆς ἐκ φωτογραφίας, προθύμως σταλείσης ἡμῖν καθ' ἡμετέραν παράκλησιν ὑπὸ τοῦ κ. Σακελλαρίδου. Οὗτος καὶ ἀντίγραφον τῶν κοσμημάτων καὶ τῶν υπογραφῶν τοῦ πατριάρχου ἐν φυσικῇ μεγέθει ἐπὶ διαφανοῦς εἶχεν ἀποστείλει εἰς ἡμᾶς πρότερον, δωρηθὲν ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ ἔθνολογικὴν ἐταιρείαν, εἰς ἣν ἐλπίζομεν, ὅτι καὶ τὸ πρωτότυπον θέλει εὐαρεστηθῆ νὰ δωρήσῃ ὁ κάτοχος αὐτῆς κ. Πρίγκος, ἀνήκον εἰς τὰ οἰκογενειακὰ αὐτοῦ κειμήλια.

Ὅπισθεν δὲ τῆς περγαμηνῆς ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ μέσῃ τάδε:

Σιγίλλιον ἔστι Χρυσόδουλλον τῶν ἐννέα κουγγίων τῶν ἄσπρων
 Ν : 4500^{ων} γροσίων τῶν δανεισθέντων τῇ κοινῇ τῆς χώρας σωτήρος
 ἡμετέρας πρὸς ἡμᾶς τὸ κουγγί τὸν καλλέκαστον χρόνον παρὰ τοῦ τιμιω-
 τάτου ἐμπορίου καὶ ἡμετέρου γαιμβροῦ παμφιλτάτου κυρίου Ἰωάννου
 Πρίγκου διὰ μισθὸν τοῦ διδασκάλου τῆς σχολῆς καὶ ἐνὸς ἱεροκήρυ-
 κος ἀξίου καὶ τῶν ἀφιερωθέντων παρ' αὐτοῦ [βιβλίων] ἀξιολόγων κατὰ
 τὸν κατάλογον τῆς βιβλιοθήκης ἡμῶν καὶ πολλὰ τῶν ἡμετέρων καὶ
 ἡμεῖς προσεθήκαμεν χειρόγραφα καὶ ἰδιόγραφα καὶ ἄλλα ἀξιόλογα.
 Οἱ παρδάντες καὶ ἀθετήσαντες μή...τοι : γένοιτο κυρίου :

Ὁ πατριάρχης Καλλίνικος.

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΣΙΓΙΛΛΙΟΥ
 ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ'

Ὁμοίως δ' ὀπισθεν κατὰ τὸ κάτω μέρος εὔρηται τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα, γεγραμμένον προφανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Καλλινίκου:

Σωτήρος ἔτει ἕκτῳ ἐπὶ ἐβδόμῃ
δεκάτῳ ἴς προσηύληεν ἴδη ἐβδόμῃ
ἕκκτοντάς ῥυεῖσα πρὸς τὰς χιλιάς
εἰκάτῳ ἐπὶ τετάρτῃ Γαμηλιῶνος.

Καὶ τὸ μὲν ἐνταῦθα κατὰ τὸν συνήθη παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι λογίοις τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας ἀρχαιότροπον καὶ περιφραστικὸν τρόπον δηλούμενον ἔτος εἶνε τὸ 1776, ἢ δὲ ἀρχαίζουσα ἡμερομηνία εἶνε ἡ 24 Γαμηλιῶνος. Ἀλλὰ, βλέποντες ἐκ τοῦ σιγίλλιου, ὅτι τοῦτο ἐξεδόθη τῇ 21 Μαΐου 1776, τὸν Γαμηλιῶνα τοῦ Καλλινίκου δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὡς τὸν Ἰανουάριον, πρὸς ὃν, ὡς γνωστὸν, ἀντιστοιχεῖ ὁ μὴν οὗτος τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' ὡς τὸν Μάιον, καὶ κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν 24 Μαΐου. Ἐπαναλαμβάνομεν δ' ἐνταῦθα τὴν εὐχὴν, ἣν καὶ ἄλλοι¹ ἐξεφράσαμεν, ὅπως μελετηθῇ ποτε τὸ ζήτημα τῆς ἀντιστοιχίας τῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησιν ἀρχαίζόντων μηνῶν¹.

Τέλος δὲ κατωτέρω φέρεται τὸ ἐξῆς σημεῖωμα τοῦ Καλλινίκου Σιγίλλιον τῆς τιμαλφεσιότητος βιβλιοθήκης τῆς Πατρὸδος ἡμῶν σωτήρος ζαγοράς: ἦτινι καὶ πολλὰ τῶν ἡμετέρων προσεθήκαμεν ἀξιόλογα καὶ χειρόγραφα καὶ ἰδιόχειρα.

Ἴχει δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σιγίλλιον ὡδε:

Τῶν ὅσα διὰ τῆς ἀπείρου σοφίας εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν καὶ τῆς λογικῆς φύσει κατὰ μετοχὴν ἐπεδόθησαν τὸ μέγιστον πάντων καὶ ὑπερέχον τὸ τῆς σοφίας πέφυκε δώρημα, ταύτη καὶ γὰρ πρωτίστως ὁ τῶν ἀπάντων κτίστης κατ' ἐξοχὴν ἐπιτέρπεται καὶ σαφὸς ὀνομάζεται καὶ ὁ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος, μακάριος κατὰ τὸν ὅ

¹ Ἴδε Νέου Ἑλληνομνημονος Τόμ. Γ' σ. 326 σημ. 1.

ἐκκλησιαστικὴν προσχγορεύεται· δι' αὐτῆς ὁ μέσῃν χώρην ἐπέγειον |
 νοῦς, ἐνοπριζόμενος, τὸν τε ὑπὲρ αὐτὸν κτίστην κατὰ τὴν τοῦ ὅτι,
 καὶ διότι ἐπίγνωσιν, λατρεύειν ἐπέγειται, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν ἐν μηδε-
 μιᾷ τοῦ λόγου μοίρᾳ εἶναι λογιῶνται. Αὕτη, τὰς τῶν προφητιῶν σάλ-
 5 πιγκας, αὐτόπτας ὡς εἶπειν, τῶν μελλόντων, καὶ καθιγγιγὰς τῶν τῆ
 θείῃ νοῦ κεκρυμμένων ἀπέφηνε, καὶ τοὺς ἀποστόλους· μύστας τε, καὶ
 μυσταγωγούς θεοσόφους ἐτελεσιούργησεν· | αὕτη, τὰ βασιλεία· τὰς
 δημοκρατίας τε· καὶ ἀριστοκρατίας, καὶ αὐτὰς τὰς ἡγεμονίας καθιωρα-
 ζουσα, ἐπὶ μέγα δυνάμειος, καὶ δόξης ἠνέγκαστο αὕτη νόμους ἀφωρί-
 10 σατο, καὶ τὸν τῆς εὐζωΐης χρόνον ἀνέδειξεν· ἀμέλει οἱ ἀριστοί, καὶ
 βαθείας αἰλλας φρενῶν πλουτοῦντες· καὶ παρὰ τῆς αὐτοσοφίας ἀρ-
 γῆν λαοῦ ἐμπιστευθέντες, μᾶλλον προείλοντο τὴν αὐτῶν ἀρχὴν | φρον-
 τιστηρίοις τε, καὶ ἀκαδημίαις κοσμήσαι, ἢ περιφανείαις ἐτέραις, ἐξ
 ὧν, ὡς ἀπὸ καλυψύμενος πηγῆς, τὸ τῆς σοφίας κλέος μεταχετεύεται·
 15 ἐν αἷς ὡς φαίνετ' ὑψίκριμος, τὸ γε νῦν ἔχον ἢ Κόρυμπι, ἀναθάλλουσα
 εἶοικε, καὶ τὸ τῆς Ἑλλάδος κλέος ἐκυτῆ περιέβληται, πᾶν εἶδος σο-
 φίας τε, καὶ μαθησεως πανταχόθεν πηγάζουσα. Ἦμιν δὲ | τοῖς ἀπα-
 γόνοις τῶν σοφῶν τοῖς αὐχοιμένοις πάλαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Περσίας
 ὕρεσιν, εἰς τοῦμπάλιν κατεστράφη τὸ πρᾶγμα, καὶ σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ
 20 καὶ τῇ τῆς σοφίας λαμπρότητι | μονονοῦχ' ἀποσταλέσμενοι, ὡς τε
 οὐ περὶ μικρῶν ἡμῖν εἶναι τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ περὶ τῶν καιρίων, τῶν
 τῆς εὐσεβείας, φημί, δόγματων, τῆς ζωῆς, καὶ σωτηρίου φιλοσοφίας·
 καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν πολιτεύεσθαι. Ταῦτα διανοούμενος καὶ ὁ τιμιώτα-
 τος ἐν ἐμπόροις Κύριος Ἰωάννης Πρίγκος, μετὰ συνοχῆς καρδίας καὶ
 25 εἰς οἶκτον τῆς τοιαύτης καταστάσεως τοῦ | γένους ἡμῶν διεγειρόμε-
 νος, θεῖα δὲ τινι ἐπιπνοίᾳ κινούμενος καὶ τῇ πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ
 ἀγάπῃ, καὶ τῇ τῶν νέων αὐτῆς προκοπῇ, καὶ ἐπιδόσει, οὐ μόνον τὰ
 ἀναγκαιότατα τῶν βιβλίων, καὶ τῶν ἐξαιρέτων συγγραφῶν, καὶ πα-
 τέρων τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας | ἐξέπεστειλε, καὶ βιβλιοθήκην ἱκα-
 30 νήν πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ καιροῦς διδασκάλων τοῦ εἰς τὴν πατρίδα
 αὐτοῦ ἑλληνομουσείου, καὶ τῶν μαθητευομένων, καὶ δι' ἐξόδων αὐτοῦ,
 βιβλιοθήκην, καὶ οἰκίαν λιθίνην ὑκαδόμησεν πρὸς φύλαξιν τῶν πεμ-
 φθέντων παρ' | αὐτοῦ ἀξιολόγων βιβλίων τῶν εἰς τὸν κατάλογον τῆς
 35 βιβλιοθήκης περιεχομένων καὶ καταγεγραμμένων· ἀλλὰ γε καὶ χίλια
 πεντακόσια γρούσια¹· πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ, Νικόλαον Σχίζαν,

¹ Αἱ λέξεις αὗται ἐγράφησαν, ἴσως ἔπειτα προστεθείσαι ἐν ἀφελέντι κενῷ διὰ
 ζωηροτέρου μέλανος.

καὶ Νικόλαον Σταματίου, τὸν καὶ πρωτεξάδελφον | αὐτοῦ, ἵνα ἀποδώ-
 σωσι καὶ δανείωσιν αὐτὰ μετὰ συμπεφωνημένου τόκου, ἵν' ὅπως ἐκ
 τούτου ὁ μισθὸς τοῦ καθηγητοῦ κατ' ἔτος δίδωται, ἕως οὗ ὁ ἥλιος
 τὸν ἴδιον διατρέχει κύκλον, καὶ μεριμνῶντας περὶ τῆς ἀσφαλείας, καὶ
 βουλευομένους | περὶ τοῦ τοιοῦτου μέρους καὶ προσώπου κοινῇ δια- 5
 σκέψει καὶ γνώμῃ τοῦ τε Παναγιωτάτου Πατριάρχου πρώην Κων-
 σταντινουπόλεως κυρίου Καλλινίκου, καὶ τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπι-
 σκόπου Δημητριάδος κυρίου Γρηγορίου καὶ παρακλήσει τῶν | προ-
 κρίτων γερόντων, καὶ προεστώτων τῆς χώρας Σωτήρος, καὶ λοιπῶν
 Χριστιανῶν, ἀπεφασίσθη ἵνα δανεισθῶσι τὰ ἀνωθεν σταλέντα χίλια 10
 πεντακόσια¹ εἰς τὸ κοινὸν τῆς χώρας μετὰ συμπεφωνημένου τόκου
 πρὸς μισθὸν τοῦ | καθηγητοῦ· καὶ ὁ δὲ δανεισθέντα εἰς τὸ κοινὸν τῆς
 χώρας Σωτήρος, ὑπεσχέθησαν οἱ, τε γέροντες καὶ προεστώτες, καὶ οἱ
 παρευρεθέντες λοιποὶ Χριστιανοί, καὶ δι' αὐτῶν οἱ εἰς τοὺς ἐξῆς
 χρόνους ἐπιγενησόμενοι, καὶ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἕως οὗ ἡ χώρα εἰ-
 σῶζεται, καὶ | μένει, δίδεσθαι ἀπαρτρέπτως ὁ διορισθεὶς τόκος τῶν
 —1—00

1500 γρούσιων² ἀνὰ πᾶν ἔτος πρὸς μισθὸν τοῦ διδασκάλου τῶν ἐλ-
 ληνικῶν μαθημάτων. Τὸν δὲ τοιοῦτον σκοπὸν τοῦ τιμιωτάτου ἐμπό-
 ρου κυρ Ἰωάννου Πρίγκου, καὶ τῶν ἐπιτρόπων | αὐτοῦ, καὶ γνώμην,
 καὶ ὑπόσχεσιν τῶν τιμιωτάτων γερόντων, καὶ προεστώτων, καὶ λοι- 20
 πῶν χρησίμων Χριστιανῶν, ἐξήτησαν ἵνα καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρ-
 χικοῦ γράμματος ἐπιβεβαιωθῇ. Καὶ ὁ γράφοντες ἀποφαινόμεθα ἐν
 ἀγίῳ Πνεύματι, | ἵνα ὁ διορισμὸς οὗτος, καὶ συμφωνία, καὶ ὑπόσχεσις
 μένη ἀπαράτρεπτος πρὸς σύστασιν τοῦ κοινοφελοῦς τούτου ἔργου·
 καὶ τιμῆς τῆς πατρίδος ἡμῶν· ἔστις δ' ἂν ἢ ἐκ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου 25
 ἢ τῆς κοσμικῆς καταστάσεως, ἀρχῶν, ἢ ἀρχόμενος, τρόπῳ πανούργῳ,
 ἢ ἐθελοκακίᾳ ὑπούλῳ, καὶ πάθει, ἢ φθόνῳ ἠττώμενος, ἢ σατανικῶν,
 καὶ δαμονιώδει μίσει κινούμενος, δοκιμάσῃ ἐμμέσως, ἢ ἀμέσως, κρύ-
 βδην, ἢ ἀναφανδόν, ἀνατροπῆν τινὰ τούτων τῶν διορισθέντων χρημά-
 των | διὰ τὴν ἱερὰν ταύτην σχολὴν μηχανήσασθαι· ἢ κατὰ τὸ μέρος 30
 ἢ κατὰ τὸ ὅλον, ἢ ἄλλην τινὰ ἐπιβουλήν διανοηθεὶς κατὰ τοῦ θεσπε-
 σίου τούτου ἔργου, ὁ τοιοῦτος ὡς μὴ τηρῶν ἀπαρχάρακτα, ἀνέπαφα,

¹ Αἱ λέξεις αὗται ἐγράφησαν, ἴσως ἔπειτα προστεθείσαι ἐν ἀφελέντι κενῷ, διὰ
 ζωηροτέρου μέλανος.

² Αἱ λέξεις αὗται ἐγράφησαν, ἴσως ἔπειτα προστεθείσαι ἐν ἀφελέντι κενῷ, διὰ
 ζωηροτέρου μέλανος.

καὶ ἀδιόσειστα ταῦτα· ὡς πολέμιος | καὶ φθορεὺς τῆς κοινῆς ὠφελείας τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ ὡς ἀντικείμενος αὐτῷ τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ, τῷ χορηγῷ τῆς σοφίας, ἔξει τὸν Θεὸν μαχόμενον ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἐπιτηδεύμασι, καὶ τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ | καὶ πᾶσας τὰς ἀρὰς τῶν Θεοφόρων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων συνόδων, καὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ αὐταδέλφου ἡμῶν ἁγίου Δημητριάδος. Ὁ βῆθεις ἀρχὼν κ' ὁρ Ἰωάννης Πρίγκης, ἔστειλε προσέτι τρεῖς χιλιάδας¹ Ν: 3000 γρόσια² νὰ δοθῶσι διὰ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ κ' ὁρ Νικολάου Σταματίου Ἀλβανίτου, τοῦ καὶ πρωτοεξαδέλφου αὐτοῦ, εἰς τὸ κοινὸν τῆς χώρας Σωτήρος Χαγορᾶς τῆς πατρῷδος αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ αὐτῇ καὶ ὁμοίᾳ συνθήκῃ καὶ ὑποσχέσει τῶν γερόντων καὶ προκρίτων τῆς χώρας³ καὶ ἀπαξαπάντων τῶν Χριστιανῶν, καὶ τῶν ἐπιγεννησομένων⁴ διὰ νὰ δίδεται κατ' ἔτος ὁ τόκος ὁ συμπεφωνημένος |⁵ πρὸς μισθὸν ἐνὸς ἱεροκλήρυκος, ἀξίου καὶ ἐμπείρου εἰς τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ἕως οὗ ἡ χώρα σήξεται⁶ καὶ μένει, νὰ κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ [εἰς] ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς χώρας⁷ εἰς ὅλας τὰς | Κυριακάς, καὶ ἑορτάς πρὸς ὄφελος καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν· ἕστις δὲ διασειεὶ καὶ ταύτην τὴν συμφωνίαν, μὴ ἀνάτιος γένοιτο Θεῷ, καὶ ἔχοι τὰς ἀρὰς ὅλων τῶν Θεοφόρων πατέρων⁸ καὶ τῆς | ἡμῶν μετριότητος. Ἐπὶ γὰρ τοῦτο ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν σιγίλλιον εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν· † 1776 μαΐου 21. Ἰνδικτιῶνος θ' α'.

Καλλίνικος Ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης:—

Ὁ Δημητριάδος Γρηγόριος ὑπόσχομαι καὶ δι' ἐμοῦ οἱ ἐπιγεννησόμενοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

(Ἐτέρα μονοκονδυλία ἐπισκόπου δυσξέυμδλητος).

Οἱ ἱερεῖς καὶ ἐνορίται καὶ προεστῶτες τοῦ μεγάλου σωτήρος Χριστοῦ

¹ Αἱ λέξεις αὗται ἐγράφησαν, ἴσως ἔπειτα προστεθεῖσαι ἐν ἀφεθέντι κενῷ, διὰ ζωηροτέρου μέλανος.

² Δὲν συνεπληρώθη τὸ κενὸν τὸ ἀφεθὲν πρὸς δήλωσιν τοῦ ὑρισθησομένου τόκου, ὃν ἴδε σημειούμενον ἐν τῷ ὀπισθεν τῆς περγαμηνῆς σημειώματι. Ἴδε ἀνωτέρω σ, 206.

³ Αἱ λέξεις αὗται ἐγράφησαν διὰ ζωηροτέρου μέλανος.

» Ὁ σακελλάριος Πανταζῆς ἱερεὺς καὶ οἱ λοιποὶ ἱερεῖς καὶ δι' ἡμῶν οἱ ἐπιγεννησόμενοι ὑποσχόμεθα:

» Κυριαζῆς Κατσαρμεία καὶ τὰ τέκνα μου

» Ἀλεξανδρῆς Γηοργῆς καὶ ἡ (==υἱοί) των ἡῶν μου

» Κυριαζῆς με των ἰον αὐτοῦ καὶ ἐγκόνον

» Κωνσταντῖνος Πέτρου καὶ υἱοὶ τῶν υἱῶν μου

» Ῥήγας Νικολάου καὶ ἡ οἱ τὸν ἡῶν μου

» Χ' Κωνσταντῆς Νικολάου καὶ υἱοὶ τῶν υἱῶν μου

» Ῥήγας Χατζῆ Κωνσταντῆ μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου

» Πανταζῆς Ἰω' καὶ τοῦτος (;) σεμουσαρίου (;)

» Ἀλεξανδρῆς Βόλιτι καὶ ἡ οἱ τον' ἰόν μου:

» Βυστάθιος Κριτικὸς ὁμοίως μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου:—

» Κοσταντῆς Γκίκα καὶ τα τέκνα τὸν τέκνον μου.

» Χ': Ρίγας καὶ τέκνα καὶ δισέκνονα κε ἀδελφοὶ του.

» Δημήτρης Κριτικὸς καὶ τὰ πεδία τον πεδῖον μου.

» Παναγιότις Γιατρίνας καὶ Πανταζῆς

» Ἀλεξαντρῆς Κόσιδας καὶ Δημήτρης Κόρμου.

» Κωνσταντῆς Κασαβέτης.

» Αντωνῆς καὶ Γεώργιος Χαλκιά καὶ δισέκνονα

» Γηοργῆς του Λιά κε τα τρησεγγονα μου.

» Αντριαννης.

» Κοσταντῆς κε Αντωνῆς Ἀγοραστει

» Αποστόλις Καπράδης

Οἱ ἱερεῖς καὶ γέροντες τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

» Παῖσιος ἀρχιμανδρίτης καὶ Νικόλαος ἱερεὺς καὶ οἱ λοιποὶ καὶ οἱ ἐπιγεννησόμενοι ὑποσχόμεθα.

» Φίλιππος Ἰζημπανίκου καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν του εἰς γενεὰς γενεῶν

» Ἰωάννης Κασαβέτης καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ

» Γεώργιος παπᾶ Ἰωάννου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν

» Νικόλαος τοῦ Σταμάτι Ἀλβανίτι καὶ ἐγγονα καὶ δισέγγονα

» Δημήτρης Ἰζημπανήκου καὶ τα τέκνα αὐτοῦ

» Γιάννης Νηκολήτζου καὶ τὰ δισέγγονα αὐτοῦ.

» Γιάννης Παπαγεωργῆς, καὶ τὰ τέκνα τῶν τέκνων του.

» Γεώργιος τοῦ Πέτρου Ἰατροῦ

» Αντόνης καὶ Γεώργιος Χουρμού

» Θεωρῆς Κερασιότι

» Ἀποστόλης Πρήγκου καὶ τὸ γένος αὐτοῦ

» Νικολὸς Δημητρίου Καλαφί:

† Ὁ πρῶτον Κοριτζᾶς Μελέτιος

» Οἱ ἱερεῖς καὶ προεστώτες τῆς ἁγίας Κυριακῆς.

» Λεονάρδος ἱερεὺς καὶ οἱ λοιποὶ καὶ οἱ εἰς τὸ ἐξῆς ὑποσχόμεθα.

» Δῆμος Τζημπανίκου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ.

» Νηκόλας Φρονιμου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ.

» Χ. γιωργι καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ.

» Χ. κυριάκος καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ.

» Χ. ν. παπανικόλαος καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ

» Παπαπαναγιώτου Σιφερογλου

» Δημητρίος Παλιζήνο (:) καὶ τὰ τέκνα

» Γιάννης του Νικολά καὶ τὰ τέκνα

» Νικολὸς Μολάρας καὶ τὰ τέκνα

» γ. Γιάννης Νιχορήτις:

» κ. Κονστα Χ: ἀποστόλη

» γ. Γιάννης βαινέας (:)

» Δημητρίος βουργαρι καὶ τὰ τέκνα

» Γεώργιος Κανελίς.

» Νικολὸς Στροπλου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ

Οἱ ἱερεῖς καὶ προεστώτες τῆς πλησιοχώρου χώρας Παρί.

Πρωτοσύγγελος Γρηγόριος καὶ Γεώργιος ἱερεὺς, καὶ οἱ λοιποὶ ἱε-
ρεῖς, καὶ δι' ἡμῶν οἱ ἐπιγεννησόμενοι ὑποσχόμεθα

» Ἰωάννης Καρμήρη

» Χατζή Στεφανῆς

» Ἀλεξανδρῆς Σκιντηράνη.

» Γιάννης Δημητρίου Ἀχμέτη.

» Χατζή Παναγιώτης

» Δημήτρης Γεωργιάκη

καὶ οἱ λοιπὸν τῆς χώρας μας, καὶ οἱ υἱοὶ τὸν ἴσον μας ὑποσχόμεθα.

Οἱ ἱερεῖς καὶ ἐνορίται καὶ προεστώτες τῆς ἁγίας Παρασκευῆς

» Δημήτριος ἱερεὺς καὶ οἱ λοιποὶ ὑπόσχομεθα.

» Ἰωάννης Τζουκαλακῆς καὶ τῶν τῶν τῶν του

» Κηριαζῆς παπᾶ Ἀλεξανδρῆς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος.

» Χ'. Ἀλεξανδρῆς καὶ τῶν τῶν μου

» Παναγιώτης Μουραήτης καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν

» Δημήτριος Μοροῆτης καὶ τέκνα τεκνόν μου αὐτῶν

» Σταματίου τοῦ Ἀποστολι

» Κοστάντιος Μπασακάκου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ

» Νήκος Παπᾶ Βέργο

» Ἀλεξανδρῆς Κουτρομηλήνης

» Νηκολῶς Λάσκου

» Νηκολῶς Τζουκανοπωλῆς:-

» Νηκολῶς Μπῶκα.

Τὸ σιγίλλιον τοῦτο τοῦ Καλλινίκου παρέχει ἀξίαν λόγου συμβολῆν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς σχολῆς καὶ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ζαγοράς. Πρόκειται δὲ κυρίως ἐν αὐτῇ περὶ τῶν χρηματικῶν δωρεῶν τοῦ φιλομούσου Ἰωάννου Πρίγκου, ὅστις, ἐν Ὀλλανδίᾳ ἐμπορευόμενος, ἐδώρησε χίλια μὲν καὶ πεντακόσια γρόσια, ὧν δανειζομένων ὁ τόκος προωρίζετο εἰς συντήρησιν τοῦ διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐν τῇ κατὰ τὴν συνοικίαν τοῦ Σωτῆρος Ζαγοράς σχολείῳ τῆς κωμοπόλεως, καλουμένῳ Ἑλληνομουσεῖον¹, τριςχίλια δὲ γρόσια χάριν ὁμοίως διαθέσεως ὑπὲρ διατηρήσεως ἱεροκήρυκος ἐκ τῶν ἐτησίων τόκων τοῦ κεφαλαίου τούτου. Καὶ φαίνονται μὲν μικραὶ αἱ δωρεαὶ αὗται ἐνεκὰ τῆς μικρᾶς σημερινῆς ἀξίας τοῦ γροσίου, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι τελευτῶντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, περὶ οὗ πρόκειται ἐνταῦθα, ἡ ἀξία τοῦ γροσίου ἀνῆρχετο περίπου εἰς δύο φράγματα καὶ ἐξήκοντα ἑκάτοστὰ², πολὺ δὲ μεγαλει-
τερος ἢ σήμερον ἦτο καὶ ὁ τόκος τῶν χρημάτων. Καὶ πράγματι ἐκ τοῦ σημειώματος τοῦ γεγραμμένου ὀπισθεν τοῦ σιγίλλ-

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 208, 31. Ἐπιθ. καὶ κτωτέρω σ. 214 κ. ε.

² Σκαρλάτου Βυζαντίου Κωνσταντινουπόλις ἢ περιγραφὴ τοπογραφικῆ, ἀρχαιολογικῆ καὶ ἱστορικῆ τῆς περιουμένου τῆς μεγάλης πόλεως. Ἀθήνησι. 1869. Τόμ. Γ' σ. 252. Πρβλ. Δ. Κ. Τίσοποτοῦ Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν. Ἐν Βόλῃ 1912 σ. 152.

λίου καὶ ἀνωτέρω¹ παρατεθέντος βλέπομεν, ὅτι τὰ τρισεχθία γρόσια ἐδανείσθησαν εἰς αὐτὸ τὸ κοινὸν Ζαγορᾶς ἐπὶ ἑτησίῳ τόκῳ πρὸς αὐτὸ τὸ πουργιὸν καθεκάστον χρόνον. Πλειότερα δέ τινα βεβαίως θὰ διδαχθῶμεν περὶ τοῦ δωρητοῦ Ἰωάννου Πρίγκου, ὅταν μελετηθῶσιν αἱ ἐξ Ἀμοτελοδάμου ἐπιστολαὶ αὐτοῦ καὶ σημειώσεις αἱ σωζόμεναι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ζαγορᾶς². Τοῦτο δ' εἶνε ὅπωςδῆποτε γνωστὸν, ὅτι ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀνὴρ, πλουτήσας ἐν τῇ ξένη, ἐπανῆλθεν ἔπειτα πεντηκοντούτης καὶ ἐγκατεστάθη ἐν τῇ πατρίῳ κωμοπόλει³. Ὡς δὲ βλέπομεν ἐκ τοῦ σιγιλλίου, ἐπίτροποι μὲν τοῦ Πρίγκου ἐν Ζαγορᾷ ὑπῆρξαν ὁ πρωτεξάδελφος αὐτοῦ Νικόλαος Σταματίου Ἀλεξανίτης καὶ ὁ Νικόλαος Σχίζας⁴, κοινῇ δὲ γνώμῃ τοῦ πρώην πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου, ἀρχιεπισκόπου Δημητριάδος, τὰ ποσὰ ἐκεῖνα ἐδανείσθησαν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ζαγορᾶς, οὗ οἱ ἱερεῖς, προεπῳτες καὶ ἐνοριῖται ἠγγυήθησαν διὰ τῶν κάτωθεν τοῦ πατριαρχικοῦ σιγιλλίου ὑπογραφῶν αὐτῶν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων.

Καὶ τὸ μὲν σχολεῖον τῆς Ζαγορᾶς, ὑπὲρ οὗ ἡ ἐν ἔτει 1776 δωρεὰ τοῦ Πρίγκου, εἶχεν ἰδρυθῆ τοῦλάχιστον τῇ 1713, καὶ πρῶτος ἐν αὐτῷ ἐδίδαξε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, διδαχθεὶς αὐτὴν ἐν Ἀθήναις, ἱερομόναχος τις ἐκ Βόλου, ὁ Ζαχαρίας Παπαγιαννόπουλος⁵. Μετ' αὐτὸν δ' ἐδίδαξε Κωνσταντῖνος ὁ ἐπικλη-

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 206.

² Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΑ' σ. 310 ἀρ. 108 καὶ 110.

³ Νικολάου Γεωργιάδου Θεσσαλία. Ἔκδ. β'. Ἐν Βόλῳ, 1891 σ. 140.

⁴ Ὅτι ὁ Δημητριάδος Γρηγόριος ἦτο ἀδελφός τοῦ Καλλινίκου βλέπομεν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σιγιλλίου. Ἴδε ἀνωτέρω σ. 210, 6. Πρὸς Κούμα Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐν Βιέννῃ, 1838. Τόμ. Ι' σ. 399. Χάριν δ' αὐτοῦ ἀποσπάσας τὴν ἐπισκοπὴν Δημητριάδος ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Λαρίσης ὁ Καλλνίκος ὡς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀνέδειξεν ἀρχιεπισκοπὴν τῇ 1757. Ἴδε Κούμα ἐνθ' ἀν.— Μ. Γεωργιάδου Πατριαρχικὸι πίνακες σ. 649.

⁵ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 208, 30.

⁶ Ματθαίου Παπανίκα Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἔθνει κατα-

θεὶς λογιώτατος¹ καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ ἐκ Ζαγορᾶς Ῥαφαήλ μοναχός, παρ' ᾧ ἐμαθήτευσεν ὁ ἔπειτα πατριάρχης Καλλνίκος². Ἄλλος δὲ διδάσκαλος τῆς Ζαγορᾶς, ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ διδάσκων τὴν ἑλληνικὴν, ὑπῆρξε Φώτιός τις³.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν προμνημονευθεισῶν δωρεῶν τοῦ Πρίγκου ἡ Ζαγορὰ καὶ ἄλλην ὤφειλεν εἰς αὐτὸν προγενεστέραν εὐεργεσίαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀνά χειρας σιγιλλίου, τὴν ἰδρυσιν βιβλιοθήκης, περιεχούσης τὰ ἀναγκαῖα τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐξαιρέτων συγγραφέων καὶ πατέρων τῆς ἁγίας ἡμῶν ἐκκλησίας καὶ τὴν δι' ἐξόδων αὐτοῦ οἰκοδόμησιν βιβλιοθήκης καὶ οἰκίας λιθίνης πρὸς φύλαξιν τῶν πεμφθέντων παρ' αὐτοῦ ἀξιολόγων βιβλίων τῶν εἰς τὸν κατάλογον τῆς βιβλιοθήκης περιεχομένων καὶ καταγεγραμμένων⁴. Τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, συληθείσης σὺν τῷ χρόνῳ, ὀλίγα νῦν σώζονται λείψανα ἐν ἐτοιμορρόπῳ οἰκίῳ⁵. Ἄλλ' ἡ Ζαγορὰ ἔσχε τὴν εὐτυχίαν νὰ τύχῃ τῆς δωρεᾶς τῶν ἐντύπων βιβλίων καὶ χειρογράφων τοῦ Καλλινίκου τῶν μέχρι καὶ τοῦ νῦν ἀποκειμένων ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολείῳ⁶. Ἄλλὰ καὶ τῶν βιβλίων τούτων ἔνια φαίνονται διαρπαγέντα. Διὸ δὲν εἶνε ἄπορον, ἂν μεταξὺ τῶν βι-

στάσεως τῶν γραμμάτων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1867 σ. 87. Πρὸς Θ. Ν. Φιλαδέλφειας «Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ καὶ ἄλλων διδασκάλων τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἰδίᾳ σχολείων κατὰ τὸν 17 αἰῶνα» ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ Ἔτ. Ε' (1901) σ. 195. Ἄλλὰ σημειωτέον, ὅτι ὁ κ. Δ. Κ. Γόσποτιός ἐνθ' ἀν. σ. 164 ἀναφέρει τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγορᾶς ἀπὸ τοῦ 1702.

¹ Νικ. Μάγνητος Περιήγησις ἢ τοπογραφία Θεσσαλίας σ. 64, 86.

² Παπανίκα Σχεδιάσμα σ. 87. Παρ' αὐτῷ ἐν σ. 88 ἴδε τοὺς διδάξαντας ἐν Ζαγορᾷ μετὰ τὸν Ῥαφαήλ.

³ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΑ' σ. 306 ἀρ. 30.

⁴ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 208, 33.

⁵ Νικ. Μάγνητος ἐνθ' ἀν. σ. 86.—Γεωργιάδου Θεσσαλία ἐνθ' ἀν. σ. 140.

⁶ Ἴδε τὸ ὄπισθεν τοῦ σιγιλλίου σημείωμα ἀνωτέρω σ. 207 καὶ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΑ' σ. 303 κ. ε.

βλίων τῆς βιβλιοθήκης Μηλεῶν τοῦ Πηλίου¹ εὐρίσκομεν ὑπ' ἀρ. 445 καὶ 446 δύο ἀντίτυπα τῆς Ῥαντισμοῦ στηλιτεύσεως, ἀνήκοντά ποτε εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Καλλινίκου, ἅτε φέροντα ἰδιόγραφα ὑπομνήματα καὶ διορθώματα αὐτοῦ κατὰ σημείωμα σταλὲν τῇ 29 Ἰουλίου 1907 ὑπὸ τῶν ἐν Μηλείαις κ. κ. Ῥήγα Ν. Καμηλάρη καὶ Ἀργυρίου Ν. Γκίκα εἰς τὸν κ. Σακελλαρίδην, προθύμως παραχώρησάντά μοι τὰ ἐξῆς δύο τοιούτων σημειωμάτων πιστὰ ἀντίγραφα, γενόμενα ὑπὸ τῶν δύο εἰρημένων κατοίκων Μηλεῶν. Ἐύρηνται δὲ ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ ὑπ' ἀρ. 445 ἀντιτύπου τοῦ βιβλίου τοῦ ἐπιγραφομένου «Βιβλίον καλούμενον Ῥαντισμοῦ στηλίτευσις» καὶ ἐκδοθέντος ἐπιστάσις Σεραφεῖμ τοῦ Πισσιδαίου ἐν Λειψίᾳ τῇ 1758.

Τοῦτο τὸ κακόσκολον βιβλίον τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξεν· τοῦτο τὴν Σύνοδον ἐδύωξε καὶ ἐξώρισε, τοῦτο τοὺς διδασκάλους ἐφυγάδευσε, τοῦτο τὸ Σχολεῖον καὶ τοὺς μαθητὰς ἐσκόρπισε, τοῦτο τοὺς μὴ δεχθέντας ἐπαίδευσε, τοῦτο τοὺς καταλαλήσαντας διαφόρους ἐτυράννησε, τοῦτο μέγα σκάνδαλον εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα ἐγένετο. τοῦτο μέσον πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς διχόνοιαν εἰσήγαγε, τοῦτο τέλος καὶ ἡμᾶς δηλητήριον φάρμακον ἐκέρασε, καὶ ὑπερῶρας τριπλασίους ἐπήνεγκεν, ἀνθ' ὧν ἀνάθεμα τρις καὶ τῆς πονήσαντι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ἰσιδώρου καὶ ὑπογραφῆς Κυρίλλου. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ Ἐφέσου Μάρκου κεφάλαια καὶ Νικήτα Βυζαντίου ὡς ἅγια καὶ τῆς Ἐκκλησίας δεκτὰ δεχόμεθα, καὶ αἰωνία ἢ μνήμη τρις τοῖς πονήσαντι λέγομεν.

Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ, ἂν δὲν εἶχε τὴν εἰκόνα τῆς Ἵπεραγίας Θεοῦ τοῦ Κύκκου εἰς τὴν ἀρχήν, καὶ εἰς τὸ τέλος τὰ Θεολογικὰ Κεφ^α Μάρκου τοῦ Ἐφέσου καὶ Νικήτα τοῦ Βυζαντίου, ἔπρεπε νὰ κατακαῖ, καὶ ῥιφθῆ εἰς τὴν θάλασσαν ὡς βλάσφημον καὶ ἀρετικόν, καὶ ἀπὸ τῆς

¹ Ἴδε περὶ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης Ἄθ. Παπαδόπουλον Κεραμέα ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρισσοῦ "Ετ. Β' (1903) σ. 21.

Ἄγιος τοῦ Χ^{οῦ} Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀναθεματισθὲν μετὰ τῶν δεχομένων καὶ συνιστῶντων αὐτό. "Οθεν φεῦγε αὐτό, ὡς τὸν δράκοντα, καὶ νοητὸν ὄφιν, ἵνα μὴ μετ' αὐτὸ εἰς τὸ πῦρ τῆς κολάσεως αἰωνίως κατακαῖς.

Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος.

Ἐν τοῖς σημειώμασι τούτοις βλέπομεν τὸν Καλλίνικον, οὗ τὸ κοσμικὸν ὄνομα ἦτο Κωνσταντῖνος καὶ τὸ οἰκογενειακὸν Χατζῆ Δημητρίου Μαυρικίου¹, ὑπογραφόμενον Κωνσταντινουπόλεως, καίπερ πιθανῶς γράψαντα αὐτὰ καθ' ἓν χρόνον διέτριβεν ἐν Ζαγορά. Εἶνε δὴλα δὴ γνωστὸν, ὅτι ὁ Καλλίνικος ὀλίγους μόνον μῆνας, ἀπὸ τῆς 16 Ἰανουαρίου μέχρι τῆς 27 Ἰουλίου 1757, ἐπατριάρχευσεν, ἀναρρηθεὶς εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Προϊλάβου, ἐπαύθη δὲ τότε κατηγορηθεὶς ὡς ἀρετικὸς διότι «ἠθέλησε νὰ ὀμιλήσῃ περὶ προσδιορισμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἢ μᾶλλον διότι κατεδίωξεν αὐτὸν ὁ εἰς τὸν προκάτοχον τοῦ Καλλινίκου προσκεῖμενος βάναισος ὄχλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως²». Καθαιρεθεὶς δ' ἐξωρίσθη εἰς τὸ Σινᾶ, καὶ μόλις τῇ 1762 συνοδικῶς ἀθωωθείς ἔλαθε τὴν ἄδειαν νὰ διαμείνῃ ἐν Ζαγορᾷ παρὰ τῇ ἀδελφῇ Ἰρηγορίᾳ, καρπούμενος τὰς εἰς τὸ πατριαρχικὸν ταμεῖον ἐνιαυσίους δόσεις τῶν ἀρχιεπισκόπων Δημητριάδος καὶ Κασσανδρείας, ἕως τέλος μετὰ μακρὰν διατριβὴν ἐν τῇ γενετείρᾳ, ὅπου διέτριψε περὶ τὴν συγγραφὴν πλείστων ἕσων βιβλίων, ἀποκειμένων ἀνεκδότων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Ζαγορᾶς³, ἀπέθανε τῇ 1792 ἐν λίαν προκεχωρημένῃ ἡλικίᾳ⁴. Ὡς δ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐκδοθεῖσι σημειώμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ περὶ τῶν

¹ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΑ' σ. 305 ἀρ. 23, σ. 306 ἀρ. 27.

² Ἀθανασίου Ἐψηλάντου Τὰ μετὰ τὴν ἄλυσιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1870 σ. 376.—Κούμα ἐνθ' ἀν. 399.—Μαθᾶ Κατάλογος ἱστορικὸς... πατριαρχῶν. Ἐκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις. 1894 σ. 153, 319 κ. ε.

³ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΑ' σ. 304 κ. ε.

⁴ Μ. Γεδεῶν Πατριαρχικὸν πιννακὸς σ. 648.

δωρεῶν τοῦ Πρίγκου σιγιλλίῳ βλέπομεν αὐτὸν ἐξακολουθοῦντα καὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὴν καθάρσειν νὰ φέρῃ τὴν προσω-
μίαν πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οὕτως ὑπογραφόμε-
νον, καὶ μόνον ἐν αὐτῇ τῇ κειμένῳ τοῦ σιγιλλίου γίνεται μνεῖα
αὐτοῦ ὡς *Παναγιωτάτου Πατριάρχου πρώην Κωνσταντινου-
πόλεως κυρίου Καλλινίκου*¹.

Τέλος ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀνωτέρω σιγιλλίου,
ἐν ᾧ τὰ περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Πρίγκου χάριν τῆς ἐν Ζαγορᾷ
σχολῆς, ἐκδίδομεν ἐνταῦθα καὶ χρυσόβουλλον τοῦ ἡγεμόνος
Μολδοβλαχίας Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μουρούζη, ἐκδοθὲν μὲν
τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1782, ἀντιγραφὲν δὲ φροντίδι τοῦ κ. Σα-
κελλαρίδου ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου γενομένου
παλαιοῦ ἀντιγράφου. Ἀναφέρεται δὲ τοῦτο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ εἰ-
ρημένου ἡγεμόνος εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ζαγορᾶς ἐτησίαν χορη-
γίαν διακοσίων πενήκοντα γροσίων, καὶ ἔχει ὡδε·

Χρυσόβουλλον αὐθεντικὸν τοῦ Ἵψηλοτάτου ἡγεμόνος πάσης Μολ-
δοβλαχίας κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μουρούζη Βοεβόδα, διορί-
ζον διδοσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ βάματος τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος ἡμῶν
Ζαγορᾶς γρ. 250 ἐκδοθὲν τῇ 1782 τὸν μῆνα Σεπτέμβριον.

Ἰωάννης Κωνσταντίνου Δημητρίου Μουρούζη Βοεβόδας καὶ ἡγε-
μὼν πάσης Μολδοβλαχίας.

Πᾶσαν μὲν ἀπλῶς ἐπιστήμην ἢ τέχνην καὶ τὰ περὶ ταύτας ἀγα-
θὰ τῆς φύσεως εὐμενεῖα, καὶ περιθάλπει ἐπιδιδόναι καὶ αὐξάνειν
καὶ καρποῦς εὐφορίας εὐκρασίᾳ καὶ τῇ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λεπτό-
τητι, καὶ τοῦναντίον ὑπὸ σμικρολογίας καὶ ἀμελείας ἐξίτηλον ἀπορ-
ρεῖν πᾶν εἴ τι ἀγαθὸν τοιοῦτον καὶ ὅπως φθίνειν καὶ σθένυσθαι φθά-
νει, προτεθρυλλημένον ὡς αὐτόπιστον ἤδη καὶ ἀναμιφλεκτον. Τῶν
δ' ἐν αὐταῖς ἀγαθῶν τὴν περὶ λόγους σπουδὴν καὶ παιδείας οὐκ ἐν
τοῖς μικροῖς τιθεμένην εἰδότες, οὐδὲ τῇ βίῳ οὖσαν ἀσυντελεῖ καὶ
ὠφελείας οὐ τοῖς τυχοῦσι τῆς ὀρθῆς ταύτης μειοῦσι παραίτιον
ἀνθ' ὧν αἰεὶ καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι ταύτης ἐκ τῶν ἐνότων καὶ τοῖς
ταύτης θιασώταις, ἐπὶ τὸ πολὺ προθύμως πειρώμεθα.

Ἐπεὶ καὶ εἰς τὴν Ζαγορᾶν τῆς Δημητριάδος, ὡς ἡμῖν ἀνέγνεται,
συνέστη, ὅπως οὖν συγκεκροτημένον σχολεῖον Ἑλληνικὸν πόρου μὲν
τοῦ ἀποχρῶντος αὐτῇ ἀμοιροῦν, τῷ δὲ ἀκυμάντῃ τῆς ἡσύχου διαγω-
γῆς καὶ τῇ τῶν μαθητιῶντων προθυμίᾳ οὐκ ἀσύμφορον εἶναι δοκοῦν,
συγῶν κἀνταῦθα πρὸ πολλοῦ εἰσθότων τὴν καθ' ἡμᾶς ἡγεμονίαν
ταύτην Ζαγοραίων ὑπηρετεῖν, οὐ δεῖν ἔγνωμεν οὐδὲ τὸ Ἑλληνομου-
σεῖον τοῦτ' ἐπεριθεῖν, ἀλλὰ τῆς τοῦ γένους ἐπιδόσεως πάντοτε προ-
μηθεύμενοι καὶ τῶν ἐκεῖσε φοιτητῶν τὸ φιλόμουσον περιθίγοντες
ἀποφαινόμεθα καὶ διορίζομεν διδοσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ βάματος τῆς
ἡμετέρας αὐθεντίας τῆς Μολδοβλαχίας τῇ διαλειφθείσῃ σχολῇ γρ.
250 ἐγχειριζόμενα τῇ ἐκ μέρους τῆς Ζαγορᾶς ἀποκαθισταμένῳ ἐν-
ταῦθα ἑπιτρόπῳ τῆς διαλειφθείσης σχολῆς, ὁφείλοντι ἐξαποστέλλειν
ἀσφαλῶς ταῦτα πρὸς τοὺς ἐν Ζαγορᾷ ἐπιστάτας τοῦ αὐτοῦ σχολεῖου,
διατάττοντας αὐτὰ ταῦτα καὶ χορηγοῦντας ὡς ἂν αὐτοῖς δόξοι ἐπω-
φελέστερον εἰς σύστασιν τῆς αὐτῆς σχολῆς. ἀξιούμεν καὶ τοὺς μεθ'
ἡμᾶς τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τῆς Μολδοβλαχίας διαδεξομένους ἀδελ-
φοὺς ἡμῶν, εἰδότες ἔτι τὸ τὰ καλὰ προγεγονότα συντηρήσαι οὐχ
ἥττον τὴν ἀμοιβὴν περιποιεῖται τὸ αὐτὸ ἡμῖν ἔλεος καὶ ἀντίληψιν τῆς
σχολῆς ταύτης ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ γένους καὶ τοῦ λοιποῦ ἐπικυρῶσαι
καὶ ἐμπεδῶσαι, παρέχοντες τὰ ταχθέντα ἐτησίως, ἵνα κοινῇ πάντες
ἀξιωθώμεν παρὰ τοῦ μισθοδότου τῶν ἀμοιβῶν. Ταῦτα ἡμῖν ἀποφην-
μένοις ἀπολέλυται τὸ παρὸν ἡμέτερον αὐθεντικὸν χρυσόβουλλον ἐπὶ
βεβαιώσει ἡμετέρᾳ σφραγίδι εἰς διηνεκῆν ἀσφάλειαν.

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σ. 209, 6.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΡΟΥ

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. ΙΒ' σ. 25 κ. ἐ. πραγματείαν περὶ τῶν Γραμμάτων τῆς Ἡπείρου καὶ τὸν ἐν αὐτῇ γινόμενον λόγον περὶ τῶν ἐν ταῖς Γράμμασι τῆς Σύρου ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κλωνὸς Στεφάνου ἀνακαλυφθέντων ἐπιγραφικῶν χαραγμάτων δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ δημοσιεύσωμεν κατὰ μετάφρασιν τοῦ συναδέλφου κ. Κυπαρίσσου Στεφάνου τὴν κατωτέρω διατριβὴν τοῦ ἐπιφανοῦς ἐρευνητοῦ τῶν κατακομῶν τῆς Ῥώμης G. B. de Rossi. Ἐδημοσιεύθη δὲ αὕτη ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοσμένῳ *Bullettino di Archeologia Cristiana* (Σειρᾶς I' ἐτ. Α') τῷ 1876, ἤτοι βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κλωνὸς Στεφάνου ἐκδοσιν τῶν εἰρημένων χαραγμάτων. Φέρει δὲ ἡ πραγματεία αὕτη τὴν ἐπιγραφὴν «Σύρος» (Νῆσος τοῦ Αἰγαίου). Προσκυνήματα χαραχθέντα ὑπὸ ναυτιλλομένων ἐθνικῶν, Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν ἐπὶ τῶν βράχων λιμένος¹. Σημειωτέον δὲ, ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν Γραμμάτων Σύρου συμπεριελήφθησαν ἐν ταῖς Κυκλαδικαῖς ἐπιγραφαῖς τοῦ βαρῶνου κ. Φρειδερίκου Hiller von Gärtringen², ὅστις δὲν ποιεῖται μνείαν τοῦ δημοσιεύματος τοῦ de Rossi.

Ἐν τῇ *Roma Sotterranea* (Τόμ. Α', σ. 170 κ.ἐ.) ἐποιησάμην λόγον περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν προσκυνημάτων—πρόξενων λατρείας καὶ εὐχῆς—τῶν χαρασσομένων ἐν ταῖς μάλλον περιφρήμοις ναοῖς, μνημείοις, ὑπογείοις καὶ ἄλλοις τόποις, ἐν οἷς συνηθροῦντο ταξειδιῶται καὶ ξένοι τῶν παλαιῶν χρόνων, ἐθνικῶν καὶ χριστιανικῶν. Ἐἰς τὰς κατηγορίας ἐκείνας ἀνάγκη νὰ προστεθῇ νῦν ἑτέρα νέα, ἣς δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ἐγινώσκετο μέχρι τοῦδε παράδειγμα, βεβαίως ἕμως οὐδὲν χριστιανικόν· τοιαύτην δ' ἀποτελοῦσιν αἱ εὐχαὶ αἱ χαρασσόμεναι ὑπὸ ναυτιλλομένων πρὸ τῆς λύσεως τῶν ἰστίων καὶ αἱ εὐχαριστίαι ἐπὶ εὐ-

τυχεὶ προσορμίσει καὶ διασώσει ἐν τῷ λιμένι. Ἐκατοντάδα τοιούτων νέων προσκυνημάτων ἀπεκάλυψεν ἡμῖν πρὸ μικροῦ ὁ κ. Κλων Στέφανος ἐν ταῖς «Ἐπιγραφαῖς τῆς νήσου Σύρου», δημοσιευθείσαις μετὰ σοφῶν ὑπομνημάτων ἐλληνιστὶ (*con erudito greco commento*) ἐν Ἀθήναις (1875).

«Κολπίσκος, σήμερον ἔρημος, τῆς νήσου Σύρου, λιμὴν φυσικὸς καταλληλότετος εἰς τοὺς ναυτιλλομένους, ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων «Γράμματα» ἐκ τῶν πολλῶν ἐκεῖ κεχραγμένων ἐπὶ τοῦ βράχου ἐπιγραφῶν. Οὐδεὶς ποτε ἀρχαιολόγος εἶχε μεταδῆ πρὸς ἐξερεύνησιν αὐτῶν· πρῶτος ὁ κ. Κλων Στέφανος οὐ μόνον μᾶς ἔδωκεν εἶδησιν περὶ τῆς ὑπάρξεώς των, ἀλλὰ καὶ μετὰ δεξιᾶς ἐπιμονῆς καὶ ἐμπειρίας κατώρθωσε νὰ σχεδιάσῃ, ἀναγνώσῃ καὶ συμπληρώσῃ τὴν ἄτεχον καὶ σχεδὸν ἐξίτηλον γραφὴν. Ὁ διαπρεπὴς κ. Bayet, μεταδὼς ἐπὶ τόπου, ὅπως παραβάλλῃ πρὸς τὰ πρωτότυπα τοὺς λιθογραφικοὺς πίνακας καὶ τάντίγραφα τοῦ Ἑλληνος ἐκδότου, ἐπήνεσε τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἐξήρε τὴν μεγάλην τῆς ἐργασίας δυσχέρειαν (*Revue archéologique*, Νοέμβρ. 1876, σ. 287). Θὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα συντόμως τὸ περιεχόμενον τῶν ἐθνικῶν ἐπιγραφῶν, διορθῶν που ἀνάγνωσιν τινα· μεθ' ὃ θὰ ὀμιλήσω περὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν προσκυνημάτων.

«Αἱ ἐθνικαὶ ἐπιγραφαὶ μοι φαίνονται πᾶσαι Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, οὐχὶ ἀρχαιότεραι τοῦ αἰῶνος τῶν καισάρων. Ἐλάχισται εἰσι λατινικαὶ· μία αὐτῶν φέρει τὴν ἡμερομηνίαν IDIB. MAR'T. εἰς μνήμην τῆς ἐν τῷ λιμένι ἡμέρας ἀφίξεως ἢ πιθανῶς ἀναφερομένην εἰς τὰς περιφρήμους «εἰδοὺς τοῦ Μαρτίου», καθ' ἧς ἐφρονεῦθη ὁ Καῖσαρ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη θὰ ὀφείληται εἰς ὀπαδόν τινα τοῦ Βρούτου, γραφείσα καθ' ἣν ἐποχὴν ἐν ταῖς θαλάσσις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας ἐμάλνετο ὁ πόλεμος ὁ τερματισθεὶς ἐν τῇ οὐχὶ μακρᾷ Μακεδονίᾳ, ἐν ταῖς Φιλίπποις.

«Μετὰ τὰς ἐπιγραφαὶς τῶν ἐθνικῶν χρόνων ἔρχονται αἱ χριστιανικῆς ἐποχῆς. Δύο τῶν ἐπιγραφῶν παρέσχον εἰς τὸν κ. Στέφανον τὴν βεβαιότητα ὅτι αἱ ἐκεῖ προσορμιζόμενοι Χριστιανοὶ ναυτίλοι ἀφιέρουν ἑαυτοὺς εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ καὶ ὅτι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρύθη ἐκεῖ που ἐκκλησία. Ἐν ἐλληνικῷ προσκυνήματι ἀναγινώσκονται αἱ ἐξῆς λέξεις· «Κύριε καὶ Ἁγίε Φωκᾶ σόσον τὸ (πλ)ύστον Μαρία καὶ τοὺς (π)λέοντας ἐν αὐτό...». Ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ. Ἀρά γε ὁ Φωκᾶς οὗτος

¹ Sira (Isola dell' Arcipelago). Proscinemi graffiti da naviganti pagani, ebrei e cristiani sulla roccia d'un porto.

² *Inscriptiones Insularum Maris praeter Delum*. Ἐν Βερολίῳ. 1903. Fasc. V. Pars I σ. 198-201.

εἶνε μάρτυς ἐπιτόπιος ἢ μὴ πρόκειται περὶ Φωκᾶ τοῦ ἐκ Σινώπης¹, τοῦ τιμωμένου παλαιότερον μετὰ μεγαλοπρεπείας ὑφ' ἀπάσης τῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ Κωνσταντινουπόλεως; Ἡ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις. Ἦν δίδω ἐνταῦθα, ἢ παρὰσχῆ τὴν προσήκουσαν ἐξήγησιν καὶ τὸν ἱστορικὸν λόγον τῶν ῥηθέντων προσκυνημάτων. Κατ' ἐμὲ ὁ Φωκᾶς, πρὸς ὃν ἀπευθύνονται αἱ ἐπικλήσεις ἐν τῷ λιμένι τῶν Γραμμῶν, εἶνε ἀναμφιβόλως ὁ ἐν πάσῃ τῇ Ἀνατολῇ περιφημότετος, ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θιαυματοπύργος καλούμενος κυρίως διὰ τὰ ὑπὲρ τῶν ναυτιλλομένων θαύματα τὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτόν. Καὶ Ἀστέριος ὁ ἐξ Ἀμφισείας τοῦ Πόντου μαρτυρεῖ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν πλεόντων, καὶ ῥητῶς οὕχ ἤκιστα τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἐπὶ τὴν προστασίαν τοῦ ἁγίου Φωκᾶ τοῦ ἐκ Σινώπης, οὐ αἰ αἶνοι ἐφέροντο πάντοτε ἐν ταῖς στόμασι τῶν θαλασσιῶν ἐν ταῖς ἔσμησιν αὐτῶν. Ὁ αὐτὸς περιγράφει τὴν εὐσεβῆ καὶ φιλόανθρωπον συνήθειαν τῶν κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ναυτιλλομένων, τοῦ νὰ χαρίζωσιν ἐν τῇ καθημερινῇ ἀρίστῳ τὴν μερίδα τοῦ Φωκᾶ ὑπὲρ τῶν πενήτων. Ἔχει δὲ τὸ σχετικὸν χωρίον ὡδε: «Καὶ πλιωτῆρες οἱ πανταχοῦ, οὕχ οἱ τὸν Εὐξείνιον διαπλέοντες Πόντον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸν Ἀδριανὸν τέμνοντες, καὶ ὑπὲρ Αἰγαίου φερόμενοι, καὶ ὅσοι τὸν Ὠκεανὸν πλέουσι τὸν ἑσπέριον καὶ ταῖς ἐφοῖς κόλπαις ἐνθαλαττεύουσι, τὰ συνήθη κελύσματα, οἷς τοῦ πλοῦ τὸν πόνον προσαναπαύουσιν, εἰς καινὴν τοῦ μάρτυρος μετέβαλον εὐφημίαν καὶ διὰ γλώσσης ἐστὶν ἔλος ὁ Φωκᾶς αὐτοῖς ὑπαδόμενος ἐπεὶ καὶ ἐναργῆ παρέχει τῆς βοήθειας τὰ σύμβολα. Πολλάκις μὲν γὰρ ὤφθη, νῦν μὲν νύκτωρ προσογκουμένου χειμῶνος διεγείρων τὸν κυβερνήτην, τῇ πηδαλίῳ ἐπινυστάζοντα ἄλλοτε δὲ πάλιν τοὺς κάλως διατείνων καὶ τῆς ὀθόνης ἐπιμελούμενος καὶ ἀπὸ τῆς πρῶρας προσπεύων τὰ βράχη.» (Ὅθεν καὶ νόμος ἐγένετο ναύταις Φωκᾶν ἔχειν συνεσιάτορα. Καὶ ἐπειδὴ τὸν νῦν ἀσώματον σύσσιτον εἶναι καὶ κοινωνὸν τραπέζης ἀμήχανον, μάθετε πῶς ἄρα φιλευσεβῆς λογισμὸς ἐσοφίσατο τὸ ἀδύνατον. Καὶ ἑκάστην γὰρ τὴν ἡμέραν τὴν τῶν ἔψων μερίδα πρὸς ἰσομοίρην τῶν ἐσθιόντων ἀποκληροῦσι τῷ μάρτυρι. Ταύτην δὲ τις τῶν θαιτουμένων ἐξωνούμενος, τὸ

¹ Βλ. *Tillemont* Mém. d'hist. eccl., Tόμ. I', σ. 581 κ. ε., ὅπου καλῶς ἐξετάζεται ἂν εἰς ἢ πλείονες ἅγιοι ἔφερον τὸ ὄνομα Φωκᾶς ἐν ἀπάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ. Περὶ τοῦ ἁγίου Φωκᾶ, οὗ τὰ λείψανα μετανήχθησαν εἰς Κωνσταντινουπόλιν, βλέπε *Morcelli* Kalend. Constantinop., Tόμ. A', σ. 157 κ. ε. Περὶ τῆς ἐν Ἰώμῃ λατρείας τοῦ ἁγίου Φωκᾶ καὶ τῆς ἐν προστασίῳ αὐτοῦ ἐκκλησίας του θὰ πραγματευθῶ ἄλλοτε.

ἀργύριον κατατίθεται, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἄλλος καὶ ἄλλοτε ἕτερος καὶ οὗτος ὁ κληρὸς τῆς ἀγορασίας περιῶν ἅπαντας δίδωσι καθ' ἡμέραν τῆς μερίδος τὸν ἰνητήν. Ἐπειδὴν δὲ ὄρμος αὐτοῦς ὑποδέξεται, καὶ εἰς γῆν ἀφίκωνται, μερίζεται τὸ ἀργύριον τοῖς πεινώσι τοῦτο ἢ μερὶς τοῦ Φωκᾶ, πενήτων εὐεργεσία»¹.

«Τὰ πλεῖστα τῶν χριστιανικῶν προσκυνημάτων ἄρχονται διὰ τοῦ βυζαντινοῦ τύπου «Κύριε βοήθει», ὅστις ἦτο ἐν κοινῇ, χρήσει ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος καὶ ἐξῆς καὶ οὐ ὑπάρχουσι παραδείγματα ἤδη ἀπὸ τοῦ πέμπτου. Ὁ κ. Βαγέτ² μάλιστα ἀναφέρει ἐν τοῦ ἔτους 1311, πιθανῶς τὸ ἀρχαιότατον πάντων. Ἐν τῶν φερόντων τὸ «Κύριε βοήθει» προσκυνημάτων φέρει τὴν χρονολογίαν (ἀπὸ κτίσεως κόσμου 5508) 1111 μ. X.: ἀλλὰ τὸ μέγιστον μέρος φαίνεται χρόνων πολλῶ ἀρχαιότερων, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς μορφῆς τῶν ὀνομάτων συνεπέραγεν ὁ κ. Στέφανος³ δύο δ' ἐξ αὐτῶν ἀκολουθοῦνται ὑπὸ τοῦ κωνσταντινικοῦ μονογράμματος Ϟ. Περὶ τὸ ἕτερον ἐκ τῶν μονογραμμάτων τούτων ὁ Βαγέτ παρατήρησε τὰ συμβολικὰ γράμματα A(U) συμπεραίνει δ' εὐλόγως, ὅτι τὰ δύο ταῦτα προσκυνήματα ἀνήκουσιν εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα. (Ὁδὲν παράδειγμα τοῦ μονογραμματικοῦ στικυροῦ Ϟ παρουσιάζεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις⁴ οἱ ἄπλοὶ στικυροὶ, ἐννοεῖται, δὲν λείπουσιν.

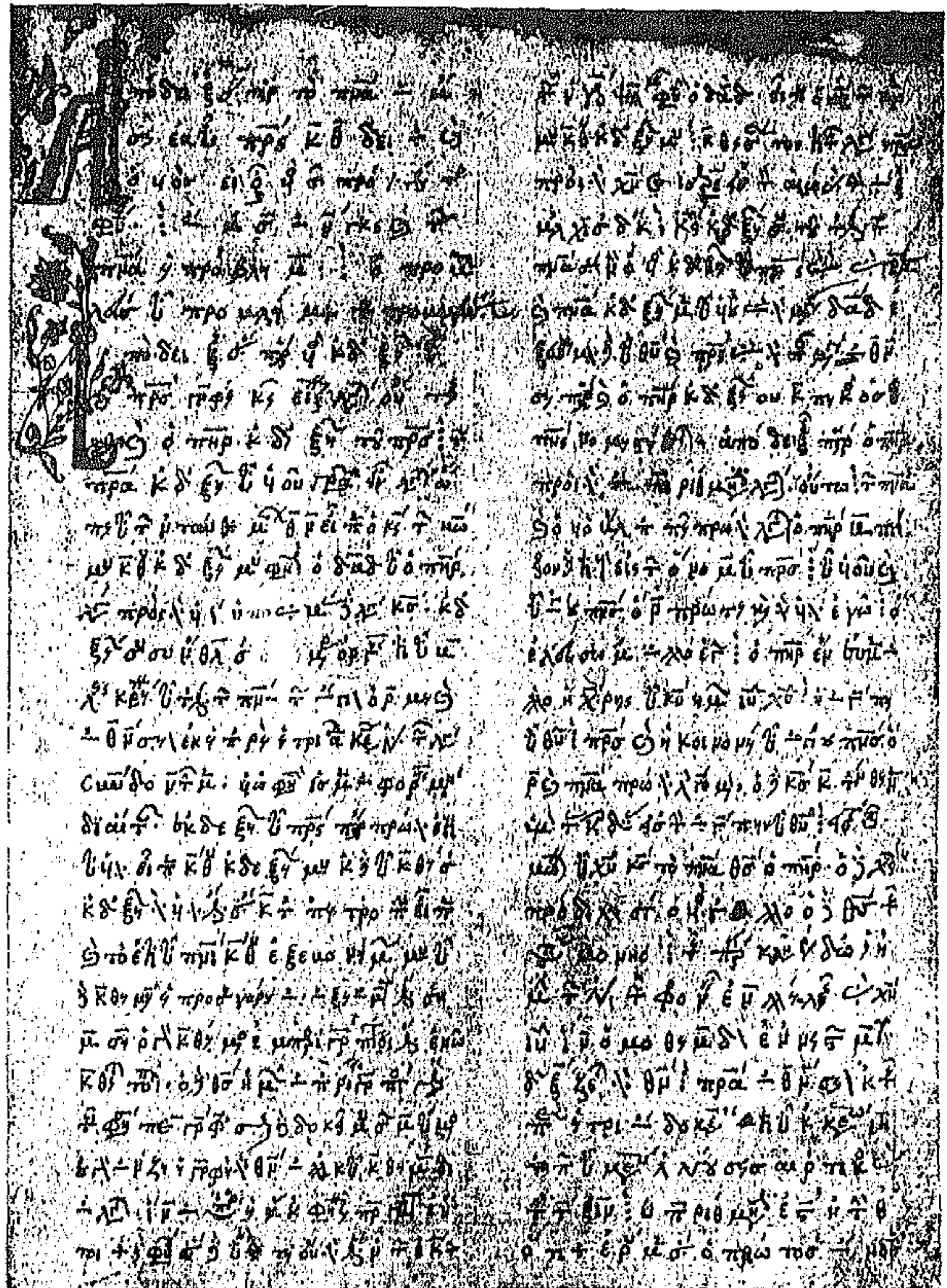
Ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν τύπων τῶν ἰδιαζόντων εἰς τὰς τρεῖς σειρὰς τῶν ῥηθέντων προσκυνημάτων, ἑθνικῶν, χριστιανικῶν, ἰουδαϊκῶν, ὡς καὶ τῶν κοινῶν εἰς διαφόρους κατηγορίας θὰ ἦτο πολλοῦ λόγου ἀξία. Τοῦτο ἐλπίζω νὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ κ. Βαγέτ ἐν τῇ χρησιμωτάτῃ συλλογῇ ἣν ἐτοιμάζει τῶν χριστιανικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν ἐπιγραφῶν τῆς ὀλης Ἑλλάδος. Εἰς ἐμὲ ἀρκεῖ ὅτι ὑπέδειξα ἐνταῦθα τὴν νέαν ταύτην σειρὰν καὶ ποικιλίαν τῶν κεχαραγμένων χριστιανικῶν προσκυνημάτων, ὧν τὰς διαφόρους κατηγορίας καὶ τὴν σπουδαιότητα πολλαχῶς ἀνέπτυξα ἐν τῇ Roma Sotterranea, ἐκθέτων τὴν κριτικὴν μέθοδον πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἀναγνώρισιν τῶν περιφημοτέρων ὑπογείων ἱερῶν καὶ μνημείων τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος.

¹ Acta martyrum sincera ed. Amstelod., σ. 582. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον εὐρηται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ *Combesis* Graeco-latin. patrum bibl. novum auctarium. Ἐν Παρισίοις. 1678. Tόμ. A', σ. 179. [Ὁ G. B. de Rossi παραθέτει τὸ χωρίον λατινικῶς κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ruinart, ὑποσημειώσας μόνον ὀλίγα χωρία τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου. Ἡμεῖς δὲ παρεθέσαμεν αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον κατὰ τὴν ἐκδοσιν παρὰ *Migne* Ἑλληνικῆς πατρολογίας Tόμ. M' σ. 309 κ. ε.]

² Revue archéologique ἐνθ' ἄν. σ. 288.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ

Τὸ Ἰπουργεῖον τῆς Παιδείας ἠγόρασεν ἀξιόλογον κώδικα κατατεθησόμενον εἰς τὸ τρίμα τῶν χειρογράφων τῆς Ἰθονικῆς βιβλιοθήκης. Περιέχει δὲ οὗτος (φ. 11^ν) Νομοκάνονα [Ματθαίου τοῦ **Βλαστάρεως**], οὗ τὸ κεφάλαιον α' «Περὶ τοῦ κριτοῦ τοῦ εἶναι εἰς πάντας συμπαθῆς, καὶ να μηδὲν πιστεύει λόγους τινὸς χωρὶς ἐξετάσεως καὶ ἀποδείξεως», τὸ δὲ τελευταῖον, τζ', «Περὶ πῶς γράφεται τὸ διαζυγιον ὅταν ὁ ἀνδρας λείπη χρόνους πέντε καὶ δὲν ἀπόστει ἐξ ὅδης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ». Τοῦ Νομοκάνονος τούτου προτάσσεται (φ. 3^α-10^β) πίναξ τῶν κεφαλαίων. Ἐν τέλει δὲ αὐτοῦ (φ. 98^β) ἀναγινώσκεται τὸ σημεῖωμα τόδε: *Ἐτελειώθει τὸ παρῶν βιβλίον, ἐκ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτολοῦ καὶ ἀμαθοῦς Ἐυστρατίου Ἰερέως ἐκ χωρίου σέλιανης, πλησίον του αγίου δωνίτου ἢ ἐπὶ λεγωμένη παραμυθία: ἐν ἔτει αχοδ':- ἐν μηνὶ σεπτεβρι' ε:- υἱὸς διίκου:- Ἔπονται β' (φ. 99^α) Ἐὰ ἐωθινὰ εὐαγγέλια γ' (φ. 104^β) «Ἐῶθις τοῦ τύπου περὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐάν τύτη (διωρθωμένον εἰς τύχη) ἁγία καὶ μεγάλη εὐδομάδα». Μετὰ κενὸν δύο σελιδων ἀκολουθεῖ δ' (φ. 107^β) «Ἐρμηνήα τῶν ἔμπροσθεν λ^ε κανόνων τί περιέχουσι καὶ πῶς χρῆ, μετέρχεσθαι αὐτὰ καὶ διατὶ εἰσὶ τριάκοντα πέντε, καὶ οὐχὶ πλείω, ἢ ἦτονα:-» μετὰ κανονίων κατεχόντων δεκαοκτὴν σελιδας ε' (φ. 117^α) «Συνανάγνωσις τῶν εὐαγγελίων τε καὶ αποστολῶν τῶν τοῦ χρόνου ἐβδομάδων ἐν ἣ οἱ ἀπόστολοι τοῖς εὐαγγελίοις ἔπεσθαι ὀφίλοισι» ζ' (φ. 119^α) «Ἐρμηνήα περὶ πῶς να εὕρης τέλειον πασχαλιον εἰς τα παρὸν κανόνια». Ἡ πραγματεία αὕτη περιέχει κανόνια καὶ περατοῦται δι' ἐγχρώμων σχημάτων. Ἐν*

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΟΥ Φ 124^α ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

τέλει· Ταῦτα τὰ γεγραμμένα τῆς παροῦσας βίβλου, τὰ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ νόμου τὰ ὅδε ἐτεληθῆσαν ἐν ἰστέρις· χρόνους, ἕξ, ἡγρουν ζ, καὶ εἶναι πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ αμαρτολοῦ, καὶ αμαθουῦς εὐστρατήου ἱερέος τοῦ υἱοῦ διάκου ἐκ χώρας σέλιωνης ἐκ παριμυθίας, καὶ ὅποιος ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆν βάλου σονγγόριαι ἐστὶν τὸ χρέος αὐτοῦ· ζ' (φ. 124^α) Ἄνεπίγραφος ἀπόδειξις ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς, διήκουσα εἰς τρεῖς σελίδας καὶ μεστῇ ταχυγραφικῶν βραχυγραφικῶν πλείστου λόγου καὶ ἀξίων ἰδίας ἐρεύνης, ὧν παρέχομεν πανομοιότυπον τῆς πρώτης σελίδος (φ. 124^α) ἐν τῇ παρενθέτῃ Πίνακι δ' η' (φ. 125^α) «Ἐδῆ φανερόνομεν ἐμπράκτως τα ἑπτὰ θανάσιμα ἀμαρτήματα ὡς ἐν εἶδος δένδρου· εἰς τῶν ὁποίων ταῖς ῥίζαις ἀκολουθοῦν ἕτερα ἄλλα δέκα ἀμαρτήματα, ὡς βλέπεις Καὶ ἄνωθεν ἐκείνων γενάται ἡ ἀρετὴ ὡς ἂν ἄνθος ῥόδου ἄνωθεν ἐστεμμένον με κορονίδα βασιλικήν· δηλονοσι, ὡ ποιῶν ἐκείνην τὴν ἀρετὴν περιγίνεται καὶ νικᾷ το θανάσιμον ἀμαρτημα με τοῦς δέκα αὐτοῦ βλαστοῦς ὡς ἐν παραδείγματι» μετὰ σχημάτων οἷα τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ δηλούμενα· θ' (φ. 128^α) «Διατάξεις τῆς ἁγίας ἐξομολογήσεως».

(1) κώδιξ οὗτος εἶνε περισπούδαστος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, διὰ τε τὴν γραφὴν, τὰ ἰδιόρρυθμα ἐν τῇ Νομοκάνονι ἑγχρωμα ἀρχικὰ γράμματα καὶ τρία ἐπίτιτλα, τὴν ἐν τινι τῶν παραφύλλων τῆς ἀρχῆς περιεργατάτην διὰ κονδυλίου γεγραμμένην συμβολικὴν παράστασιν τῶν ἑπτὰ ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς Ἡμέρας, τῆς Νυκτὸς καὶ τοῦ Κόσμου, τὴν μετὰ τὸν πίνακα τοῦ Νομοκάνονος ἐν φ. 11^α ἐξαιρετον καὶ ἄριστα διατηρουμένην ὁλοσέλιδον εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἀξιόλογον διὰ βύρσης μετὰ χρυσαῶν ἐπιτυπωμάτων στάχωσιν. Ἴχει δὲ πλήν τινων ὀνομάτων κτητόρων καὶ ἀξιόλογα σημειώματα διαφόρων χειρῶν, τὰ ἐξῆς·

1) Ἐν τῇ παραφύλλῳ τῆς ἀρχῆς τῇ συνεσταχωμένῳ τῇ πινακίδι· Ἔτος 1686 μηνί Ιούλιος † δι ἐμῆς χειρὸς τοῦ ποτε,

οἰκτροῦ θύτει, καὶ Χατζῆ Ἰωάννου ἦδε δέλτος, εἰληχ ἀνακαίρισιν: ἀμήν.

2) Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Νομοκάνονος ἐν φ. 11^b. † Εἰς τοὺς ἀγκε^ω ἐν μηνὶ ὀκτωβρίου· ἔλαβα αὐτῶ το νόμιμον διὰ γρόσια δέκα πέντε (τὸ δέκα πρόσθετον δι' ἄλλου μέλανος, ἴσως δὲ καὶ ἄλλης χειρὸς) παρὰ τοῦ πάπα Ἰω⁻¹⁻¹ καὶ τοῦ ἐδύσα τὸ χωρίον μοῦζαλῆ κόντα εἰς τὸ ἀλτήν τὰς ὠντὰς ἐπιτροπὸς τῆς ἐπαρχείας τοῦ κῦρ καλλινήκου τοῦ γεροντός μου, ἡράκλειας, καὶ ὁ θεὸς να τὸν ἀναπαύσει τὴν ψυχῆν τοῦ μετα τὸν δικεὸν· καὶ ἀναπαῦθι ὁ μὰ καρίτης· ἐν μηνὶ νοεμβρίου εἰς τα εὔγα του μίνος καὶ ἀτὸς τοῦ με ἐχηρότόνησε τυρσουλῶης εἰς τὸν ρεδέστον εἰς τὴν μητροπολιν εἰς τοῦ ἀγκα^ω κυριακί τον προπατώρον δικεμβρίου δεκα ἐπτὰ καὶ ἐκμιμήθην ὁ μακαρίτης εἰς τους ἀγκε^ω καὶ ἐμετατέθη εἰς τον θρόνον τῆς ἡράκλειας ἀπο τον θρόνον τῆς νίκιας ὁ κῦρ γεράσιμος· ὁ ανεψίος του μακαρίτου κῦρ γεναδίου, καὶ ἀμποταῖς ὁ θεὸς ὁ αγίος· να τῶν στερεόνη· καὶ να των ἐκάμη πολυχρόνειον· εἰς τὸν θρόνον του ὅτι εἶναι ἀνθρώπος καλὸς καταδεκτικός· εὐλαβής· χαριτόμενος ἀνθρώπος· λήπῃτε τοῦς ἐπτοχοῦς, καὶ ἐλεήμων καὶ εγγράπτη τῶ παρῶν διὰ χηρῶς καμίου του αμαρτολοῦ κυπριανοῦ τυρούλῶης ~ ἀγκε^ω μαρτίου α. † Ὁ τυρουλάης καὶ σερετζίων κυπριανὸς εὐχέτης καὶ ἡ παρῖμού(;) ἡ ἀναγινόμενται.

Καὶ πολλάκις μὲν συναντῶμεν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἀγραμμάτους ἱεράρχας, ἀλλὰ πάντα τούτους ὑπερβάλλει βεβαίως ὁ Κυπριανὸς Τυρολόης, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ αὐτογράφου τούτου σημειώματος. Τοῦ αὐτοῦ ἔχομεν ἐν φ. 116^b παρεγγεγραμμένον αὐτόγραφον τύπον χειροτονίας πρεσβυτέρου δια προτροπείας καὶ ἀδίας του σεβασμιωτάτου ἡμῶν γέροντος, καὶ δεσπότη, ἀγίου ἡρακλείας,

οὔ ἐν τέλει ἀπλῶς αὐγούστου κγ † Ταπεινὸς ἐπίσκοπος τυρουλώης κυπριανός.

3) Ἐν φ. 131^a τὰ ἐξῆς, γραφέντα κατὰ διαφόρους περιόδους, χειρὶ τοῦ Κυπριανοῦ Τυρολόης:

Ἐνας ἀνθρώπος ἐπαντρέφει καὶ ἐπιρε ενου κόρῃν, ἀπόθανε Γα τῆς γινεκὸς τοῦ η ἀδέλφι ὀνόματι τριάνταφιλίνα· ἡ ὕγουν η γινεκαδελφί ~

Τὶς θανούσις τριάνταφιλίνας το μερτικὸν μοιράζουν τα ἀδέλφηα μετὰ τὶς μ'ρος εὐγάζοντας πρότον τὶς ψυχῆς τὰ ἔξοδα ~

Ἐπέθανε κατόπι καὶ ἡ ἀδελφί τὶς ἡ τζοχέρια ἡ πάνδρεμένοι ἄφισε διὸ πεδία μεταξένια γαροφαλέα ἐκληρονόμισαν αὐτὰ τα πεδία τιν μρικὴν περονούσια ~

Ἐπι εἰς ὀλιγὰς ἡμέρας ἐπέθανε ἡ παγύνα ἡ μιτέρα τους ἡ πεθερά του ἄνοθεν· πρότον εὐγένη ἡ προίκα τὶς ἀνιπάνδρης· τὶς κὸκόνας· καὶ εὐγένουν καὶ τα ἐξόδια τὶς θανούσης μητρος τοῦς παγύνας· καὶ τα ἐνάπολιφθέντα γίνονται διομέρτικὰ καὶ μιράζουν τα πεδία μετὰ τὶς θείας αὐτῶν το ἕνα ἡ θία ἡ κοκοκόνα μετὰ τα πεδία μεταξένια· καὶ γαρρυφαλεα ~

Κατόπι ἐπέθανε καὶ τα διὸ πεδία ἐκληρονόμισε ὁ πατεράς τοῦς καὶ οχλὶ ἀλλῶς το βχι του πεδιόν του ~

4) Ἐν φ. 132^a δι' ὀρθῆς γραφῆς «Συμμαρτυρία τοῦ ὑποψηφίου», χειροτονίας τύπος, φέρων χρονολογίαν ἀψ' ἰδ' Ἰουνίου δ', εἶτα τῆ αὐτῆ ὀρθῆ γραφῆ «συστατικὸν τοῦ χειροτονηθέντος» τύπος ἐν ἦ μνελα τοῦ σεβασμιωτάτου ἡμῶν ἀγίου γέροντος ἡρακλείας, φέρων χρονολογίαν ἀψ' ἰδ' Ἰουνίου ε'.

5) Ἐν τῷ αὐτῷ φ. 132^b † Ὡ παρὸν καὶ καιρὸς νόμος· ἡπάρχοι τῶν πᾶπᾶ κίρ Ἰω ἐκ τῶν ἡώανοῖνων τὴν παίρφιμον διδάσκαλήαν καὶ φιλλώσωφίαν καὶ ὦ πᾶπᾶ κίρ Ἰοῖώανῆς εὐρισκόμεινως οἷς τὴν ἐπάρχοιαν τῶν αγῆων ἡρακλαῖος τὴν χώραν ὠνωμαζώμαῖνη· τῶν γαντζοῖ ὦ εὐλωγόμενως ὁ εἶκος τῶν πᾶπᾶ κίρ Ἰω οἶναι ἕνας ποιμαίνας τῶν ὀδεῖπῶρον

τος εἰς τὸν κάτοχον καὶ τὸ χωρίον Μουζαλῆ κοντὰ εἰς τὸ Ἀλιτὴν κατὰ τὸ ἐν φ. 11^b σημεῖωμα. Ζητητέον δὲ τοῦτο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ἡρακλείας, ὅπου, καθ' ἃ φαίνεται, διέτριβεν ὁ Ἰωαννίτης ἐκεῖνος ἱερεὺς. Τὴν περίεργον διαφωνίαν τῶν δύο τούτων πηγῶν ἀδυνατοῦμεν νὰ λύσωμεν. Τοῦ δὲ Κυπριανοῦ τὰ ἴχνη παρακολουθοῦμεν ἐκ τοῦ κώδικος μέχρι τοῦ 1736 μόνον. Τὰς δὲ περαιτέρας τύχας τοῦ κώδικος ἀγνοοῦμεν, καὶ μόνον ἐκ τῶν ἐν φ. 132^b τύπων χειροτονίας βλέπομεν, ὅτι εὕρισκετο ἔτι τελευτῶντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τῷ 1794 ἐν ταῖς χερσὶν εὐπαιδευτοῦ ἀρχιερέως ὑποκειμένου εἰς τὴν μητρόπολιν Ἡρακλείας. Πιθανῶς δ' ἢ ἐπισκοπῇ αὐτῇ ἦτο αὐτῇ ἢ τῆς Τυρολόγης, ἐν ᾗ ἐξηκολούθησε μένων ὁ κώδιξ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυπριανοῦ. Ἐξ Ἡρακλείας δὲ τέλος ἔφερεν αὐτὸν καὶ ὁ πωλητὴς, παρ' οὗ ἠγόρασα τὸν κώδικα τὸ Ἰπουργεῖον τῆς Παιδείας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΠΛΗΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

Γ'

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΥΒΑ¹

29.

Χαρτ. 0,214 × 0,148. Αἰῶνος XVII (φ. 184).

Ματθαίου τοῦ νομοθέτου ὡς ἦν ἀρχιερεὺς καὶ πάνυ σοφώτατος τοῦπίκλην **Ἐβλάσταρης**. Συναγωγή κανόνων.

Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ φ. 17^a. Προηγείται Προσίμιον Μανουὴλ Μαλαξοῦ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Βιβλίον νόμιμον σὺν θεῷ ἀγίῳ». Ἔπεται δ' ἐν φ. 3β-16β Πίναξ περιέχων τὰς ἐπιγραφὰς τῶν κεφαλαίων, σ' ἢ τὸν ἀριθμὸν, μὴ ἀνταποκρινομένης πάσας ἀνταλεξεί πρὸς τὰς ἐν κειτῷ τῷ κώδικι.

Ἐν τέλει (φ. 182β) Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον μηνὶ Φεβρουαρίῳ τῇ ἡμέρᾳ Παρασκευῇ ἐπὶ ἔτους ζ' ρκγ'. Ἰνδικτιῶνος ιβ':—Ἡ βίβλος αὕτη κτῆμα καὶ πόνος Ματθαίου οἰκτροῦ πέλει.

Ἐπὶ τοῦ προσθίου παραφύλλου τοῦ ἐπικεκολλημένου ἐπὶ τῆς σταχώσεως μεταξὺ δοκιμίων κονδυλίου βηβλήιον τοῦ καλουγέρου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὀπισθίου παραφύλλου τοῦ ἐπικεκολλημένου ἐπὶ τῆς σταχώσεως διὰ γραφῆς μεταγενεστέρως λίαν δυσαναγνώστου οἱ ἐξῆς στίχοι καταλογίζην γεγραμμένοι· αὐθέντα ἱψηλότατε καὶ πολυχρονεμένε | πράγμα ποδὲν ἐστάθηκε καλὸν . . . πρώτα | εἰ δέ(;)τω υστερολαβε(;) νὰ τοὺς . . . τοσῶς χρόνως | αὐθημερὸ ἀλλάξαντας(;) σᾶς βοήσκο· νασιωμένος(;) | σᾶς γνώσις καὶ σᾶς πράξης. ἀβγερινὸς καὶ ποῦλια | ἄλ . . . δὲν σᾶς ζῆραδόνει(;).

Τὰ φ. 1 καὶ 183 ἀγραφα.

Ἐν φ. 2^a καὶ 17^a ἐπίτιτλα κομψὰ διὰ μέλανος καὶ ἐρυθροῦ χρώματος.

Στάχσις διὰ ξυλίνων πινγκίδων, περιβεβλημένων διὰ βύρσης φερούσης ἀμυδρὰ χρυσὰ ἐπιτυπώματα.

¹ Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. ΙΒ' σ. 112.

30.

Χαρτ. 0,25 × 0,18. Αἰῶνος XVIII (φ. 181).

Θεοδώρου Προδρόμου Ἐξήγησις κανόνων.

Ἐν φ. 178^β. Τέλος τῶν σχολίων τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις δεσποτικαῖς ἐορταῖς συντεθέντων παρὰ τῶν ἁγίων μελωδῶν.

Τῶν ἀνά χειρας λαβόντων τήνδε βίβλον
δέομαι θερμῶς τοῦ δοῦναί μοι συγγνώμην
περὶ τῶν κειμένων ἐν ταύτῃ ασφαμάτων
ἵτινα πεφεύγουσι τὸν ὀφθαλμὸν μου.

αψήα': Φευρουαρίου α. ἐν Δημητζάνῃ.

Ἐν φ. 3^β. Καὶ τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὀλίγοις προσετέθη μοι Ἰωάννη ἀναγνώστη Δημητζαναίου ὅπερ γέγραπται ἐν τῇ κατὰ Δημητζάναν σχολῇ ἐν τῇ
αψήα' ὅστις ἴσπερον διὰ τοῦ μοναδικοῦ σχήματος ὠνομάσθη Ἱεροθέος.

Ἐν φ. 179^α. Καὶ τότε Ἱεροθέου μοναχοῦ Δημητζαναίου.

Τὰ φ. 1-3 καὶ 179-181 ἄγραφα.

Ἡ στάχσις περιβάλλεται ὑπὸ δύο φύλλων περγαμηνῆς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, περιεχόντων λόγους ἐκ τοῦ Λαυραϊκοῦ (Πατέρες μου καὶ ἀδελφοί), κατὰ δύο σελίδας γεγραμμένων.

31.

Χαρτ. 0,227 × 0,150. Αἰῶνος XV (φ. 186).

Εὐαγγέλιον κατὰ τὰς ἀναγνώσεις.

1 (φ. 2^α). Τὰ κατὰ Ἰωάννην.—2 (φ. 40^β). Τὰ κατὰ Ματθαῖον.—3 (φ. 58^α). Τὰ κατὰ Λουκᾶν.—4 (φ. 80^α). Τὰ κατὰ Μάρκον.—5 (φ. 88^β). Εὐαγγέλια τῆς Μεγάλῃς ἐβδομάδος.—6 (φ. 140^β). Εὐαγγέλια τῶν ἐπισημοτέρων ἀκινήτων ἐορτῶν κατὰ μῆνας (φ. 140^β τοῦ Σεπτεμβρίου, φ. 148^α τοῦ Ὀκτωβρίου, φ. 150^α τοῦ Νοεμβρίου, φ. 152^α τοῦ Δεκεμβρίου, φ. 157^β τοῦ Ἰανουαρίου, φ. 162^α τοῦ Φεβρουαρίου, φ. 165^β τοῦ Μαρτίου, φ. 165^β τοῦ Ἀπριλίου, φ. 166^β τοῦ Μαΐου, φ. 167^α τοῦ Ἰουνίου, φ. 171^β τοῦ Ἰουλίου, φ. 172^β τοῦ Αὐγούστου).—7 (φ. 175^α). Εὐαγγέλια ἀναγινωσκόμενα εἰς διαφόρους περιστάσεις.—8 (φ. 179^α). Τὰ ἕνδεκα ἐωθινὰ εὐαγγέλια.

Ἐν τέλει τοῦ καιμένου: Δόξα σοι ὁ θεὸς ἡμῶν δόξα σοι ἀμήν. Σωθῆ ὁ ἔχων ἐλεηθῆ ὁ γράψας.

Ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει τοῦ κώδικος ἀνά ἐν παράφυλλον γεγραμμένον διὰ χειρὸς νεωτέρας. Ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἐπισκόπου

Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου Λόγος εἰς τὴν Λαμπρὰν καὶ ἁγίαν Κυριακὴν. Ἄρχ. Εἴ της εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος ἀπολαβέτω ταύτις τις καλῆς πανηγύρεος. Ἐν τῇ τοῦ τέλους Τροπάρια εἰς διαφόρους ἁγίους.

Ἐν τῇ ἀνω ἄκ τοῦ φ. 1^α σημεῖωμα τουρκιστὶ γεγραμμένον. Ἐν τῷ αὐτῷ εἰς φύλλῳ ἐπίτιτλον καλλιτεχνικὸν τρίχρωμον.

Στάχσις διὰ ξυλίνων πινακίδων ἐπανδεδυμένων διὰ βύρσης τιλοβορώτου.

32.

Περγ. 0,168 × 0,11. Αἰῶνος XI (φ. 320).

Τετραεὺάγγελον.

α' (φ. 9^α). «Τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον». Προτάσσεται (φ. 10^α) «Συναξάριον σὺν θεῶ τῶν εὐαγγελίων τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ».—β' (φ. 98^β). «Τὸ κατὰ Μάρκον ἅγιον εὐαγγέλιον». Τὸ τέλος ἐν φ. 152^α ἐπὶ λεπτοτέρας περγαμηνῆς συμπληρωμένον ἀπὸ φύλλου ἐκπεσόντος.—γ' (φ. 153^β). «Τὸ κατὰ Λουκᾶν ἅγιον εὐαγγέλιον».—δ' (φ. 241^β). «Τὸ κατὰ Ἰωάννην ἅγιον εὐαγγέλιον».—ε' (φ. 311^α). «Συναξάριον περιέχον τοῦ μεγαλοῦ ἐκλογῆν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου».—ς' (φ. 318^β). «Τῶν ἐν τοῖς Σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς τῶν ἁγίων νηστειῶν εὐαγγέλια: ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐβδομάδι».—ζ' (φ. 319^β). «Εὐαγγέλια τῶν σωτηρίων παθῶν».—η' (φ. 320^α). «Εὐαγγέλια ἐωθινὰ τὰ ἕνδεκα».—θ' (φ. 320^α). «Εὐαγγέλια διάφορα εἰς μνήμης ἁγίων».

Ἐν φ. 1^α στυροῦς ἔγχρωμος χειρὶ νεωτέρῃ μετὰ τῶν γραμμάτων IC [XC], NI-KA καὶ Φ-X Φ-II.

Ἐν φ. 9^α, 98^β, 153^β καὶ 241^β κομφά μονόχρωμα ἐπίτιτλα.

Τὰ φ. 1^β καὶ 152^β ἄγραφα.

Στάχσις διὰ ξυλίνων πινακίδων περιεκαλυμμένων διὰ βύρσης μεθ' ἑπλῶν ἐπιτυπωμάτων, σῶζουσα οἰκὸς χάριν τῶν ἐκλιπόντων θηλοκωτήρων.

33.

Χαρτ. 0,237 × 0,17. Αἰῶνος XVIII (φ. 258).

1 (φ. 3^α). Κανόνες.

α' (φ. 3^α). «Ὁ κανὼν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ στυροῦ ποιῆμα τοῦ κυρίου Κοδμά».—β' (φ. 11^α). «Ὁ κανὼν τῶν Χριστογεννηθῶν... ποιῆμα τοῦ κυρίου Κοδμά». Ἐν τῇ μεταξύ (φ. 12^α) «Ποιῆμα κυρίου Ἰωάννου [Δαμασκηνοῦ] μοναχοῦ».—γ' (φ. 24^α). «Ὁ κανὼν τῶν Φώτων ποιῆμα τοῦ κυρίου Κοδμά».—δ' (φ. 36^α). «Ὁ κανὼν τῆς Ὑπνακτικῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποιῆμα τοῦ κυρίου Κοδμά».—ε' (φ. 40^α). «Ὁ κανὼν τῶν Βατῶν ποιῆμα τοῦ κυρίου Κο»

Κοῦμᾶ.—ζ' (φ. 44α). «Ὁ κανὼν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης βῆς, ποίημα τοῦ κυρίου **Κοῦμᾶ**».—ζ' (φ. 45β). «Τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Τρίτης, ποίημα τοῦ κυρίου **Κοῦμᾶ**».—η' (φ. 46β). «Τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Τετάρτης, οὗ ἡ ἀκροστιχίς Τετάρτη ψαλῶν».—θ' (φ. 48α). «Ὁ κανὼν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης εἰς, ποίημα τοῦ κυρίου **Κοῦμᾶ**».—ι' (φ. 52α). «Ὁ κανὼν τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, οὗ ἡ ἀκροστιχίς πρὸ Σάββατον τε».—ια' (φ. 53β). «Ὁ κανὼν τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου Σάββατου ἀπὸ αἰῶς ἠδῆς ἕως σῆς ποίημα **Μάρκου μοναχοῦ, ἐπισκόπου Ἰεροῦστος**, οἱ δὲ εἴρησι γυναικὸς τινος **Καθίας** ὀνομαζομένης, ἀπὸ δὲ σῆς ἠδῆς καὶ ἐφεξῆς ποίημα τοῦ κυρίου **Κοῦμᾶ**».—ιβ' (φ. 59α). «Ὁ κανὼν τοῦ Πάσχα, ποίημα **Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ**».—ιγ' (φ. 63α). «Ὁ κανὼν τοῦ Θωμᾶ, ποίημα **Ἰωάννου [Δαμασκηνοῦ] μοναχοῦ**».—ιδ' (φ. 67β). «Ὁ κανὼν τῆς Ἀναλήψεως, ποίημα **Ἰωάννου [Δαμασκηνοῦ] μοναχοῦ**».—ιε' (φ. 68α). «Ἐτερος κανὼν τοῦ κυρίου **Ἰωσήφ**».—ισ' (φ. 68α). «Ὁ κανὼν τῆς Πεντηκοστῆς, ποίημα **Κοῦμᾶ μοναχοῦ**».—ιζ' (φ. 87α). «Ὁ κανὼν τῆς ἀγίας Μεταμορφώσεως τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποίημα τοῦ κυρίου **Κοῦμᾶ**».—ιη' (φ. 92α). «Ὁ κανὼν τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπερχίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ζειπαρθένου **Μαρίας**. Ποίημα κυρίου **Κοῦμᾶ**».

Ἄπαντες οἱ κανόνες οὗτοι μετὰ διαστίχου, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ παρασελίδιου, ἐρμηνείας.

2 (φ. 97α). Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Λόγοι.

α' (φ. 97α). «Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς».—β' (φ. 164β). «Ἀπολογητικὸς εἰς τοὺς αὐτοὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς φυγῆς».—γ' (φ. 168α). «Εἰς Καισαρείαν τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν ἐπιτάφιος, περιόντων ἔτι τῶν γονέων».—δ' (φ. 194α). «Πρὸς τοὺς καλέσαντας ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ μὴ ἀπαντήσαντας μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν πρεσβύτερον ἐν τῇ Πάσχα».—ε' (φ. 199α). «Εἰς Γρηγόριον ἐπίσκοπον Νύσσης ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐπιστάντα μετὰ τὴν χειροτονίαν».—ς' (φ. 207α). «Ἀπολογητικὸς εἰς τὸν ἐξυτοῦ πατέρα Γρηγόριον, συμπρόντος αὐτῷ Βασιλείου, ἡνίκά ἐπίσκοπος ἐχειροτονήθη Σαλίμων».—ζ' (φ. 209α). «Εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἡνίκ' ἐπέτρεψεν αὐτὸν φροντίζειν τῆς Νεζιανζοῦ ἐκκλησίας».—η' (φ. 211α). «**Τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου**, εἰς ἐξυτὸν, ἐξ ἀγροῦ ἐπανήκοντα μετὰ τὰ κατὰ Μάξιμον».—θ' (φ. 218α). «**Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα**». Ἀρχ. Ἐπί τῆς κεφαλῆς μου στήσομαι. Ἀτελὲς ἐν ταῖς λέξεσιν ὅτι μηδὲ ὁ νόμος ἄχρι καὶ τοῦτου τὴν θεωρίαν φιλοπονῶν ἐν τῇ γράμ. . . .

Τὰ ὑπ' ἀρ. α'—ε' μετὰ διαστίχου, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ παρασελίδιου, ἐρμηνείας.

3 (φ. 227α). «**Βασιλείου τοῦ μεγάλου Ὀμιλία** ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ θεός».

4 (φ. 234α). «Θεματογραφία, ἧς ὕλη μὲν καὶ ὑπόθεσις τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως· εἶδος δὲ, καὶ πᾶσα ἡ περὶ αὐτὰ γυμνασία ἢ περὶ τῶν εἰδῶν τῶν ῥημάτων τῆς γραμματικῆς τοῦ σοφωτάτου **Κωνσταντίνου Ἀσκάρεως** θεωρία καὶ διαπόνησις».

Τὰ θέματα διαιροῦνται εἰς Κοινὸν καὶ Ἑλληνικόν.

Ἐν τῇ παραφύλλῳ φ. 1^α δοκίμια κονδυλίου. Ἐν φ. 1^β «Περὶ τῶν Κοντακίων». Ἐν φ. 2^α «Εὐχὴ τῆς προσευχῆς τρία». Ἐν φ. 2^β σημεῖωμα περὶ κλίσεως τοῦ ῥή-

ματος ὀνόμα. Ἐν τῇ παραφύλλῳ φ. 257^β «Ὅρισμός». Ἐννοεῖς ἐστὶ διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ σκισδρομῆ· εἰς ια' ἄρθρα. Ἐν δὲ τῇ παραφύλλῳ φ. 258^α τῇ ἐπικεκολλημένῳ ἐπὶ τῆς ὀπισθίως πινακίδος τῆς σταχώσεως «Οἱ ιε'· μῆνες ὀνομαζόνται οὕτως». Εἰς τέσσαρας στήλας «ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων» ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου, «ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων», «ὑπὸ τῶν Μακεδόνων», «ὑπὸ τῶν Ἑβραίων».

Ἐν τῇ παραφύλλῳ τῇ ἐπικεκολλημένῳ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίως πινακίδος τῆς σταχώσεως ἔκ τῶν τοῦ Δανιήλου, ἐν δὲ τῇ κάτω ἦξ τοῦ φ. 3^α ἔκ τῶν τοῦ Ἰωσήφ.

Ὁ κώδιξ κοσμεῖται ὑπὸ κορυφαίων ἐπιτίτλων μελανῶν ἢ ἐρυθρῶν ἢ δι' ἀμφοτέρων τῶν χρωμάτων (ἐν φ. 168^α ἐπιτίτλος ζωγραφία διὰ μέλανος) καὶ ὑπὸ μεγάλων κορυφῶν καὶ ἰδιορρυθμῶν ἀρχικῶν γραμμῶν. Ἐν φ. 97^α καλὴ ἐγχρωμὸς εἰκῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Τὰ φ. 9^β, 10^β, 58^β, 96^β, 154^β, 193, 206^β, 224 καὶ 225 ἄγραφα.

Σταχῶσις διὰ βύρσης μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

34.

Χαρτ. 0,143 × 0,20. Αἰῶνος XVII (φ. 288).

Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ὀμιλῆαι.

α' (φ. 2^α). Ὀμιλίας ἀκεφάλου τέλους. Ἐλ. τὰς μελλούσας ἐκείνας καὶ ἀκηράτους μονὰς καὶ τὴν ἀδιάνατον τρυφήν καὶ ἀπόλαυσιν ὧν καὶ πύχοιμεν πάντες . . . ἐν . . . Χριστῷ τῇ κυρίῳ ἡμῶν . . . καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.—β' (φ. 2^β). «Ὀμιλία τῇ Κυριακῇ τοῦ ἀσώτου». Ἀρχ. Ἄγαθός μὲν ὁ θεὸς πρὸς πάντας ἐστὶ καὶ φιλόανθρωπος καὶ μικρόθυμος.—γ' (φ. 9^α). «Ὀμιλία τῇ Κυριακῇ τῆς Ἀπόκρεω, περὶ τῆς δευτέρας καὶ ἀδεκάτου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας». Ἀρχ. Φοβερά ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.—δ' (φ. 19^β). «**Τοῦ αὐτοῦ Λόγος** τῇ Κυριακῇ τῆς Τυροφάγου».—ε' (φ. 30^β). «Τῇ β' τῆς πρώτης εὐδομάδος τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς».—ς' (φ. 34^β). «Τῇ δ' τῆς πρώτης εὐδομάδος λόγος ἐκ πολλῶν συγγραμμάτων καὶ εἰς τὴν ἀποδεκάτωσιν τοῦ χρόνου».—ζ' (φ. 40^β). «Σάββατον πρῶτον τῶν νηστειῶν» εἰς τὸ θαῦμα τοῦ ἀγίου Θεοδώρου περὶ τῶν κολυβῶν.—η' (φ. 47^β). «Ἐτερον θαῦμα τὸ λέγων ἐν τῇ τροπαρίῳ τοῦ ἀγίου τοὺς στρατιώτας παιδεύεις τῆς ἀρχηγῆς ἀπάχεσθαι».—θ' (φ. 48^β). «Ἐτερον θαῦμα λέγων ἐν τῇ τροπαρίῳ τοῦ ἀγίου μάταιον δρασμὸν ἐπέχεις αἰκετῶν».—ι' (φ. 51^α). «**Τοῦ αὐτοῦ Λόγος** τῇ α' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν».—ια' (φ. 67^β). «Τῇ β' τῆς δευτέρας εὐδομάδος λόγος ἐκ πολλῶν βιβλίων».—ιβ' (φ. 76^α). «Τῇ δ' τῆς β' εὐδομάδος λόγος συλλαγόμενος ἐκ πολλῶν».—ιγ' (φ. 85^β). «Τῇ παρασκευῇ τῆς β' εὐδομάδος λόγος ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου».—ιδ' (φ. 95). «Κυριακῇ β' τῶν νηστειῶν».—ιε' (φ. 105^α). «Τῇ β' τῆς γ' εὐδομάδος».—ισ' (φ. 122^α). «Τῇ σ' τῆς γ' εὐδομάδος λόγος εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου».—ιζ' (φ. 128^α). «Κυριακῇ γ' τῶν ἀγίων νηστειῶν· λόγος εἰς τὸν Σταυρόν».

—η' (φ. 111^α). Ἐν β' τῆς δ' εὐδομάδος λόγος εἰς τὸ ἐκ τοῦ Ἡσαίου τοῦ προφήτου περὶ τοῦ ἀμπελώνος ὃν ἐφύτευσεν ἐν Σωρήχ'. — ι' (φ. 147^α). «Ἐν δ' τῆς δ' εὐδομάδος λόγος συναθροισθεὶς ἐκ πολλῶν βιβλίων περὶ μετανοίας καὶ περὶ κατανώσεως». — κ' (φ. 152^β). «Ἐν Πρασκευῆ τῆς δ' εὐδομάδος ἀπὸ τοῦ λόγου Ἀναστασίου ἡγουμένου τοῦ Σινᾶ ὄρους ἐρμηνεῖα εἰς τὸν ψαλμὸν καὶ περὶ μετανοίας». Ἀρχ. Πρέπουσα ἢ ἀρχὴ εἰλικρινοῦς μετανοίας. — κα' (φ. 158^α). «Κυριακῆ δ' τῶν νηστειῶν». — κβ' (φ. 165^α). «Ἐν β' τῆς ε' εὐδομάδος λόγος εἰς τοὺς Νινευίτας». — κγ' (φ. 175^α). «Ἐν ε' τῆς ζ' εὐδομάδος λόγος εἰς τὸν μέγαν κανόνα καὶ εἰς τὰ Σάδομα καὶ Γόμορα». — κδ' (φ. 181^β). «Σάββατον ε' λόγος εἰς τὸν ἅγιον Εὐαγγελιστὴν, περὶ τοῦ νομικοῦ, καὶ τοῦ ἀμπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς». — κε' (φ. 192^β). «Κυριακῆ ε' τῶν ἁγίων νηστειῶν». — κς' (199^α). «Ἐν β' τῆς ζ' εὐδομάδος λόγος περὶ μετανοίας». — κς' (φ. 208^β). Ἐν δ' τῆς ζ' εὐδομάδος λόγος περὶ μετανοίας. — κη' (φ. 214^β). «Σάββατον ζ', τῆς ζ' εὐδομάδος λόγος, εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου». — κθ' (φ. 223^β). «Κυριακῆ ζ' τῶν Βασιων». — λ' (φ. 236^α). «Ἐν ἀγία καὶ μεγάλῃ δευτέρῃ λόγος εἰς τὴν ἔγερσιν αὐτῆς καὶ περὶ ἐξοργισέως». — λα' (φ. 243^β). Ἐν ἀγία καὶ μεγάλῃ γ', λόγος περὶ ὑπομονῆς καὶ περὶ τοῦ Ἰωὴ πῶς ἐπειράσθη». — λβ' (φ. 252^α). «Ἐν ἀγία καὶ μεγάλῃ δ' λόγος εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ καὶ περὶ ἐτέρως γυναικὸς ἀλειψάσης μύρῳ τὸν ἀσθενῆ καὶ εἰς τὸν Ἰούδα». — λγ' (φ. 259^α). «Ἐν ἀγία καὶ μεγάλῃ ε' λόγος περὶ τῆς θαλάσσης κοινωνίας, καὶ πῶς χρὴ κοινωνεῖν ἡμᾶς». — λδ' (φ. 262^α). «Ἐν ἀγία καὶ μεγάλῃ Παρασκευῆ λόγος εἰς τὰ ἅγια πᾶθη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Στάχσις βυραίνῃ μετὰ χρυσοῦν ἐπιτυπωμάτων.

35.

Χαρτ. 0,222 × 0,154. Αἰῶνος ΧΙΧ (φ. 102).

- 1 (φ. 2^α). Βασιλείου τοῦ μεγάλου εἰς τὸ Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας.
- 2 (φ. 10^β). «Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῇ».
- 3 (φ. 20^α). «Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης περὶ μετανοίας».
- 4 (φ. 29^α). «Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Λόγος εἰς τοὺς Μακκαβαλοῦς».
- 5 (φ. 38^α). Λόγος τοῦ Πλουτάρχου περὶ πολυπραγμοσύνης. 1816. Νοεμβρίου 6: Κυδωνίαις».
- 6 (φ. 47^β). Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀκούειν. Πλουτάρχος». Ἐν τῷ 1817: Φεβρουαρίου: 22. Τέλος τοῦ περὶ τοῦ ἀκούειν λόγου τῆ

δὲ θεῶ ἢ δόξα αἰώνιος ἡμῖν' ἐγράφη δὲ διὰ χειρὸς Ἰωσήφ καὶ οἱ ἐντυγχάνοντες εὐχαισθαι ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς Κύριον τοῦ ἐλεῆσαι με.

7 (φ. 62^α). «Θεμελίον τοῦ φιλοσόφου Λόγος περὶ φιλίας».

8 (φ. 73^α). «Λεβανίου Β' πρὸς τοὺς Τρῶας ὑπὲρ τῆς Ἑλένης Ὀδυσσεύς: πρεσβευτικὸς».

Ἐν τῇ ἄνω φ. 1817: Φεβρουαρίου 23: εἰς τὴν σχολὴν τῶν Κυδωνιῶν διὰ Ἰωσήφ Ἱερομονάχου.

9 (φ. 81^α). «Στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς τοῦ σοφολογιωτάτου ἐν ἱεροδιδασκάλου κυρίου κὺρ Βενεαμὴν τοῦ Λεσβίου».

Ἐν τῇ ἄνω φ. 1-8 ἐν τῇ κωδικοποιημένῃ.

Μετὰ τοῦ ναστοῦ χάρτου τῆς σταχώσεως ἐν ἀρχῇ συγκεκολλημένη ἐπιστολὴ φέρουσα χρονολογίαν 1821: ἀπριλίου 6 καὶ ὑπογραφήν Ἰωσήφ πρ: Ξρ, ἀπευθυνσμένη δὲ, ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐν φ. 1^α, «Ἐν τιμωτάτῳ καὶ ἐν Χριστῷ μοι λίαν ἀγαπητῷ Κυρίῳ κὺρ Μιχαὴλ Εὐμορφόπουλῳ τῷ Χίῳ εὐχετικῶς εἰς τὴν Σμύρνην». Πρόκειται ἐν αὐτῇ περὶ ἀποστολῆς τόμων τοῦ Ἀποστόλου καὶ Κήπου Χαρίτων. Ἐν φ. 1^β «Πίναξ τῆς παρούσης βιβλίου» καὶ ταῦτα Ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς Ἰωσήφ καὶ οἱ ἐντυγχάνοντες εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα ἐλεήσει αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν ἡμέρῃ κρίσεως 1826 Ἰουλείου 3: κύπτα ἐπάνω εἰς τὸν πύργον. Ἐν φ. 101^α ἐπιστολὴ πρὸς «τὴν περιπόθητόν μοι Πανοσιότητα ἡμῶν» γεγραμμένη μὲν Μιτῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, φέρουσα ὑπογραφήν χαρτοφύλαξ Μακάριος Ἰβηρίτης καὶ ἀνκφερομένη εἰς τὴν ἀποστολὴν δύο συγγραμμάτων. Ὅπισθεν δ' αὐτῆς ἐν φ. 101^β καὶ 102^α «Κατάλογος τῆς παλαιᾶς Γραφῆς κατὰ τοὺς ἐβδομήκοντα».

Στάχσις διὰ ναστοῦ χάρτου περιβεβλημένου διὰ φύλλου παλαιοῦ ἐντύπου ἐκ κληρικτικοῦ βιβλίου καὶ διὰ λινοῦ.

36.

Χαρτ. 0,142 × 0,95. Αἰῶνος XVI (φ. 178).

Ἐρμηνεῖα τῆς ζωγραφικῆς τέχνης.

Κείμενον διακρίνον τοῦ ἀποδιδόμενου εἰς Διονύσιον τὸν ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγγράφων, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ φ. 7^α. Σύγκριται ἐκ μερῶν γεγραμμένων ὑπὸ διαφόρων χειρῶν καὶ ἀνεξαρτήτων ἀλλήλων. Ἐν φ. 172^α-174^α ἀκέφαλα Ἐπιγράμματα εἰς ἁγίας εἰκόνας.

Ἐν φ. 176^β. Κάγω δὲ ὁ Αὐξέντιος τὸ παρὸν θαρρήσας, εὖρον ἐν αὐτῷ πάμπολλα καὶ χρειώδη, τῶν εἰκόνων ἕνεκα ζωγραφιδῶν.

Τὸ πρᾶψυλλον 1^α ὅπως ἀμυδρόν. Ἐν φ. 1^β-2, 6^β, 174^β-176^α, 177^α ἄγραφα. Ἐν τοῖς φ. 2^β, 177^β, 178^α δοκίμια κονδυλίου. Ἐν φ. 3^α «Περὶ δταν θέλεις να

σκιάσις ἄγιον». Ἐν φ. 1^α «Εὐχὴ εἰς ἄγια εἰκόνα ὅταν ἄρχεται ὁ ἱερεὺς να-
σκιάσις λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην». Ἐν φ. 11^β-12^α ἐν μέσῳ εὐχῶν καὶ συνταγῆς χρυ-
σώσεως αἱ μονοκονδυλῆαι Στεργιανῶς (!) καὶ . . . ἱερέως . . . καὶ τὰ ἐξῆς ἐπι-
γράμματα καταλογάδην γεγραμμένα*

α') Κἂν οὐρανοὺς ἀνθρώπε καὶ νύμφη φιλίας
κἂν γῆς μετρίσης καὶ θαλάσσης τὸ βάθος·
κἂν τῆς ἐλάφου ὑπερθεῖς τὸν δρόμον,
πλάκην τάφρον τρίπηχον οὐχ ὑπερδουμῆς.

β') Στίχι εἰς τὴν κοιμῶσιν τῆς Θεοτόκου*

Ἔχω σε τύμβος κἂν δοκῆ κεκρυμμένον,
λέληθε· οὐρανόσ γάρ ὄντως νῆν ἔφρει (γρ. φέρει),
τὸν ὡς ἀληθῶς ἥλιον φαιεφόρον·
οὐ γάρ κάτω σε εἶν εκροῖς ὥραν μίαν,
ἀρῆκεν ἢ πρόνοια Κοσμᾶ παρμιάκαρ,
ἀλλ' οὐρανόσ φέρει σε σὺν τοῖς ἀγγέλοις.

γ') Εἰς τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.

Φωτὸς τοῦ πρώτου· καὶ ἀμηγάνου κάλους·
στρατάρχης εἰμὴ τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότη·
καὶ τῶν ἀγγέλων ἀρχηγὸς πᾶσι πέλω·
καὶ τῶν ἀνθρώπων ὀδηγὸς τε καὶ φύλαξ·
καὶ τοὺς ἐνταῦθα εἰσιόντας ἐν φόβῳ·
φρουρῶ, πρὸςμαχῶ· καὶ τὸν κτίστην προεβέβω·
τοὺς δὲ καρδίας ὑπαρᾶς νόθους ἔχων
πικρῶς ἐκτέμνω ἐν τῇ ρομφαίᾳ τῆδε.

Στάχσις διὰ θύρας.

37.

Περγ. 0,17 × 0,114. Αἰῶνος XI (φ. 148).

Τετραεὐαγγέλου μέρος.

α' (φ. 1^α). «Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν». Μᾶναι κολοδὸν ἐν ταῖς λέξεσιν ἐξ-
ελθῶν εἶπεν αὐτοῖς τίνα ζητεῖτε ἀπεκρίθησαν αὐτῷ Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον·
λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἐγὼ εἰμι· εἰστήκει δὲ καὶ Ἰούδας ὁ (Λουκᾶ 18,5).—
β' (φ. 95^β). «Προοίμιον . . . τοῦ κατὰ Ἰωάννην θεοῦ εὐαγγελίου». Ἄρχ.
Ἰστέον ὅτι τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον.—γ' (φ. 95^β). «Προοίμιον τοῦ κατὰ

* Ἐπιγραφή δι' ἄλλης χεῖρός οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα.

Ἰωάννην θεοῦ εὐαγγελίου». Ἄρχ. Ἡ τοῦ πνεύματος δύναμις ἀσθενεῖα κ-
λειοῦται. Ἐλ. (κολ.). ἐκείνων καταγενομένων περὶ τὸ σωματικὸν τοῦ Χριστοῦ.
μηδὲν δὲ . . . —(φ. 96^α). «Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην».

Ἐφ. 1^α διασώζεται ἀμυδρότατα.

Κωδῆξ ἀστάχσις.

38.

Χαρτ. 0,15 × 0,10. Αἰῶνος XVIII (φ. 78).

Εὐχολόγιον.

Περιέχει κυρίως εὐχὰς ἐξομολογήσεως καὶ συγχωρήσεως. Ἐν φ. 14^β κ. ε. «Κα-
τὰν χρετισμός· εἰς τὴν υπεραγυα Θεοτόκον πεινῆμα τοῦ ἠῤῥασβεστατοῦ βασηλεως
Θεωδοροῦ τοῦ Λαδικαρι». Ἐν φ. 41^β «Εἰς τὸ ἀπόδειπνον». Ἐν φ. 54^β «Εὐχὴ
εἶτοι ἐξορκισμῆι· τοῦ μεγάλου Βασιλίου· προς· τοῦς πσοχωτας υπο πνευ-
μάτων ἀκαθαρτων καὶ προς ἐκαστην ἀσθενειαν».

Κωδῆξ σφραγεστώτα γεγραμμένος.

Στάχσις διὰ περγαμηνῆς.

39.

Χαρτ. 0,17 × 0,11. Αἰῶνος XVIII (φ. 166).

Ἀναστασίου Παπαβασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννί-
νων Ἐπιτορικῆ λευχειμονοῦσα.

Προτάσσεται ἀφιέρωσις «Τῷ πνερωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ μητροπολίτῃ τῆς
ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης, κυρίῳ Παρθενίῳ ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ Θετα-
λιας, καὶ πάσης Ἑλλάδος» γεγραμμένη «Κατὰ τὸ ἄψθον· ἔτος τὸ σωτήριον Φευ-
ρουαρίου 511»·

Ἐπιταται ἐν φ. 164^α «Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις περὶ τῆς ὀνομασίας τῶν στοι-
χείων», ἐν δὲ φ. 166^β μετὰ τὸ ἄγραφο φ. 166^α «Τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα φυλῶν
τοῦ Ἰσραήλ».

Ἐν τοῖς παραφύλλοις τοῖς συγκακολλημένοις τῇ σταχίσι ἀνάξιαι λόγου ἐρ-
μηνεῖαι λέξεων καὶ οἱ ἐξῆς στίχοι·

Κλυτοτέχνη πάντων λυκαβάντων τ' ὄβριμε κράντορ
ἀντήσει Μαρίας σάσσον ὑμέας ἀκυμάντους,
σκηπτροφόρους πόλιας βασιλῆας τ' εὐρυαγείας,
εὐλογίαν πόρε τῷ τένιαυσίῳ ἄμβροτε κύκλω.

Στάχσις βυρσίνῃ μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

40.

Χαρτ. 0,287 X 0,217. Αἰῶνος XVIII (φ. 110).

Γεωργίου τοῦ «Προαντζή», μεγάλου λογοθέτου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ποτὲ βασιλείας Ῥωμαίων» καὶ διὰ νεωτέρας γραφῆς πρόσθετα «ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου».

Περιέχει πολλὰς διαφορὰς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως Βόννης. Ἐνιαχοῦ σχόλια ἐν τῇ φ. καὶ ἀντιστοιχεῖ χρονολογιῶν εἰς ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς.

Ἐν τῇ φ. τοῦ φ. 2^α χειρὶ νεωτέρῃ. Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Ἀμβροσίου Ἱερομονάχου Γαβαλλῶ καὶ κατωτέρῳ Ἐὐσταθίου τοῦ πατρὸς δῶρον μὲ ἔδωκε ἡ Α Μ ἦτον δὲ πλασμένο μάλιστα τοῦ λοιποῦ καὶ φύλλα μερικά.

Στάχσις διὰ νεοτέρου χάρτου.

41.

Χαρτ. 0,23 X 0,137. Αἰῶνος XV (φ. 258).

1 (φ. 3^α). Ἀντιόχου μοναχοῦ τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα Ὁμιλία.

Προτάσσεται ἐν φ. 1^α-2^β πίναξ τῶν ἑμιλιῶν, ἐν φ. α' Περὶ πίστεως, β' Περὶ ἐλπίδος. . ., ρλ' Περὶ υἰοθεσίας, ρλζ' Περὶ τῆς βασιλείας οὐρανῶν. Ἡ β' ἑμιλία ἐν φ. 5^β μόνον ἐξ ἀρχῆς μέχρι τῶν λέξεων οὐκ ἔφθειρε τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ τὴν οὐράνιον ὥρα τί λέγει, ἔπειτα δὲ τὸ τέλος τοῦ φύλλου μένει ἀγχαρον ὡς καὶ τὰ φ. 6 καὶ 7, συνεχίζεται δὲ ἡ ἑμιλία ἐν ἀρχῇ τοῦ φ. 8^α διὰ τῶν λέξεων ἐνέπλησεν ἀγαθῶν· ὁ δὲ ἀγαθὸς κύριος, θέλων ἡμῶς μετριοφρονεῖν, φησί.

Ἐν τέλει Ἐὐσταθίου τοῦ πατρὸς τοῦ πατρὸς καὶ δέκατην, τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ποίημα Ἀντιόχου μοναχοῦ τοῦ ἁββᾶ Σάββα πρὸς Εὐστάθιον ἡγούμενον μονῆς Ἀτταλίνης πόλεως Ἀγκύρας Γαλατίας.

2 (φ. 240^α). Ἄλογος περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως».

Ἄρχ. Ἐπειδὴ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι εἰς τὸν Χριστιανὸν γνωρῖσαι τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας αὐτοῦ καὶ πῶς θέλει σωθῆναι.

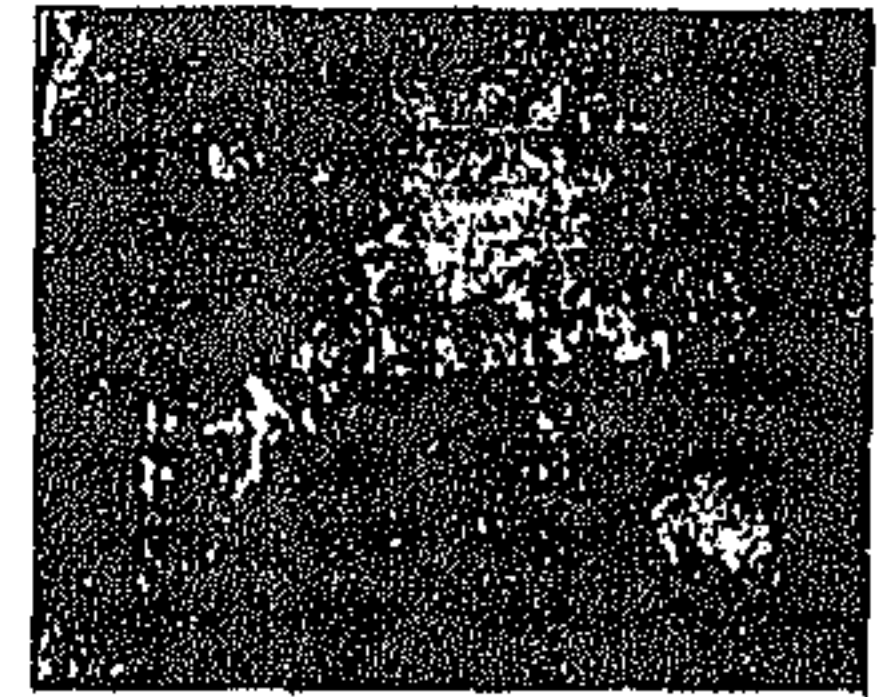
Ἐν φ. 258^β μεταξύ δοκιμῶν κονδυλίου Ἐὐσταθίου τοῦ πατρὸς βιβλίον ὑπάρχει τῆς Παναγίας τῆς Κυμῆσεως.

Στάχσις διὰ ξυλίνων πινακίδων περιβεβλημένων διὰ βύρσης διαθεδρωμένης.

(Ἐπεται συνέχεια)

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

— *Εἰκὼν Μιχαὴλ Δούκα καὶ Μιχαὴλ Ψελλοῦ.* Ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 234 συμμιγεί κώδικι τῆς ἐν Ἀγίῳ ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, γεγραμμένη τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα καὶ κοσμουμένη ὑπὸ ἐντέχνων εἰκόνων μικρῶν διαστάσεων, περιλαμβάνεται σὺν ταῖς ἄλλοις καὶ «Τοῦ ὑπερτίμου τοῦ Ψελλοῦ πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Μιχαὴλ τὸν Δούκα καὶ περὶ τοῦ ὄρου τῆς πίστεως» (Σπου. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου ὄρους ἑλληνικῶν κώδικων Τόμ. Α' σ. 113). Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ συγγραμμάτιου τούτου τοῦ πολυγράφου τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος εὔρηται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, γενειῶντος, περιβεβλημένου βᾶσον μοναχοῦ καὶ ἱσταμένου πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δούκα Παραπινάκη (1071-78), πρὸς ὃν ἀνατείνει τὰς χεῖρας ὡς πρὸς ἐνδειξιν τῆς εἰς αὐτὸν ἀφιερώσεως τῆς βίβλου. Τῆς εἰκότος ταύτης, ἐν τῇ διακρίνονται καὶ αἱ δι' αὐτῆς διήκουσαι γραμμαὶ τῆς χαρακώσεως τοῦ κώδικος χάριν τῆς γραφῆς τοῦ κειμένου πρὸ τῆς ζωγραφίσεως τῆς εἰκότος, παραθέτομεν ἐνταῦθα πανομοιότυπον ἐν φυσικῇ μεγέθει. Καὶ ἡ μὲν εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος προσθετέα εἰς τὴν συλλογὴν τῶν εἰκόνων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν Ῥώμῃ τῇ 1910 καὶ νῦν ἀποκειμένη ἐν τῇ μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας (Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. Ζ', σ. 399 κ. ἐ.), ἡ δὲ τοῦ Ψελλοῦ εἶνε τῶν ὀλίγων ἐν χειρογράφοις σωζομένων εἰκόνων συγγραφέων, περὶ ὧν θέλομεν διαλάβει ἄλλοτε διὰ μακροτέρων.

— *Δικέφαλοι ἀετοί.* Εἰς τοὺς δικεφάλους ἀετοὺς τοὺς ἀναγραφόμενους ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνομνημονίᾳ Τόμ. Γ' σ. 433 κ. ἐ., Τόμ. Ζ' σ. 338 κ. ἐ., Τόμ. Η' σ. 235, Τόμ. Θ' σ. 472 προσθετέα καὶ οἱ ἑξῆς:

1) Δικέφαλος ἀετός ἀναγεγλυμμένος ἔξωθεν τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐκκλησίας τῆς Κυρίας τῶν ἀγγέλων.

2) Πρὸ τοῦ Λυφοκάστρου, εἰς ᾧ ἄγει ἀτραπὸς ἐξ Ἀργαλαστῆς, εὐρίσκεται κρήνη ἐν θέσει Πρίνος, ἐφ' ἣς ὑπάρχει τουρκιστὶ δι' ἐλληνικῶν γραμμῶν ἢ ἐπιγραφή « Ἀργαλαστὶ βούδοντασι Ὀσμάναγα 1777. » καὶ ὑπ' αὐτὴν δικέφαλος ἀετός (Α. Σ. Ἀρβανιτόπουλλος ἐν Πρακτικαῖς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1910 σ. 223).

3) Ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ἐν Καλαβρύταις ναοῦ τῆς Κοιμίσσεως τῆς Θεοτόκου εἶνε ἐντετοιχισμένον ἐκ πύρου ἀνάγλυφον, ποιηθὲν τῷ 1800 καὶ παριστάνον δικέφαλον ἀετὸν φέροντα ἐν μέσῳ τῶν δύο κεφαλῶν σταυρὸν (Κ. Ζηοῖου ἐν Παναθηναίαις Τόμ. Α', 1901, σ. 233).

4) Ἐν τῷ ἐλληνικῷ κώδικι CXVIII τῆς ἐν Πετρούπολει Δημοσίας αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, γεγραμμένη περὶ τὸ 1450 καὶ περιέχοντι καὶ ἄλλας εἰκόνας προελεύσεως ἐλληνικῆς καὶ ἑσπερίας, εἶνε ἐξωγραφημένος ἐν τῷ φ. 3^α δικέφαλος ἀετός φέρων τὸ μονόγραμμα τῶν Παλαιολόγων.

5) Δικέφαλον ἀετὸν μετὰ τῶν στοιχείων Ζ Κ ἐντὸς τοῦ σώματος φέρει τὸ οἰκόσημον Ζαχαρίου Καλλιέργη τοῦ Κρητὸς ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων τῷ 1499 καὶ 1515 βιβλίων. Ἴδε αὐτὸ ἀποτυπούμενον παρὰ τῷ *Legrand* (Bibliographie hellénique . . . αἰκ. XVe et XVIe siècle. Ἐν Παρισίοις. 1884. Τόμ. Α' σ. 58 καὶ 129).

6) Ὁμοίως δικέφαλον ἀετὸν μετὰ τοῦ γράμματος Ν ἔφερε καὶ τὸ οἰκόσημον τοῦ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα ἡρωικῶς δρᾶσαντος ἐν Κρήτῃ Ματθαίου Καλλιέργη, ὅπερ ἀναπαρέστησεν ὁ Γεώργιος Κλόντζας ἐν φ. 135^β τοῦ Μαρκιανοῦ Class. VII cod. 22. Ἴδε τὴν εἰκόνα ταύτην ἐκτετυπωμένην παρὰ τῷ *Γιοσήφ Gerola* (Monumenti Veneti nell' Isola di Creta. Ἐν Βενετίᾳ. 1908 Τόμ. Β' σ. 356). Πρβλ. Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. ΙΒ' σ. 48.

7) Προσοχῆς ἄξιον εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Κωνσταντίνου Μουζάκη ἐν προσθήκῃ εἰς τὴν τοῦ πατρὸς Ἰωάννου *Historia della casa Musachia* (*Horf* Chroniques gréco-romanes. Ἐν Βερολίῳ. 1873 σ. 314) *Don Giovanni mio padre fè fare nell' ecclesia maggiore de Francavilla in Terra de Otranto un' tabernacolo de marmo, dove stà il sacramento e ce fè fare un' epitafio delle subsequenti parole e ce lassò tre messe la settimana, videlicet:*

Omnipotens Jesu, sacrarium hoc tibi Joannes Mosachi filius En Ghini Despotis Epirothae et Mosachiae domini ex

urbe Bizantis oriundi bicipitem aquilam habentis insigne coronatam religiose dedicat anno domini 1510.

Καὶ ἐν ἄλλοις δέ τισι χωρίοις τοῦ αὐτοῦ γενεαλογικοῦ χρονικοῦ γίνεται μνεῖα τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν προσεγγεῖ ἡμῶν ἄρθρῳ περὶ τῆς βυζαντιακῆς σημαίας.

Ὁ δικέφαλος ἀετός τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἀγίας Λαύρας εὐρίσκεται ἀπεικονισμένος ἐν παραρτήματι τῆς Ἑλλάδος Βλ. Γαβριηλίδου, σ. 10 καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ Παναθήναια Τόμ. Θ' (1904-5) σ. 137.

Ὁ Ν. Α. Μουχλιμου ἐδημοσίευσεν βουλγαριστὶ πραγματεῖαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Βουλγαρικά νομίσματα μετὰ τὸ ἔμβλημα τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ » ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Ἐν Σοφίᾳ. 1912. Τόμ. Γ' τευχ. α'.

Πρὸ τινῶν δὲ μηνῶν ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Ἰω. Ν. Σβορώνος μακρὰν διατριβὴν ἐπιγραφομένην « Πῶς ἐγεννήθη καὶ τί σημαίνει ὁ δικέφαλος ἀετός τοῦ Βυζαντίου » (Ἐν Ἀθήναις. Ἐκδότης Ἰωάννης Δ. Κολλάρος. 1914). Ἐν ταύτῃ ἐπαναλαμβάνει μὲν τὰ ὑφ' ἡμῶν γεγραμμένα περὶ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων, ἐξ ὧν καὶ ἀφωρμήθη, καθ' ἃ ὁμολογεῖ, ἀνεξήτησε δὲ νάνευρη καὶ ἀρχαιότερας τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος παραστάσεις τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, ἃς ἐφ' ὅσον πρότερον συνεζητήθησαν ὑφ' ἡμῶν ἐξακολουθοῦμεν νὰ θεωρῶμεν μεταγενεστέρας. Πρὸς τούτοις δὲ πειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃ τεχνοτροπικῶς τὴν γένεσιν τοῦ συμβόλου, ἀποδεχόμενος, ὅτι ὁ ἐν ἡμῶν ἀετὸν δικέφαλον, ἀλλὰ μᾶλλον δύο ἀετοὺς συνηνωμένους ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐντεθεῖν δ' ἄγεται εἰς τὴν θεωρίαν περὶ διδύμων ἀετῶν ἱερῶν τοῖς θεοῖς ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καὶ ὅτι οὗτοι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους « οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰ αἰσία καὶ νικηφόρα πτηνὰ, οἱ ὅπαδοι καὶ ὑπηρέται τοῦ τὰς νεφέλας ἱππεύοντος καὶ ὑπὸ τῶν ἐν αὐταῖς ἵπταμένων ἀετῶν περικυκλουμένου ἀνακτος ἀνδρῶν τε θεῶν τε Λυκαίου Διὸς ἢ τοῦ Διὸς ἐκείνου τῆς Κρήτης, ὅστις πρῶτος θνητὸς βασιλεὺς τῆς Κρήτης γενόμενος καὶ νικήσας τοὺς Ἰτιᾶνας πρῶτος ἐκόσμησε τὰς σημαίας αὐτοῦ διὰ τῶν αἰσίων τούτων ἀετῶν κτλ. ». Οὕτω προστίθεται νέα θεωρία, μέλλουσα βεβαίως νὰ συζητηθῇ. Ἀρχαιότεραν τῆς παρ' ἡμῶν καθορισθείσης πρώτης ἀρχῆς τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς προσεπάθησε νὰ ποδελεῖ αὐτὴν καὶ ὁ κ. Ν. Βέης (Zum Thema der Darstellung des zweiköpfigen Adlers bei den Byzantinern ἐν τῷ Repertorium für Kunstwissenschaft Τόμ. XXXV, 1912, σ. 321 κ. ἐ.), ἀλλ' αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐπαγόμεναι λίαν ἀμφισβητήσιμοι μαρτυρίαι δὲν ἰσχύουσι νὰ καταρρίψωσι τοὺς ἡμετέρους ἰσχυρισμοὺς, καθ' ἃ

παρετήρησεν ὁ κ. Παῦλος Μαρτ, ὅστις, κρίνων τὴν διατριβὴν ταύτην, λέγει τὰ ἐξῆς: «Ὁ Λάμπρος κατέστησε πιθανόν, ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς δικέφαλος ἀετὸς ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Νικαίας. Τὰ δὲ παραδείγματα ἔσα ἐν τῇ πραγματεία ταύτῃ υποθέτει ὁ Βέης, ὅτι παρουσιάζει πρὸς ὑπεράσπισιν ἀρχαιοτέρου χρόνου καὶ καταπολέμησιν τοῦ Λάμπρου ἐξαφανίζονται τὰ μέγιστα μετ' ἀκριβέστεραν ἐξέτασιν καὶ φαίνονται μοι ἀκριβῶς συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Λάμπρου». (Byzantinische Zeitschrift Τόμ. KB' 1913 σ. 289). Πλὴν δὲ τοῦ κ. Μαρτ καὶ ὁ κ. Σβορῶνος ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ πραγματεία σ. 30 σημειώνει τὰ ἐξῆς: «Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Βέη, τὸν ἐπὶ βυζαντιακοῦ μολυβδοδόλλου τοῦ 9^{ου} ἢ 10^{ου} αἰῶνος Δικέφαλον (ἀριθ. 47 τοῦ Νομ. Μουσείου) σημειοῦμεν, ὅτι ὁ πρῶτος οὕτω περιγράφας αὐτὸν κ. Κ. Κωνσταντόπουλος ἀνεῦρε νῦν, μετ' ἐπιμελῆ καθαρισμὸν αὐτοῦ, ὅτι πρόκειται περὶ μονοκεφάλου συνήθους ἀετοῦ».

Καθ' ἑλοῦ δὲ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ συνεχίσωσι τὰς περὶ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ μελέτας πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἀνάγκη νὰ διαστέλλωνται μνημεῖα, ἐφ' ὧν εὐρήται τυχαίως ἐξεικόνισις δικεφάλου ἢ διπλοῦ ἀετοῦ ὡς καλλιτεχνικοῦ ἀντικειμένου, καθ' ἃ καὶ ἄλλων διπλῶν ζῴων εὐρίσκομεν εἰκόνας ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀπὸ τῆς παραστάσεως τοῦ δικεφάλου ἢ ἔστω καὶ διπλοῦ ἀετοῦ ὡς αὐτοκρατορικοῦ συμβόλου. Τοῦτο δὲ εἶνε τὸ ζήτημα, εἰς ὃ ἡμεῖς ἐτρέψαμεν τὴν προσοχὴν διὰ τοῦ πρώτου ἄρθρου ἡμῶν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημόνι (Τόμ. ε', 1900, σ. 433 κ. ἐ.). Τοῦτο δ' ὀρθῶς παρετήρησε καὶ ὁ κ. Μαρτ (ἐνθ' ἄν.).

--*Εὐαγγέλιον τοῦ 1226 ἐκ Καισαρείας.* Περιήλθον εἰς γνῶσιν ἡμῶν τὰ ἐξῆς σχέδια ἐγγράφων, εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Βλαχογιάννη, νῦν διευθυντοῦ τῶν Γενικῶν ἀρχείων τοῦ κράτους, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ταξινόμησιν τῶν παλαιῶν ἐγγράφων τοῦ Ἰπουργείου τῆς Παιδείας. Τὰ σχέδια ταῦτα εἶνε γεγραμμένα διὰ χειρὸς τοῦ τμηματάρχου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τμήματος τοῦ Ἰπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Α. Ζ. Μάμουκα, οὗ φέρουσι τὴν μονογραφὴν, φέρουσι δ' ὁμοίως τὴν μονογραφὴν τοῦ ὑπουργοῦ Σ. Βλάχου.

Ἄρ. πρωτ. 7359
359

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 13 Φεβρουαρίου 1854

Πρὸς τοὺς Κυρίους Σ. Κουμανούδην
Θ. Μανούσην
Α. Ἰ. Παγκαλῆν καὶ
Ἰω. Βενθόλον.

Ἰδιώτης, κάτοχος τοῦ ἐπὶ ἐπιστροφῇ ἐγκλεισμένου χειρογράφου Εὐαγγελίου, προσέφερε τοῦτο εἰς ἡμᾶς πρὸς πώλησιν. Ἐπιθυμοῦντες νὰ πληροφορηθῶμεν παρ' ἑλλογίμων ἀνδρῶν περὶ τοῦ ἐὰν γνησίως ἀρχαῖον ὑπάρχει αὐτὸ τὸ χειρόγραφον, τίνος ἐποχῆς ὡς ἔγγιστα εἶν' ἡ γραφὴ καὶ πόταν ἔχει ἀξίαν, Σᾶς προσκαλοῦμεν, Κύριοι, νὰ συνέλθετε εἰς ἐπιτροπὴν, καὶ ἐξετάσαντες ἀκριβῶς τὸ βιβλίον, ἐκφέρετε ἐγγράφον τὴν γνώμην ὑμῶν, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον.

Α. Ζ. Μ[άμουκας]

Ὁ Ἰπουργὸς
Σ. Β[λάχος].

Κάτωθεν δὲ τοῦ ἐγγράφου τούτου εἶνε ἀντιγεγραμμένον μετ' ἀριθμοῦ 901 τὸ ἐξῆς σχέδιον, φέρον τὰς αὐτὰς μονογραφάς:

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 ἀπριλλίου 1854

Πρὸς τοὺς αὐτοὺς.

Ἀξιοῦμεν ἵνα ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον ἐκφέρητε ἐγγράφως τὴν γνώμην ὑμῶν περὶ τοῦ χειρογράφου Εὐαγγελίου τὸ ὅποιον ἐκ τῆς 13 Φεβρουαρίου Ἰ. Ε. ὑπεβάλομεν εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξέτασιν.

Α. Ζ. Μ[άμουκας]

Ὁ Ἰπουργὸς
Σ. Β[λάχος].

Ἐτέλος ἐν τῷ αὐτῷ φακέλῳ περιέχεται ἡ ἐξῆς ἐκθεσις, φέρουσα μὲν τὰς ὑπογραφὰς ἀπάντων τῶν ἀποτελούντων τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰπουργείου κατασταθεῖσαν ἐπιτροπῆν, γεγραμμένη δὲ διὰ χειρὸς τοῦ πρώτου τῶν ὑπογεγραμμένων, τοῦ καθηγητοῦ Θ. Μανούση.

ἀρ. πρ. 8473
ἐλ. 18 Μαΐου
1854

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιᾶν καὶ τῆς Δημοσίας
Παιδείσεως Ἰπουργεῖον

Ἐν Ἀθήναις, 16 Μαΐου 1854.

Ἐπισκεψάμενοι τὸ πρὸς ἐξέτασιν ἡμῖν παραπεμφθὲν χειρόγραφον περιέχον τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια εὗρομεν ὅτι ἐγράφη κατὰ τὸ ΣΤΨΛΛ ἔτος ἀπὸ κτ. κόσμου, ὅπερ ἔστε κατὰ τὸ 1226 μ. Χ. ἐν Καισαρείᾳ διὰ χειρὸς Βασιλείου πρωτονοταρίου Μελιτηνιώτου, υἱοῦ Ὁρέστου ἱερέως ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Σελδσοῦκου Σουλτάνου Ἀλᾶ-Ἐδδίν Κάϊ-Κοβὰδ, υἱοῦ Γαϊζῶ-Ἐδδίν Κάϊ Χασρόγι. Ἡ γραφή εἶναι μὲν ἱκανῶς καμψή ψιλογραφία, ἀλλ' ὁ γράψας ἀγράμματος ὄθεν καὶ εἰς πᾶσαν σχεδὸν σελίδα γέμει ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων, βαρβαρισμῶν, σολοικισμῶν, καὶ ἕνεκα τούτου δὲν δύναται νὰ ἔχη ἀξίαν τινα, ὡς πρὸς τὸ κείμενον· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαιότης αὐτοῦ εἶναι μετρία, οὐδὲ τοιαύτη, οἷα νὰ καταστήσῃ αὐτὸ, τοῦλάχιστον διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἀξίον περιεργείας τινός. Διὰ ταῦτα φρονοῦμεν ὅτι πρὸς σκοπὸν φιλολογικὸν ἢ καὶ ἀρχαιογραφικὸν ἢ ἀγορὰ τοῦ χειρογράφου εἶναι περιττὴ, μὴ χρησιμεύοντος τὲ πρὸς τοῦτο.

Εὐπειθέστατοι

Θ. Μανούσης

Στέφανος Α. Κουμανούδης

Ι. Βενθύλος

Α. Ρ. Ραγκαβῆς.

Ἐν δὲ τῇ ᾧα τοῦ ἐγγράφου τούτου εὕρηγται διὰ μολυβδίδος σημειωμένα τὰ ἑξῆς·

Ἀπεδόθη τὸ βιβλίον εἰς τὸν Κ^{ον} Π. Τυπάλδον Δικηγόρον, παρόντων τῶν Κ. Κ. Σ. Σκούφου (Γενικοῦ Γραμματέως), Π. Κλάδου (Ἰπουργικοῦ Γραμματέως) καὶ Π. Ἀλεξιάδου, ἐν τῷ ἐμῷ δωματίῳ. Ἀναγνοὺς δὲ εἰς τὸν Κ^{ον} Τυπάλδον τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς, τῷ ἀνεκοίνωσα καὶ τὴν παραγγελίαν τοῦ Κ^{ον} Ἰπουργοῦ, τουτέστιν ὅτι «ἂν καὶ τὸ βιβλίον δὲν κρίνεται ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀξίον ν' ἀγορασθῇ, ἀλλ' ὅμως τὸ Ἰπουργεῖον δύναται νὰ τὸ ἀγοράσῃ, ἀπλῆς περιεργείας χάριν, ἔὰν ὁ ἰδιοκτήτης δὲν ζητῇ ὑπέρογκον τιμὴν.

Οὕτως ἔμεινε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἰδιοκτήτην ὁ Κ. Τυπάλδος, καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ Ἰπουργεῖον ἀπάντησιν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἰουνίου 1854

Ἄ. Ζ. Μάμουκας .

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τοῦ κώδικος τούτου ἐπ' ἐσχάτων εὕρεθέντα ἐγγράφα. Ἀλλὰ τὴν τύχην τοῦ ἐκ Καισαρείας τετραευγγέλου δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ περαιτέρω. Ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ δὲν συνεφώνησε, φαίνεται, μετὰ τοῦ Ἰπουργοῦ, διὸ περιήλθεν εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ ὁμογενῆ Νικόλαον Θεοδώρου Δούμπαν. Παρ' αὐτῷ δὲ ἰδὼν ἔγραψε περὶ αὐτοῦ τῷ 1902 ὁ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν ἀνατολικῶν σπουδῶν τῆς Βιέννης καθηγητῆς Εὐγένιος Ζωμαρίδης ἐν τῷ Β' τόμῳ τῶν τοῦ C. Wessely Studien zur Palaeographie und Papyruskunde. Εἶτα δ' ὁ αὐτὸς ἐξέδωκεν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1904 καὶ ἰδίαν μονογραφίαν μετὰ δύο φωτοτυπικῶν πινάκων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Eugen Zomari-rides Die Dumbasche Evangelienhandschrift vom Jahre 1226 mit 2 Lichtdrucktafeln. Πρὸβλ. Maria Vogel—V. Gardthausen Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. Ἐν Λειψίᾳ. 1909 σ. 55. Ἄν δὲ τὸ χειρόγραφον ἐξακολουθεῖ ἀποκεῖμενον νῦν ἐν τῷ οἴκῳ Δούμπα ἢ ἄλλαχού που ἀγνοοῦμεν.

— *Τὸ ὄνομα τοῦ θείου τῆς Κυραῆς Φροσύνης.* Ὁ ἐνταῦθα ἐκ Παξῶν φοιτητῆς τῆς φιλολογίας κ. Μιχαὴλ Ἀθ. Δένδιας ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν τῇ 10 Ἀπριλίου τὰ ἑξῆς·

«Ἐν τοῖς Παναθηναίοις (Τόμ. II' τεύχ. 293-4, σ. 80, στ. 1) ὁ Ἄρ. Βαλαωρίτης ἀναφέρει ὡς θεῖον τῆς περιφήμου Εὐφροσύνης τὸν μητροπολίτην Λαρίσης Γαβριὴλ Γκάγκαν. Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο δὲν γράφεται ὀρθῶς· ἡ ὀρθὴ προφορὰ καὶ γραφὴ εἶνε Κάγκας· οὕτως εὗρον ἐγὼ τὴν ἰταλικὴν μεταγραφὴν τοῦ ἐπωνύμου Canga ἐν ἐγγράφοις τῆς πολυχρόμου φερωνύμου πατριᾶς ἐν Παξοῖς. Συνάγω δὲ τὴν ταυτότητα τοῦ Κάγκας καὶ Γκάνγκας πρῶτον μὲν διότι καὶ ἐν Κερκύρα τὸ ἐπώνυμον τοῦτο οὕτω προφέρεται (ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τῶν Κάγκαν) καὶ δεύτερον διότι οἱ ἐν Παξοῖς Κάγκαι εἶνε ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς. Οὕτω λοιπὸν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προφέρεται καὶ γράφηται τὸ ἐπώνυμον, τὸ ὁποῖον πολὺ πιθανῶς καὶ αὐτὴ ἡ πολυπαθὴς ὥραία ἔφερον ἐκ καταγωγῆς».

† ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΣΑΘΑΣ

Τῆ 12 Μαΐου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας, οὗ γνωστότατον εἶνε ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν τὸ ὄνομα εἰς ἅπαντας τοὺς παρ' ἡμῖν ἀσχολουμένους περὶ τὴν μεσοχρόνιον ἡμῶν ἱστορίαν καὶ λογοτεχνίαν. Ἦκ Γαλαξειδίου ὀρμώμενος, ἐγεννήθη, ἐν Ἀθήναις τῷ 1842, καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων κατετάχθη εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ὅτε ἡ εὐτυχῆς ἐν τῇ κατὰ τὸ πατριον Γαλαξειδίον διαλελυμένη καὶ ἡρειπωμένη μονῆ τοῦ Σωτήρος εὑρεσις χειρογράφου περιέχοντος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀμφίσσης, τῆς Ναυπάκτου, τοῦ Γαλαξειδίου, τοῦ Λοιδορικού καὶ τῶν περιχώρων ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος μ. Χ. μέχρι τοῦ 1670 ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀφορμὴν νὰ τραπῆ εἰς τὴν μελέτην τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν βίου. Πρώτη δ' αὐτοῦ τοιαύτη δημοσίευσίς ὑπῆρξε τῷ 1865 τὸ Χρονικὸν Γαλαξειδίου, ἐν ᾧ τῶν τριάκοντα καὶ μόνων σελίδων τοῦ εὑρεθέντος ὑπ' αὐτοῦ χειρογράφου προέταξε μακρὸν ἐκ σελίδων 190 πρόλογον, ἐν ᾧ ἐπραγματεύθη τὰ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ τῶν παρακειμένων πόλεων μετὰ πολυμαθείας ζηλευτῆς καὶ οὐκ ἄνευ μεθόδου, σπανίας εἰς αὐτοδίδακτον, τέως περὶ ἀλλότρια σπουδάζοντα. Ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἐδημοσιεύθη μελέτη τοῦ ἐμοῦ πατρὸς «Περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Σαλῶνων» μετὰ λιθογραφικοῦ πίνακος καὶ συμπληρώματος τοῦ ἐν Königsberg τῆς Πρωσίας γνωστοῦ καθηγητοῦ καὶ μεσαιωνοδίφου Καρόλου Χόπφ περὶ τῶν ἐν Σαλῶναις Γάλλων δυναστῶν. Τούτων ὁ ἐμὸς πατήρ δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε συνεχῶς καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἐπιδεικνύων τὴν πρὸς τὸν Σάθαν μεγάλην στοργὴν καὶ προστάσαν, ἧς καὶ παρ' ἄλλων ἠξιώθη, μάλιστα δὲ τοῦ πολιτευτοῦ καὶ πολλάκις ὑπουργοῦ Κωνσταντίνου Λομβάρδου καὶ τῶν ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Νικολάου Μαυροκορδάτου.

Ἡ ἐκδοσις τοῦ Χρονικοῦ τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία διηνεκοῦς ἔκτοτε ἀσχολίας τοῦ Σάθα περὶ τὰς μεσαιωνικὰς μελέτας. Τὸ αὐτὸ ἔτος 1865 ἐξεδίδετο ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ «Χρυσάλλιδι» καὶ ἐν χωριστῷ

τεύχει ἡ ἀξιόλογος μονογραφία ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Π κατὰ τὸν 15' αἰῶνα ἐπανάστασις τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς» καὶ ἡ πραγματεία «Ἰωσήφ Νάξης, ὁ βασιλεὺς τῆς Νάξου καὶ τῶν Κυκλάδων, ἐν ᾗ διέλαθε τὰ κατὰ τὸν Ἑβραϊον ἐκείνον μεσοῦντος τοῦ δεκάτου αἰῶνος δοῦκα, καὶ οὐχὶ βασιλέα, τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς προγενεστέραις μελέταις τοῦ Carmoly καὶ τοῦ Lezy, μεθ' οὗς ἔγραψαν περὶ τοῦ Νάξη καὶ ὁ Χόπφ καὶ ὁ Οὐίλλιαμ Μίλλερ. Ἐπίσης δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγραψεν ὁ Σάθας ἐν τῇ «Χρυσάλλιδι» καὶ τὴν πραγματείαν «Γεώργιος ὁ Σχολάριος καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ τοῦ 15' αἰῶνος», ἧτις, κλίπερ ἕκτοτε ἀπαρχαιωθεῖσα ἕνεκα τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ πατριάρχου ἐκείνου μελετῶν, ἐδείκνυε τὸν ἀρχόμενον ζῆλον τοῦ Σάθα περὶ τὴν μελέτην τῆς βυζαντιακῆς καὶ νεωτέρας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας.

Καὶ πράγματι μετὰ δύο ἔτη, τῆ 7 Μαΐου 1867, ἐβραδεύετο ἐν τῷ Ῥοδοκανακίῳ φιλολογικῷ διαγωνισμῷ καὶ ἐξεδίδετο τὸ ἐπόμενον ἔτος ἡ «Νεοελληνικὴ φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν ταῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἐλληνικῆς ἐθνεγερσίας (1453-1821)». Καὶ δὲν ἔλειπον μὲν σποραδικαὶ προεργασίαι, αἶα ἰδίως ἡ ἀκόμη τότε ἐν χειρογράφῳ σωζομένη «Νέα Ἑλλάς» τοῦ Ζαβίρα, ἐξ ἧς πολὺ ὕλικόν ἦν τλησεν ὁ Σάθας, ἀλλ' ὑπῆρξεν ὅμως ὁ πρῶτος ἐν τῷ συνόλῳ πραγματευθεὶς τὸ ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου προκηρυχθέν ζήτημα. Θέμα οὕτως εὐρὺ δὲν ἦτο δυνατόν, ὡς εἶκός, εὐθὺς καὶ διὰ μιᾶς νὰ τύχη τελείας ἐξετάσεως. Οὔτε λάθη ἔλειπον οὔτε κενά, ἀναγκαῖα δὲ, αὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εὐκολοὶ ἐνίοτε ἀπέβαιναν ἢ ἐπανόρθωσις τῶν πεπλανημένων καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν ἐλλειπόντων. Τοῦτο δὲ τὸ ἔργον ἀνέλκον ἄλλοι τε πολλάκις καὶ μάλιστα ὁ Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος διὰ δύο συγγραφεῶν, ἐν αἷς πολλὰ μὲν κατέλεξε χρήσιμα καὶ σοφά, ἀλλὰ καὶ ἐμπάθειαν πολλὴν ἀπέδειξεν, ἀνάρμοστον εἰς λόγιον καὶ μάλιστα λειτουργὸν τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτοτε ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία διὰ πλείστων ἕσων μονογραφῶν νεωτέρων λογίων καὶ διὰ τῆς δημοσιεύσεως καταλόγων χειρογράφων, δι' ὧν ἐγνώσθησαν νέαι Ἑλληνικαὶ συγγραφαὶ καὶ γνωστῶν πρότερον νέαι ἀγνωσόμεναι συγγραφαί, ἐμελετήθη εὐρύτερον καὶ ἐγνώσθη ἀκριβέστερον· ἀλλ' οὐχ ἦττον, καίτοι παρηλθον σχεδὸν πενήκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου τοῦ Σάθα, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι τοῦτο μέχρι τῆς ἀπαραιτήτου συγγραφῆς νέου ἔργου ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε χρησιμώτατον βοήθημα καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἡ βᾶσις πάσης σχετικῆς ἐργασίας. Τῆς συγγραφῆς

δὲ ταύτης, ἣτις βάσιν ἔχει βιογραφικὴν, συμπλήρωμα ὑπῆρξε τὸ Παράρτημα Νεοελληνικῆς φιλολογίας (1870), ἐν ᾧ ἐπραγματεύθη τὴν ἱστορίαν τοῦ ζητήματος τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης.

Ἀνάλογον δὲ θέσιν ἐπέχει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν ἱστορικῇ ἐρευνῇ ἢ ἐν ἔτει 1869 δημοσιευθεῖσα «Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς», ἣτις πρὸς τὰς ἔκτοτε γενομένας συμπληρώσεις καὶ ἐπανορθώσεις ἐξακολουθεῖ νὰ εἴνε ἡ μόνη ἐνιαία περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἱστορικῶν τυγῶν τοῦ τουρκοκρατουμένου ἔθνους συγγραφή.

Ἦδη δὲ πρότερον, τῷ 1867, εἶχεν ἐκδώσει ὁ Σάθας εἰς δύο τόμους τὰ «Ἑλληνικὰ ἀνεκδότα περισυναχθέντα καὶ ἐκδιδόμενα κατ' ἐγκρίσιν τῆς Βουλῆς ἐθνικῆ ὀσπάνῃ».

Ἄλλ' ἡ κυρία δρᾶσις τοῦ Σάθα ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 1870. Ἡ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εὐδοκίμησις αὐτοῦ καὶ τὸ ἀρχόμενον ἐνδιαφέρον τῶν λογιωτέρων περὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μουστοξύδου παραμεληθεισῶν μεσαιωνικῶν σπουδῶν προεκάλεσαν τὴν ὑπ' ἀνδρῶν οἱ οὗτοι ὁ Κωνσταντῖνος Λομβάρδος, οἱ ἀδελφοὶ Μαυροκορδατοὶ καὶ ἄλλοι ὑποστήριξιν τοῦ Σάθα. Οὕτως ὁ ἐρευνητὴς ἐκεῖνος εἶπερ τις καὶ ἄλλος τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῶν ἐργατῶν ἔτυχε τῆς γενναίας ἐπικουρίας τῆς τε πολιτείας καὶ εὐπόρων προστατῶν. Χάριν τῶν ἐρευνῶν καὶ δημοσιεύσεων αὐτοῦ ἀνεγράφησαν ἐν ταῖς προϋπολογισμοῖς τῶν ἐτῶν 1870-1888 καὶ σποράδην κατόπιν περὶ τὰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδες δραχμῶν¹, εἰς ἃς προσετέθησαν αἱ πρὸ τριῶν ἐτῶν χάριν ἀγορᾶς τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ ψηφισθεῖσαι ὑπὸ τῆς Βουλῆς εἰκοσιπεντακισχίλια δραχμαί.

Ὁ Σάθας ὡς ἀπαρχὴν τῆς ἀποστολῆς «πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀποκειμένων ἀνεκδότων μνημείων τῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἑλληνικῆς ἱστορίας» ὑπέβαλεν εἰς τὸ Ἰπουργεῖον τῆς παιδείας τῇ 1 Ἰανουαρίῳ 1872 ἔκθεσιν, ἐκδοθεῖσαν τύποις τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Βενετίᾳ. Ἐν ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρνητικῶν μᾶλλον ἐνεργειῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ Βενετίᾳ ἰδίως ἐργασιῶν. Ποιεῖται δὲ λόγον καὶ περὶ τοῦ τραπεζουντίου χειρογράφου τοῦ Ἀκρίτα, ὅπερ ἐξέδωκεν εἰτα τῷ 1875 ἐν Παρισίοις μετὰ τοῦ Legrand. Ἦδη ἐν τῇ ἐκθέσει ἐκείνη καταφαίνεται ἡ σημασία, ἣν ὁ Σάθας ἀπέδωκεν εἰς τὴν Μαρκιανὴν βιβλιοθήκην καὶ τὰρχεῖα τῆς Βενετίας. Καὶ εἶχον μὲν ἤδη πρὸ αὐτοῦ ἐργασθῆ ἐν αὐταῖς ἄλλοι Ἕλληνες ἐρευνηταί, ὁ Ἰωάννης Βελοῦδος,

ὁ Ἐρμᾶνος Λούντζης, ὁ Παναγιώτης Χιώτης¹, ἀλλὰ πάντα τοὺς προτέρους ἐκείνους ἐρευνητάς παρηυδοκίμησεν ὁ Σάθας. Ὁρθῶς δὲ ποιῶν ἐγκατεστάθη ἐν Βενετίᾳ χάριν τῆς εὐρυτέρας ἐρεύνης τῆς Μαρκιανῆς καὶ τῶν ἀρχείων καὶ τῆς ἐπὶ μέρος ἐν τῇ πόλει ἐκτεπώσεως ἀνεκδότων κειμένων. Κυριώτατος δὲ καρπὸς τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐργασίας αὐτοῦ εἶνε ἡ Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, συσταμένη ἐξ ἑπτὰ τόμων, τυπωθέντων μετὰ τοῦ 1872 καὶ 1894 ἐν Βενετίᾳ, Παρισίοις καὶ Ἀθήναις, καὶ τὰ Μνημεῖα ἑλληνικῆς ἱστορίας (Monumenta historiae hellenicae.—Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge), ἐκδοθέντα ἐν ἐννέα τόμοις ἐν Παρισίοις ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1890. Πλὴν δὲ τῶν ἔργων τούτων ἐξέδωκε τὰς Ἱστορικὰς διατριβὰς (ἐν Ἀθήναις 1870), τὸ Βιογραφικὸν σχεδίασμα περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰερεμίου Β' (ἐν Ἀθήναις 1870), τὸ Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν ἦτοι εἰσαγωγὴν εἰς τὸ Κρητικὸν θέατρον (ἐν Βενετίᾳ 1878), τὸ Κρητικὸν θέατρον ἢ συλλογὴν ἀνεκδότων καὶ ἀγνώστων δραμάτων (ἐν Βενετίᾳ 1879), τὸ βιβλίον Vies des saints Allemands de l'église de Chypre (ἐν Γενεύῃ 1884), τὴν ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Ἐστίας ἀνατυπωθεῖσαν τῷ 1885 μονογραφίαν «Ἕλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀναγέννησις τῆς ἑλληνικῆς τακτικῆς» καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα ἔργα.

Αἱ ἀνωτέρω ἀναγραφεῖσαι συγγραφαὶ καὶ ἐκδόσεις τοῦ Σάθα ἀρκοῦσιν, ὅπως παράσχωσιν ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ἀκαταπονήτου αὐτοῦ φιλοπονίας. Οὐχὶ ἀτόπως ἐπωνομάσθη χαλκέντερος. Ὅταν δ' ἀναλογισθῶμεν, ὅτι οἰκονομικαὶ περιπέτειαι, πάθησις τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ παῦσις τῆς κυβερνητικῆς χορηγίας καὶ ἄλλαι στενοχωραὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐλαττώσῃ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ εἰς ἐλάχιστον μέτρον μέχρι σχεδὸν ἀργίας, τὸ κυριώτατον ἐπιστημονικὸν στάδιον τοῦ Σάθα περιορίζεται μάλιστα εἰς μίαν εἰκοσαετίαν, καὶ εἶνε θαυμαστὴ ἀληθῶς ἢ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τοῦ χρόνου ἐργασία αὐτοῦ.

Θάπηταιτο μακρὸς λόγος, ὅπως ἀναλυτικώτερον ἐκτεθῶσιν αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Σάθα ὑπὲρ προαγωγῆς τῶν γνώσεων ἡμῶν περὶ τῆς μεσοχρονίου ἱστορίας τοῦ ἔθνους καὶ καταλεχθῶσι λεπτομερῶς αἱ ἀνεκδοτοὶ πηγαὶ ἃς ἀνέφξεν εἰς τοὺς ἐρευνητάς. Ἀρκεῖ ἡ μνηεὶα τῆς ἐκδόσεως τοῦ περὶ Ἀκρίτα ἔπους, τῆς χρονογραφίας τοῦ Μιχαὴλ Ψελ-

¹ Σπυρ. Π. Λάμπρου Μικτὰὶ σελίδες σ. 47.

¹ Σπυρ. Π. Λάμπρου Ἱστορικὰ μελετήματα. Ἐν Ἀθήναις, 1884 σ. 175 κ. ε.

λοῦ. τῶν Ἀσσιζῶν, τῶν κυπριακῶν χρονικῶν τοῦ Βουτρωνίου καὶ τοῦ Μαχαιρᾶ, ἕπερ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ἐπανεξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ κοινῇ μετὰ τοῦ Ἑμμανουὴλ Miller, τοῦ ποιήματος τοῦ Ἰζάνε Κορωνάου περὶ τῶν ἀνδραγαθιμάτων τοῦ Μερκουρίου Μπούα, τοῦ Θρήνου εἰς Κρήτην τοῦ Ἀθανασίου Σκληροῦ, τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Καίσαρος Δαπόντε, τῶν σπουδαίων ἐγγράφων τοῦ Ἱερεμίου Β', τοῦ πλουσίου ὕλικου περὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῆς σχετικῆς πρὸς αὐτοὺς λογοτεχνίας, τῶν πολυτιμοτάτων καὶ ἀφθονωτάτων ἐγγράφων, ἅτινα ἐξέδωκεν ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας ἐν τοῖς Μνημείοις, ἵνα καταλάβῃ ὁ Σάθας αὐτόχρημα ἐπιφανῆ θέσιν ἐν τῇ πινακοθήκῃ τῶν ἐρευνητῶν τῆς πατρῆος ἱστορίας. Δὲν παρέδωκε μόνον θησαυρὸν πηγῶν εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς ἐπιγενεστέρους, ἀλλ' οὐχ ἦττον γόνιμος καὶ εὐεργετικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ παρόρμησις ἢ ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ προελθοῦσα πρὸς ἐξέτασιν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ ἐξερεύνησιν τῶν θησαυροφυλακίων, ἐν οἷς ἀπόκεινται αἱ πηγαί.

Ὁ δὲ θαυμασμὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, ἣν ὀφείλομεν εἰς τὸν Σάθαν διὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ ταύτας ὑπηρεσίας, δὲν ἐλαττοῦται βεβαίως ἐκ γενικῶν τινῶν παρατηρήσεων περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, εἰς ἃς ὀφείλομεν νὰ προσδῶμεν, ὅπως καθορίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ θέσιν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐρεύνη. Καὶ δὴ πρῶτον πρέπει νὰ κρίνωμεν τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς ἐκδότου κειμένων. Καὶ ὀλιγώτερος μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν ἀλλογλώσσων ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Βενετίας μνημείων, προσερχομένων, καθ' ἃ πολλὰκις γίνεται, ἐξ ἀντιγράφων ἀνατιθεμένων εἰς ἐμπίσθους ἀντιγραφεῖς. Ἦν τυχὸν ἀνεπιστάσιαν αὐτῶν, ἣτις ἦγαγεν εἰς ἐπικρίσεις τῶν πρώτων τόμων τῶν Μνημείων, ἠλάττωσε μεγάλως ἢ προϋόντος τοῦ χρόνου συναντίληψις τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀρχείου. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ ἐλληνικὰ κείμενα ὁ Σάθας ἔνεκα τῆς αὐτομαθείας αὐτοῦ καὶ ἀνεπαρκῶς φιλολογικῆς παιδεύσεως δὲν ἐξέδωκε πάντοτε αὐτὰ, τοῦλάχιστον τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ γεγραμμένα, μετὰ τῆς ἐφετῆς ἀκριβείας. Ἡ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Πανταζίδου ἐπίκρισις τῆς ἐπανεκδόσεως τοῦ Ψελλοῦ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν βυζαντινῶν κειμένων τοῦ Methuen, ἐν ἣ σκεδὸν οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ὁ Σάθας ἢ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἀνεπαρκῶς ἐκδοδομένον κείμενον τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ βιβλιοθήκῃ, ἠδύνατο, καθ' ἃ ἐκ πείρας γινώσκωμεν ἀντιδιδόντες πρὸς τοὺς κώδικας κείμενα ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Σάθα, νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὸ ὅλον αὐτοῦ ἔργον ὡς ἐκδότου.

Τὸ δ' ἐπιδεῖς τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς τὸ μαρτυρούμενον ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Σάθα ὡς ἐκδότου διαπιστοῦται καὶ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ὡς

ἱστορικοῦ. Τὸ πρᾶτολμον καὶ ἐν μέρει ἀμέθοδον αὐτοῦ ἀποδεικνύουσι πολλοὶ τῶν προλόγων τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ καὶ τῶν Μνημείων. Ὁ κ. Πολίτης κατέδειξε ταιαύτην ἀμεθοδίαν ζήτησεως ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Σάθα *La tradition hellénique et la légende de Phidias, de Praxitèle et de la fille d'Hippocrate au moyen âge* (Ἐν Παρισίοις, 1883)¹. Καὶ ἄλλοι δ' ἐρευνῶνται ἀντεπεξήλθον πρὸς ἐρεύνας ἢ θεωρίας τοῦ Σάθα. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ ἀντικρούσεως ὁρισμένων αὐτοῦ μελετῶν ἢ ἐπανορθώσεως μερικῶν σφαλμάτων. οἷα ἢ παραγωγὴ τῆς μεμικτυριμένης σλαβικῆς καταλήξεως οἷα (οἷα) ἐν νεοελληνικαῖς τοπωνυμίαις ἐκ τοῦ σπαρτιατικοῦ ἰσθῆ, πολλὰ ἐτυμολογία παράδοξοι καὶ τελείως ἀπράδεκτοι, ἢ ἐντελής παρανόησις ἢ καὶ διαστροφὴ χωρίων συγγραφέων. Ὅλη ἡ ἐκθεσις αὐτοῦ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς σλαβικῆς θεωρίας τοῦ Φαλλμεράγερ διὰ θεωρίας ἀλβανικῆς ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ πρώτου τόμου τῶν Μνημείων, τὸ πλεῖστον τοῦ Βυζαντινοῦ Θεάτρου, αὐτῇ ἢ βάσις καὶ τὸ πλεῖστον τῶν καθ' ἕκαστα τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸν τῆς Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης ἑξῆς τόμον, ἦν καὶ ἰδίᾳ ἐξέδωκεν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀθήναι καὶ Βυζάντιον», διὰ νὰ ἀναφέρωμεν ταῦτα μόνον τὰ παραδείγματα, δεικνύουσι καταφανῶς τὴν ἐν τῇ ἐπιδηϊώξει τοῦ νέου καὶ πρωτοφανοῦς σύγχυσιν ἀμεθοδίας καὶ παρακεκινδυνευμένων εἰκασίων.

Ἐνεκα τῶν μεθοδικῶν τούτων ἀμικρτάδων περιορίζεται ἱκανῶς ἡ σημασία τοῦ ἄλλως κολοσσικοῦ ἔργου τοῦ ἀκαμάτου ἐρευνητοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οὐδαμῶς διανοούμεθα νὰ καταβιάσωμεν τὸν ἀφ' ἡμῶν μεταστάντα ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ στυλοβάτου, ὅπου ἀνεβίβασεν αὐτὸν ἡ συναδότησις τῶν πολλῶν. Τὸ ἐπράξαμεν μόνον διὰ νὰ σαφηνίσωμεν τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῇ φιλολογικῇ καὶ ἱστορικῇ ἐρεύνη καὶ διὰ νὰ καταστήσωμεν προσεκτικῶς τοὺς νεωτέρους ἐν τῇ χρήσει τῶν συγγραφέων αὐτοῦ ἐκείνων, ὧν τὰ πορίσματα εἶνε αὐτόχρημα λελανθασμένα ἢ ἐπισφαλῆ, ἐπειδὴ ἄλλως τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶνε μόνιμον καὶ δὲν θὰ παύσωμεν ἀνατρέχοντες εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ ὡς εἰς ἀέριον πηγρῆν γνώσεων περὶ τῆς μεσοχρονίου καὶ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ λογοτεχνίας.

¹ Ν. Γ. Πολίτου «Ἑλληνικοὶ μεσαιωνικοὶ μῦθοι περὶ Φειδίου, Πραξιτέλους καὶ Ἴπποκράτους» ἐν τῇ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας Τόμ. Α'. 1883, σ. 77 κ. ε.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

— Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Κηποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου, ἀπαντῶσα εἰς σχετικὸν ἐρώτημα τοῦ Ἰπουργείου τῆς παιδείας περὶ προτάσεως ἐκτάκτων καθηγητῶν, προέτεινε δι' ἀπολύτου ἢ σχετικῆς πλειονοψηφίας διὰ μὲν τὴν ἔδραν τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας τὸν ἐν Μονάχῃ γυμνασιακὸν καθηγητὴν κ. Λουδοβίκον Βύρχερ, διὰ δὲ τὴν τῶν νεωτέρων λογοτεχνιῶν τὸν κ. Ἀριστομένην Προβλέγιον, διὰ τὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας τὸν κ. Σωκράτη Κουγέαν, διὰ τὴν τῆς λατινικῆς φιλολογίας τὸν κ. Γ. Γρατσιατόν, διὰ τὴν τῆς γλωσσολογίας τὸν κ. Στ. Ψάλτην καὶ διὰ τὴν τῆς ἱστορίας τὸν κ. Π. Κοντογιάννην.

Διὰ δὲ τὴν ἔδραν τῆς νομισματικῆς καὶ σφραγιδογραφίας ἡ Σχολὴ προέτεινεν εἰς τὸ Ἰπουργεῖον τὴν προκήρυξιν διαγωνισμοῦ.

— Γενομένου διαγωνισμοῦ πρὸς πλήρωσιν δύο νέων κατὰ νόμον θέσεων ἐφόρων τῶν χριστιανικῶν καὶ μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων ἐπέτυχεν ὁ μόνος παρουσιαθεὶς κ. Γ. Σωτηρίου.

— Ἐδημοσιεύθη τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα τῆς ἐγκρίσεως τοῦ κανονισμοῦ τοῦ «Ἄθλου Ὀθωνος Σταθάτου».

Κατ' αὐτὸν πρόεδρος τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας θὰ εἶνε πάντοτε ὁ Διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, μέλη δὲ οἱ κ. κ. Ὀθων Σταθάτος, Δ. Αἰγινήτης, Ἰ. Ἀθανασάκης καὶ Γ. Στρέϊτ, μετὰ δὲ τούτων θὰ ἐκλεγῆ ὁ ἀντιπρόεδρος.

Προκειμένου ν'ἀποσταλῶσιν ὑπότροφοι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς παρουσίας τοῦ «Ἄθλου», ἡ ἐπιτροπεία θὰ πευθύνῃται δι' ἐγγράφου πρὸς τὰ συμβούλια τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰς ἀνωτέρας σχολὰς τοῦ κράτους, ζητοῦσα πληρωφείας περὶ τῶν διακρεφάντων εἰς τὰ γράμματα καὶ τῶν ἐχόντων ἰδιαιτέραν ἰδιοφυίαν λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Μετὰ δὲ τὴν ὑποβολὴν τῶν προτάσεων θὰ συνέρχεται ἡ ἐπιτροπὴ καὶ θὰ ἐκλέγῃ ἐκ τῶν προταθέντων τοὺς ὑποτρόφους.

Ἡ ὑποτροφία δύνεται νὰ διαρκῆ ἀπὸ ἐνὸς μέχρι τεσσάρων ἐτῶν. Ἄλλ' ἢ ἐπιτροπεία, ἰσάκως τὸ κρίνει ἐπ'ἀνάγκης, θὰ δύνεται ναῦξήσῃ τὰ ἔτη τῆς ὑποτροφίας καὶ μέχρις ἑξ.

Εἰς τοὺς ὑποτρόφους θὰ παρέχωνται μηνιαίως τὸ πολὺ μέχρι τριακοσίων δραχμῶν, ἐφ' ἧπαξ δὲ τὰ ἑξοδα τῆς μεταβάσεως καὶ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ χίλιαι δραχμαὶ δι' ἄκητρα καὶ βιβλία.

— Ἐν τινι τῶν κατ' Ἀπρίλιον συνεδριῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας ὁ ἐκ τῶν συντακτῶν τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ κ. Β. Φάδης ὠμίλησε περὶ λέξεων τινῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς. αἵτινες ἔρχονται εἰς ἐπικουρίαν χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀθετουμένων ἢ διορθουμένων ὑπὸ τῶν κριτικῶν. Μεταξὺ τῶν λέξεων τούτων εἶνε καὶ τὸ καταστατόν, περὶ οὗ ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Α' σ. 371.

— Ἐν ἄλλῃ συνεδρίῃ τῆς αὐτῆς ἐταιρείας ὁ κ. Ἰωάννης Βογιατζῆθης, ἑμοίως συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ, ἀνέφερε περὶ κώδικος εἰρικομένου ἐν Ἀμοργῇ καὶ περιέχοντος τὴν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κερκρέως ἐκδοθεῖσαν Ἱστορίαν τοῦ Σινῶ ὑπὸ Παΐσιου τοῦ Ἀγιαποσταλίτου, διὰ τοῦ κώδικος τούτου καθορίζονται ἀκριδέστερον τὰ κατὰ τὸν συγγραφέα λόγιον τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος.

Πολλὰ διορθώσεις τοῦ Παπαδοπούλου ἐπικυροῦνται καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις χωρίοις παρέχονται ὀρθότερα γράφαί.

— Ἐν ἄλλῃ συνεδρίῃ τῆς αὐτῆς ἐταιρείας ὁ ἐκ τῶν συντακτῶν τοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ κ. Φαίδων Κουκουλῆς ἐποιήσατο λόγον περὶ ἀντιτύπου τοῦ Γλωσσαρίου τοῦ Δουκαγγίου, ἀποκειμένου ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ Ἀθηνῶν καὶ περιέχοντος χειρόγραφα σημειώματα, οἷν ἄλλα μὲν ἀπέδειξεν, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Δουκάγγιον, ἄλλα δὲ εἰς τὸν Κοραῆν. Πλὴν τούτου ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ἀπόκεινται δεκκοκτὼ τόμοι τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῆ μετ' αὐτογράφων αὐτοῦ σημειώσεων.

— Τὰ ἐπ' ἐσχάτων συσταθέντα Γενικά ἀρχεῖα τοῦ κράτους ἐγκατεστάθησαν προσωρινῶς ἐν τῇ Σιναιῇ Ἀκαδημίᾳ.

— Ὁμοίως ἐν τῇ Σιναιῇ Ἀκαδημίᾳ ἐγκατεστάθησαν προσωρινῶς τὰ γραφεῖα καὶ αἱ συλλογαὶ ἀγιογραφῶν καὶ ἄλλων μικρῶν ἀντικειμένων τοῦ βυζαντινοῦ μουσείου, τῶν γλυπτῶν παραμυθέντων ἐπὶ ἐν τῇ Θηρείῳ.

— Μεταξὺ τῶν εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας ἐπ' ἐσχάτων γενομένων δωρεῶν καταλέγεται καὶ συλλογὴ πολυτίμων ἐγγράφων, δωρηθέντων διὰ τοῦ ἐν Βόλφ κ. Δ. Κ. Ἰσοποτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐκ Μηλεῶν τοῦ Πηλίου κατὰ γενομένου καὶ νῦν ἐν Κοζάνῃ δικηγοροῦντος κ. Γεωργίου Ζυγαλάκη. Εἰς ταῦτα καταλέγονται ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ τὸν Βελῆν, διάφοροι ἐπιστολαὶ Τούρκων πασᾶδων καὶ βῆθων ἑλληνοστὶ γεγραμμέναι, ἀποδείξεις φόρων χωρίων Θεσσαλικῶν καὶ ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλα ἐγγράφα Μιλτιάδου Ἀγαθονίου, διδασκάλου ἐκ Θεσσαλονίκης διδάξαντος ἐν Ζαγρόρῃ τοῦ Πηλίου καὶ ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας.

ΒΙΒΛΙΑ ΣΤΑΛΕΝΤΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΟΝΟΣ

- Βουρδουμάκι Άνδρ. Η.* Κρητικά έγγραφα ἐκ τῆς ἐνετοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Κρήτης. Τόμ. Β' τεύχ. Γ'). Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Στυλ. Μ. Ἀλεξίου. 1915.
- Βουρδουμάκι Εὐθύμης* Ὁ ποιητὴς Λαυρέντιος Μακίλλης. (Διάλεξις, μετὰ τὴ συνδρομὴν τοῦ Κωνστ. Θεοτόκη). Κερκύρα. Ἐκδόσις τοῦ Συλλόγου Ἑνωσῆς Ἑρασιτεχνῶν Κερκύρας. 1915.
- Βουρδουμάκι Κ. Ἰ. Μητροπόλεως* Κριτόπουλος. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Συνδέσμου). Ἐν Ἀθήναις. Τυπογραφεῖον Σ. Κ. Βλαστοῦ. 1915.
- Γιαννοῦτσου Κωνσταντίνου Ν.* Ἡ Ζάκυνθος ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χρονικοῖς τοῦ Ἰ. Ἰ. Μάρου.
- Γουρ Η. Wildon Bergson.* Ἡ φιλοσοφία τῆς μεταβολῆς. (Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπὸ Α. Κ. Γ.). Ἐν Λονδίῳ. 1915. Τυπογραφεῖον Γ. Σ. Ψελώνη 31, Wilson street, E. C.
- Θεοτόκη Στεφάνου Μάρκου* Ἀναμνηστικὸν τεύχος τῆς Παιονίου ἀναδρομικῆς ἐκθέσεως. Μέρος Α'. Ἐνετοκρατία. Ἐν Κερκύρα. Χρωμοτυπολιθογραφεῖον Ἀδελφ. Γ. Ἀσπιώτη. 1914.
- Χακιδῆ Θεοφάνους Α.* Ὁ πρόλογος τῆς κωμῆδίας Ἀμφιτρύωνος τοῦ Πλάτου. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου). Ἐν Ἀθήναις. Τυπογραφεῖον Σ. Κ. Βλαστοῦ. 1915.
- Μιχαηλῆ Νικολάου Η.* Μελέτη ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἀνθρωπολαρικά εὐρήματα. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Η. Α. Πετράκου. 1915.
- Ξανθοῦδίδου Στεφ. Α.* Περὶ τῆς μητροπόλεως Κρήτης καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Τίτου. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Κρήτης. Τόμ. Β' τεύχ. Γ'). Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Στυλ. Μ. Ἀλεξίου. 1915.
- Παπαμχαῖλ Γρηγορίου* Ἑλλάδος θρίαμβος. 1912-1913. Ἐκδόσις δευτέρα. Ἀλεξάνδρεια. 1914.
- Σακελλαροπούλου Σ. Κ.* Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν λατινικῶν γραμμῶν. Τεύχ. Α'. Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου. 1915.
- Σκιᾶ Ἀνδρέου Ν.* Πραγματοποιημένη ἀντωνυμία τῆς ἀρχαίας κρητικῆς διαλέκτου. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τοῦ Πανεπιστημίου). Ἐν Ἀθήναις. Τυπογραφεῖον Σ. Κ. Βλαστοῦ. 1915.
- Στεφανίδου Μιχαῖλ Κ.* Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῆς χυμείας. Ἐν Ἀθήναις. Βασιλικὸν τυπογραφεῖον Νικολάου Ἀθ. Χιώτη. 1914.
- Χαιζιδάκι Γεωργίου Ν.* Σύντομος ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Βιβλιοπωλεῖον Ἰωάννου Ν. Σιδέρη. Ἐν Ἀθήναις. 1915.